

De pen is machtiger dan het zwaard

Een exploratief, kwalitatief onderzoek naar de invloed van rolopvattingen van politieagenten op de morele complexiteit van het opmaken van processen-verbaal

---

ACADEMISCHE THESIS

ter verkrijging van de graad Master aan
de Universiteit voor Humanistiek

door Charly Bos

Provincialeweg 109, 3981AN te Bunnik

cafbos@gmail.com

Studentnummer: 1007378

Vakcode: M3-MT-22/23

Begeleiding door dr. Simon van der Weele

Tweede lezer: dr. Pien Bos

Ingeleverd op 21-02-2023

“Er bestaat *alleen maar* een perspectivistisch zien, *alleen maar* een perspectivistisch ‘kennen’; en *hoe meer* affecten we over een zaak aan het woord laten, *hoe meer* ogen, verschillende ogen, we voor dezelfde zaak weten te gebruiken, des te vollediger zal ons ‘begrip’ van de zaak, onze ‘objectiviteit’ zijn. Maar het elimineren van elke wil, het buiten spel zetten van alle affecten, aangenomen dat we dat zouden kunnen: hoe nu? zou dat geen *castratie* van het intellect betekenen?” (Nietzsche, 2009, p. 115)

Inhoudsopgave [lettertype aanpassen]

Samenvatting.....	1
1. Inleiding	2
Aanleiding.....	2
Wetenschappelijke relevantie	5
Vraagstelling	5
Maatschappelijke relevantie	6
2. Theoretisch kader	7
2.1. Politiewerk en het proces-verbaal.....	7
De politieke taak en kernwaarden	7
Politiewerk als moreel werk	10
2.2. Morele disposities en rolopvattingen	12
Discretionaire ruimte in politiewerk	13
Morele disposities	14
Politierollen en de ideale straatbureaucraat	18
2.3. De morele complexiteit van het verbaliseren.....	20
De juridische en politieke werkelijkheid van het proces-verbaal.....	21
Het proces-verbaal: eisen, regels en richtlijnen	25
De complexiteit van het opmaken van processen-verbaal	27
3. Methodologie	34
Onderzoeksdesign	34
Selectie participanten	34
Werving participanten	34
Dataverzameling.....	35
Onderzoeksverloop.....	35
Onderzoekssetting	36
Verloop interviews.....	36
Ethische verantwoording	36
Data-analyse	37
4. Analyse.....	39
4.1. Rolopvattingen bij het verbaliseren	39
Politiewerk en het opmaken van processen-verbaal	39
De handhaver	41
De hulpverlener	43
De jager	44
De professional.....	47

Beantwoording van de eerste deelvraag: rollenspel en stoelendans	50
4.2. Omgaan met morele complexiteit.....	53
Het doel van een proces-verbaal.....	53
Opleiding en training.....	55
Het ankerpunt van het verbaliseren	57
Feiten, beweegredenen en beleving.....	58
Hoe bepaal je relevantie?.....	62
Beantwoording van de tweede deelvraag: de complexiteit van het opmaken van processen- verbaal.....	65
5. Slotbeschouwing	68
Conclusie.....	68
Discussie	69
Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	70
Praktische aanbevelingen	71
Evaluatieve reflectie ten aanzien van onderzoeksaanpak.....	71
Humanistische relevantie	74
Literatuurlijst.....	76
Bijlagen	i
5.1. Interviewgide (agent).....	i
5.2. Codes.....	iv

Samenvatting

In dit exploratieve, kwalitatieve onderzoek is onderzocht hoe de rolopvatting van politieagenten zich verhoudt tot hun omgang met de morele complexiteit bij het opmaken van processen-verbaal. Dit is gedaan aan de hand van de analyse van tien semigestructureerde interviews die zijn afgenomen bij politieagenten werkzaam bij de afdeling Veelvoorkomende Criminaliteit. In deze interviews is thematisch geëxploreerd hoe agenten hun rolopvatting definiëren in de context van het opmaken van processen-verbaal, en hoe agenten omgaan met de morele complexiteit van het opmaken van processen-verbaal. Op basis van de interviews kunnen vier rolopvattingen worden getypeerd die agenten lijken aan te (kunnen) nemen bij het schrijven van processen-verbaal: de rol van de handhaver, de hulpverlener, de jager en de professional. Deze rolbeschrijvingen lijken van invloed te zijn op hoe agenten omgaan met de morele complexiteit van het opmaken van processen-verbaal doordat ze situaties op een specifieke manier interpreteren, aanvoelen, en afwegen. De primaire omgang met morele complexiteit betreft het terugvallen op procedures en normen, en het simplificeren van de verbaliseertaak. (Verder) inzicht in hoe rolopvattingen van invloed kunnen zijn op de omgang met de morele complexiteit van het verbaliseren kan leiden tot kwaliteitsverbetering van processen-verbaal.

1. Inleiding

Aanleiding

Het opmaken van processen-verbaal (ook wel ‘pv’) speelt een belangrijke rol in het werk van politieagenten¹ Hamers et al. (2019; Van Dartel, 2023, p. 20; vgl. Politie, 2007; 2010; 2013; 2016; 2020). In een proces-verbaal doet de agent verslag van het opsporingsonderzoek en de bevoegdheden die daarbij zijn gebruikt (Van Dartel, 2023). Hiermee dient het proces-verbaal voor de officier van justitie als basis om te beslissen over verdere opsporing dan wel afdoening. Als de officier besluit tot dagvaarding over te gaan, dan verschijnt het proces-verbaal als bewijs voor de rechter (Van Dartel, 2023; zie ook art. 12 Politiewet 2012 en art. 148 lid 1-2 Sv).

De Nederlandse rechtspraak verloopt in vergelijking met andere landen bovengemiddeld via processen-verbaal (Den Breejen, 2013) en het is een van de belangrijkste bewijsmiddelen binnen het Nederlandse strafproces (Malsch & Nijboer, 1999; Sackers, 2011). Dat komt omdat het proces-verbaal als bewijsmateriaal in het Nederlandse strafrecht een uitzonderlijke status heeft. De bewijsminimumregel, die stelt dat er in strafprocessen geen vonnis mag worden uitgesproken op basis van slechts één getuige (zie art. 342 lid 2 Sv), is namelijk niet van toepassing op de getuigenis van een beëdigd opsporingsambtenaar waaronder het proces-verbaal valt (zie art. 344 lid 2 Sv). De getuigenis van een opsporingsambtenaar wordt dus juridisch betrouwbaarder geacht dan die van een ander (Lubbers, 2014; Vredevelt, Knol & Van Koppen, 2017).

Als processen-verbaal van slechte kwaliteit zijn of onwaarheden bevatten, dan kan dat de rechtspraak bemoeilijken of zelfs belemmeren (Hoge Raad, 2021a, 2021b). Ook kan het leiden tot onterechte veroordeling van een verdachte. Daarom is het belangrijk dat processen-verbaal van goede kwaliteit zijn en een neutrale, objectieve en waarheidsgetrouwe weergave geven van wat er is gebeurd (Franken & Van Kampen, 2021; Huisman, Pranger & Steenwinkel, 2020; *Kamerstukken*, 32468, nr. 3, 2010; Lubbers, 2014; Politie, 2016; z.d.; Snackers, 2011; Van Dartel, 2023).

Dat deze objectiviteit en neutraliteit niet altijd gewaarborgd kunnen worden komt mede aan het licht door de toename van het aantal videocamera’s in het publieke domein. Hierdoor

---

¹ Politieagenten, agenten, opsporingsambtenaren en politiemedewerkers zullen in dit onderzoek inwisselbaar worden gebruikt.

worden er meer reconstructies gemaakt van de gebeurtenissen die worden geverbaliseerd (Culhane et al., 2016, vgl. Barker, 2011, pp. 3-14). Deze reconstructies stellen de kwaliteit van de processen-verbaal van de gebeurtenissen aan de orde, doordat zij regelmatig discrepanties met de processen-verbaal laten zien (zie e.g. Van Charldorp, 2012; Vredeveltdt, Kesteloo & Hildebrandt, 2020). Dat de kwaliteit van processen-verbaal in de afgelopen jaren een belangrijk issue geworden blijkt uit de aandacht binnen wetenschappelijk onderzoek (zie e.g. Malsch, 2022; Warries & Van de Grint, 2022; Van Malssen, 2022; Franken & Van Kampen, 2021), jurisprudentie (zie e.g. Hoge Raad, 2021a, 2021b), en Kamervragen, onderzoeken en ontwikkelprogramma's (zie e.g. Kamerstukken II, 29279, nr. 365, 2016; Politie, 2016; Hamers et al., 2019).

De discrepanties tussen de processen-verbaal en videoreconstructies roepen de vraag op of de eis van neutraliteit, feitelijkheid en objectiviteit die aan het opmaken van processen-verbaal wordt gesteld wel realistisch is. Als we kijken naar het opmaken van proces-verbaal als handeling *in abstracto*, dan verschijnt het als een complexe handeling waar veel vanaf hangt. Hoewel de richtlijnen van het opmaken van een pv in grote lijnen zijn vastgelegd in de verbaliseringsplicht, is het in de praktijk aan de politieorganisatie of opsporingsambtenaren zelf om in te schatten hoe precies gehoor te geven aan deze verbaliseringsplicht (Huisman, Pranger & Steenwinkel, 2020; Sackers, 2011).

De vrijheid of het oordeelsvermogen die agenten hebben om beslissingen te nemen of acties te ondernemen binnen een gegeven kader (zoals de verbaliseringsplicht) wordt ook wel discretie of discretionaire ruimte genoemd. Dit betekent dat agenten tijdens het verbaliseren voortdurend normen (e.g. eisen, richtlijnen), waarden (e.g. neutraliteit, betrouwbaarheid, rechtmatigheid), doelen (waarheidsvinding, vervolging, verantwoording), en belangen (e.g. van de politie, het slachtoffer, de verdachte, collega's, de verbalist zelf) tegen elkaar moeten afwegen. Een voorbeeld is dat agenten enerzijds een verbaliseringsplicht hebben, wat wil zeggen dat de opsporingsambtenaar verplicht is om "[...] ten spoedigste proces-verbaal op te maken van een opgespoord strafbaar feit of van hetgeen tot opsporing is verricht of bevonden" (art. 152 Sv.). Anderzijds is het door beperkte politiecapaciteit onrealiseerbaar om van alle strafbare delicten een proces-verbaal op te maken (Van Dartel, 2023; *Kamerstukken*, 32468, nr. 3, 2010). De agent kan er dan bijvoorbeeld voor kiezen om te volstaan met het geven van een waarschuwing (Van Dartel, 2023, p. 34).

In deze discretionaire ruimte hebben opsporingsambtenaren dus de bevoegdheid om te mogen kiezen tussen verschillende alternatieven in hun handelen in zoverre dat de wet of regels zich hier niet over uitlaten (Zacka, 2017). Discretie vraagt van agenten om hun morele

oordeelsvermogen te gebruiken om tot de juiste beslissing te komen (zie e.g. Maynard-Moony & Mucheno, 2006; Van den Brink et al., 2015; Zacka, 2017). Dergelijke moreel geladen discretie stelt politieagenten in staat om afwegingen op waarden te baseren wanneer doelen, processen en middelen met elkaar in conflict zijn (vgl. Zacka, 2017, p. 64).

Hoe agenten binnen deze discretionaire ruimte van politiewerk hun morele afwegingen maken en handelen, blijkt sterk beïnvloed te worden door een samenspel van persoonlijke, situationele en organisatorische factoren zoals uiteengezet door Zacka (2017) en onderstreept in het onderzoek van Maynard-Moony & Mucheno (2006). Deze interactie tussen individuele kenmerken, de context van een situatie en bredere institutionele invloeden vormt de kern van de dynamiek die bepaalt hoe agenten morele beslissingen nemen en hun discretionaire bevoegdheden uitoefenen. Een cruciale dimensie van deze interactie is de wijze waarop agenten hun rol als politieagent begrijpen en interpreteren. Deze rolopvatting wordt sterk beïnvloed door verschillende rollen die agenten binnen de politieorganisatie kunnen aannemen, zoals de handhaver, de zorgverlener en de onverschillige, zoals benoemd door Zacka (2017). De manier waarop agenten hun taak en verantwoordelijkheid zien, heeft volgens Zacka een directe impact op hun morele oordelen en gedragingen. Bijvoorbeeld, een agent die zich primair identificeert als een handhaver zal eerder geneigd zijn om op te treden met een focus op misdaadbestrijding en het handhaven van de openbare orde. Aan de andere kant zal een agent die zichzelf meer ziet als hulpverlener meer gericht zijn op het ondersteunen van slachtoffers en het oplossen van problemen door middel van communicatie en empathie.

Zacka (2017) laat dus zien hoe verschillende rolopvattingen een leidraad vormen in hoe agenten omgaan met morele overwegingen binnen het politiewerk. Hoe deze rolopvattingen van invloed zijn op het maken van morele afwegingen tijdens het opstellen van een proces-verbaal, is echter nog niet onderzocht. Dit is echter wel van belang omdat deze morele afwegingen een belangrijke rol spelen in de uiteindelijke vorm en daarmee de kwaliteit van het proces-verbaal, zoals eerder beschreven.

Met dit onderzoek wordt dan ook beoogd om meer inzicht te verkrijgen in hoe agenten omgaan met de morele complexiteit van het opmaken van processen-verbaal, en de invloed van hun rolopvattingen daarin. Het doel van dit onderzoek is om door middel van diepte-interviews onderzoek te doen naar deze morele complexiteit binnen de context van de beroepspraktijk en de concrete uitdagingen die daaruit voortkomen voor agenten.

Wetenschappelijke relevantie

Dit onderzoek beoogt een bijdrage te leveren aan het achterliggende wetenschappelijke kennisdomein dat betrekking heeft op de kwaliteit van processen-verbaal. Hoewel over de morele kant van het politiewerk op straat veel wetenschappelijke literatuur te vinden is (zie e.g. Barker, 2011; Caldero, 2010; Meershoek, Nap & Van Spijk; Van den Brink et al., 2015; Van Wijk et al., 2023; Zock & Hoog, 2014), zijn er geen expliciete onderzoeken te vinden over de morele kant van de verslaglegging ervan. Door de beperkte aanwezigheid van wetenschappelijk onderzoek aangaande morele afwegingen in het opstellen van processen-verbaal, heeft dit onderzoek dan ook een exploratief karakter. Zodoende kunnen de resultaten een basis vormen voor vervolgonderzoek.

Dit onderzoek draagt daarnaast bij aan de wetenschappelijke kennisontwikkeling binnen de politieorganisatie. In de vorm van het onderzoeksprogramma ‘weerbaar verbaliseren’ staat inmiddels de expliciete vraag naar de complexiteit en moraliteit van (het opmaken van) processen-verbaal op de onderzoeksagenda van de politie. In dit onderzoeksprogramma naar weerbaarheid bij de politie wordt onderzocht wat er in morele termen van politieagenten wordt gevraagd (Smit, persoonlijke communicatie, 17 februari 2023). Dit onderzoek heeft ook binnen deze onderzoeklijn een exploratieve functie voor verder onderzoek naar ‘weerbaar verbaliseren’.

Vraagstelling

De doelstelling van dit onderzoek is dus om bij te dragen aan de kennis over hoe agenten omgaan met de morele complexiteit van het opmaken van processen-verbaal, en naar de invloed van hun rolopvattingen daarin. Dat leidt tot de volgende vraagstelling:

Hoofdvraag:

Hoe verhoudt de rolopvatting van politieagenten zich tot hun omgang met de morele complexiteit bij het opmaken van processen-verbaal?

Deelvragen:

1. Hoe definiëren politieagenten hun rolopvatting in de context van het opmaken van processen-verbaal?
2. Hoe gaan politieagenten om met de morele complexiteit van het opmaken van processen-verbaal?

Dit wordt onderzocht middels tien diepte-interviews met politiemedewerkers, waarvan negen met politieagenten werkzaam op de afdeling Veel Voorkomende Criminaliteit (VVC) en één met een politieopleider die onderwijs over het opmaken van processen-verbaal verzorgt. Daarin wordt hen gevraagd waar ze tegen aanlopen tijdens het verbaliseren, hoe ze daarmee omgaan, en hoe ze hun rol zien in het verbaliseren.

Maatschappelijke relevantie

Zoals hierboven betoogt hangt de kwaliteit van processen-verbaal tenminste deels af van hoe politieagenten omgaan met de morele complexiteit ervan. Onderzoek naar de verhouding tussen rolopvattingen van politieagenten in hun omgang met de morele complexiteit van het verbaliseren kan zodoende kennis opleveren op basis waarvan de kwaliteit van processen-verbaal kan worden verbeterd. Er is sprake van een maatschappelijk belang bij kwalitatief goede processen-verbaal.

Zo betogen Joosten & Van Rosendaal (2014) bijvoorbeeld dat de gemeenschap een wezenlijk belang heeft bij eerlijke en volledige verbalisering door de politie. Dat zorgt namelijk ten eerste voor de mogelijkheid van meer transparantie en verantwoording van de politiepraktijk. Omdat de politie beschikt over bijzondere bevoegdheden en de discretie om die in te zetten is het in maatschappelijk opzicht van belang dat toezicht op te hebben, waarvoor transparantie noodzakelijk is.

Ten tweede draagt eerlijke en volledige verbalisering ook bij aan een goede invulling van de verantwoordelijkheid van het Openbaar Ministerie. Dit is ook in het maatschappelijk belang: een goed functionerende opsporingspraktijk is cruciaal voor het bewijzen van strafbare feiten en daarmee het handhaven van de rechtsorde. Bovendien zorgen goede processen-verbaal ook voor het juist informeren van de rechter, hetgeen bevorderlijk is voor de rechtspraak (Malsch, 2022; Hoge Raad, 2021a; 2021b).

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt het kader uitgewerkt waarbinnen we de vraag naar de invloed van rolopvattingen op de omgang met de morele complexiteit van het verbaliseren zullen proberen te beantwoorden. Eerst wordt daarvoor een beeld geschetst van de morele kant van het politiewerk, en hoe die morele kant terugkomt in de politieorganisatie. Vervolgens bekijken we aan de hand van het werk van Zacka (2017) hoe rolopvattingen zijn te begrijpen. Ten slotte onderzoeken we de complexiteit van het opmaken van proces-verbaal.

2.1. Politiewerk en het proces-verbaal

Figuur 1: de mediatheek van de politieacademie te Apeldoorn (Studio Leon Thier, z.d.). Op de metalen draagbalk zijn in het wit de vier kernwaarden van de politie te lezen.

De politieke taak en kernwaarden

Het bekende motto van de politie luidt ‘waakzaam en dienstbaar’. Het is een bondige samenvatting van de taak van de politie zoals die sinds 2012 is vastgelegd in art. 3 van de Politiewet:

De politie heeft tot taak in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregels te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven (art. 3, Politiewet, 2012)

Deze taakomschrijving maakt van politiewerk moreel werk, doordat beslissingen en handelingen in termen van ‘goed’ en ‘fout’ tegen de achtergrond van een code of kader van normen en waarden worden gehouden (Gert & Gert, 2020). Om deze taak uit te voeren beschikt de politie over bijzondere bevoegdheden, zoals het schenden van iemands privacy (e.g. tassencontrole, telefoon tappen) of het gebruiken van geweld, die buiten deze bevoegdheden om illegaal zijn (art. 7, Politiewet, 2012). Ook al zijn deze bevoegdheden aan strenge regels gebonden, in samenspraak met de hierboven beschreven taakomschrijving onderstreept deze uitzonderlijke machtspositie van de politie het morele karakter van het beroep. Er moet immers niet alleen een morele inschatting worden gemaakt van andermans handelen, maar ook voortdurend van het eigen optreden.

De bevoegdheden worden vooral ingezet voor de ‘waakzame’ kant van de politietaak—het toezien en beschermen van de rechtsorde—waarvan het morele karakter wellicht evidentier is dan van de ‘dienstbare’ kant. Van der Veen onderstreept dat de hulpverlenende taak van de politie, zowel binnen de politie zelf als vanuit maatschappelijk optiek, ondergewaardeerd blijft: “Dat komt omdat de hulpverlenende taak vaak complex en onmeetbaar is, er veelal geen kant-en-klare oplossingen voorhanden zijn en de politie vaak langere tijd met dezelfde problemen wordt geconfronteerd (2021, pp. 24-25)². Hij benadrukt vervolgens dat het juist in de hulpverlenende taak is, dat de politie haar “ware identiteit [toont] als het gaat om de bescherming van de waarden van de rechtstaat” (p. 25).

De waarden van de politie, zoals dienstbaarheid en waakzaamheid, zijn in meer of mindere mate van formaliteit schriftelijk vastgelegd in wetten, taakbeschrijvingen, beroepscodes, werkwijzen, houding- en gedragsbeschrijvingen, en regels en richtlijnen (Van den Brink, 2015, zie vooral p. 29 e.v.). Deze schriftelijke documenten zijn een belangrijke neerslag van de moreel-normatieve organisatie van de politie en hoe die moraliteit aan politiemedewerkers wordt gecommuniceerd; met andere woorden, hoe waarden en affecten worden geproduceerd, gecirculeerd, uitgelegd en verstrekt (vgl. Fassin, 2015a, p. 9). Om een beter beeld te krijgen van de moreel-normatieve kant van de politie op organisatieniveau bekijken we de vier kernwaarden van de politie.

---

² Het verdient te vermelden dat in deze literatuur, die van de politie(leiding) afkomstig is, de hulpverlenende taak allesbehalve ondergewaardeerd wordt (zie e.g. Raad van Hoofdcommissarissen, 2005; ...). Als Van der Ven (2021) het heeft over deze onderwaardering, zoals hierboven genoemd, dan heeft hij nadrukkelijk de politiepraktijk op het oog.

Zoals dienstbaarheid en waakzaamheid prominent in beeld zijn als waarden van de politie bij burgers, zo zijn de vier kernwaarden van de politie dat voor agenten zelf. Deze waarden, die doorgaans zijn geformuleerd als actieve eigenschappen (in tegenstelling tot zelfstandige naamwoorden), luiden als volgt: integer, betrouwbaar, moedig en verbindend. Ze worden prominent gecommuniceerd naar agenten, bijvoorbeeld in architectuur (zie de afbeelding in figuur 1 hierboven), en vormen de basis van de meest recente beroepscode (Politie, 2013; vgl. Politie, 2007; 2010; 2013; 2021; Raad van Hoofdcommissarissen, 2005; voor een geschiedenis van de vertaling van waarden in beroepscode, zie Van den Brink et al., 2015).

Deze kernwaarden worden in termen van handelen en gedrag geëxpliciteerd, zie bijvoorbeeld de beschrijving in de beroepscode van de kernwaarde ‘integer’:

Ik ben onafhankelijk in mijn optreden. Ik handel niet uit eigenbelang, maar voor de veiligheid van de burger, mijn collega en mijzelf. Ik ben mij bewust dat ik als politieambtenaar 24/7 een voorbeeldfunctie vervul. Ik zorg ervoor dat mijn gedrag – tijdens de dienst, daarbuiten, maar bijvoorbeeld ook op sociale media – het imago van de politie niet schaadt. Als iets is voorgevallen waarbij ik twijfel over mijn uitlatingen of handelen, neem ik hiervoor verantwoordelijkheid en spreek ik mij hierover uit (Politie, 2013, p. 7).

Hierbij valt op te merken dat de beschrijving abstracter begint om vervolgens enkele specifieke voorvallen en bijbehorende gedragscodes te expliciteren. Een verdere concretisering is te vinden in de *Themabladen beroepscode* (Politie, z.d.). Daarin worden op basis van met name de kernwaarde ‘integer’ dilemma’s verbonden aan casuïstiek waar rechtspraak over is geweest, met verwijzing naar de uitspraak en de relevante wet- en regelgeving, en een beschrijving van handelingen in de vorm van *do’s* en *don’ts*.

Dat deze themabladen worden opgehangen aan integriteit als voornaamste kernwaarde is niet verassend. Van Tankeren (2012) laat zien dat integriteit in de jaren 1990 stevig op de agenda van de politie(leiding) kwam. In eerste instantie was dit in de vorm van “het uitfilteren van ‘rotte appels’” (2012, p. 393). Vanuit de erkenning dat integriteit een systemische en structurele kwestie is veranderde deze strategie eerst naar het centraal stellen van integriteit in politieleiderschap, om het vervolgens uit te werken en te verankeren als onmisbaar onderdeel van de professionele verantwoordelijkheid van agenten überhaupt. “De gerichtheid in het integriteitsbeleid op handhaving van regels en procedures werd vervangen door een

stimuleringsstrategie”, een ontwikkeling die aan de basis stond voor het oprichten van de Landelijke Beroepscode voor de Nederlandse politie waarnaar hierboven werd verwezen, en “waarin gedragsregels werden vervangen door richtinggevende waarden” (Van Tankeren, 2012, p. 398; vgl. Van Halderen & Van Gelderen, 2020).

Het is belangrijk om deze ontwikkeling in de woorden van Van Tankeren uitvoerig te citeren, omdat het onderstreept dat de strategie van de politie zich ten aanzien van het veruitwendigen en belichamen van de politiewaarden richt op inspiratie door voorbeeldfiguren (politieleiders) en het aanspreken van agenten op hun rolbewustzijn:

Voorlichtingsbijeenkomsten over de ‘juiste’ waarden en normen werden langzaam vervangen door scholing en training, bedoeld om het morele oordeelsvermogen van de medewerker te ontwikkelen en ze ‘moreel fit’ te maken. Morele fitheid van professionals houdt in dat zij inzicht hebben in de eigen waarden en normen en in die van de organisatie en dat zij deze waarden kunnen benoemen, verhelderen en uitdragen; daarbij zijn ze erop voorbereid morele dilemma’s te herkennen in de beroepspraktijk en weten ze in dit soort situaties moreel verantwoorde keuzes te maken. Morele fitheid is van belang omdat zich in de maatschappij telkens nieuwe ontwikkelingen voordoen en omdat niet elke situatie in regels te vangen is (2012, 398).

Politiemedewerkers worden dus als veel meer dan simpele uitvoerders en handhavers aangesproken. De beroepscode benadrukt dat je als agent “regelmatig [...] tegen morele dilemma’s [zal] aanlopen” en dat je de morele afwegingen die je maakt goed moet kunnen verantwoorden (Politie, 2020, p. 2). Politieagent worden betekent akkoord gaan met een voortdurend moreel vormingsproces in relatie tot de beroepspraktijk en in representatie van de kernwaarden van de politie³.

Politiewerk als moreel werk

De nadruk op integriteit in het politiebeleid sluit aan bij het belang om het optreden van de politie te kunnen verantwoorden, een optreden dat door de bijzondere macht en bevoegdheden ervan op scherp wordt gezet. Hier ontstaat een spanningsveld tussen enerzijds de nood aan

---

³ De nadruk op integriteit blijkt ook uit de ambtseed of -geloofte die agenten bij indiensttreding afleggen, dat als een integriteitsverklaring te lezen is (Politie, 2020)

verantwoording van en controle op het gebruik van dergelijke macht en bevoegdheden, en anderzijds het eveneens nodige vertrouwen in en delegeren aan de (expertise van de) uitvoerende politiemedewerker zelf. Over dit spanningsveld komen we uitgebreider te spreken als we het hieronder over discretie hebben, maar het verdient vermelding dat deze nadruk op integriteit ook aansluit op de motivatie van agenten voor het politiewerk.

Deze motivatie wijst op het ‘boeven vangen,’ of, breder genomen, het bestrijden van criminaliteit. Deze motivatie wordt ook wel de *noble cause* genoemd (Barker, 2011; Van Halderen & Van Genderen, 2020). Integriteit wordt dan belangrijk omdat deze *noble cause* onder het mom van ‘het doel heiligt de middelen’ kan aanzetten tot onethische en onrechtmatige handelingswijzen (ook wel bekend als *noble cause corruption*, zie Caldero, 2010).⁴ Uit onderzoek van Van den Brink et al. (2015, p. 49ff) blijkt dat de belangrijkste motivaties voor politiewerk gaan over het behulpzaam kunnen zijn voor mensen in nood, je inzetten voor een rechtvaardige samenleving, en het doen van spannend en afwisselend werk. De eerste twee hiervan wijzen erop dat politiemensen vaak moreel gemotiveerd zijn voor hun werk.

Het politiewerk opvatten als moreel werk wordt in de literatuur ook breed erkend (zie e.g. Nap, 2012; Meershoek, Nap & Van Spijk). Politiewerk is ook als een ‘moreel gevaarlijk beroep’ in beeld is gekomen. Barker wijst bijvoorbeeld op het evidente gevaar dat uitgaat van de mogelijkheid van corruptie en machtsmisbruik, en benoemt dat het optreden van agenten door dit gevaar onderwerp kan en moet zijn van morele controle (2011, pp. 9, 11-12; vgl. Van den Brink et al., pp. 83-85)⁵.

Recentelijk wordt er echter ook steeds meer gewezen op het morele gevaar voor agenten zelf, met name onder verwijzing naar *moral injuries*: “the psychological impact of having one’s moral expectations and beliefs violated” (Molendijk et al., 2022, p. 742).⁶ Aan de erkenning van morele kwetsbaarheden is onder andere gevolg gegeven door het op te nemen in het weerbaarheidsconcept van de politie, dat uiteenvalt in fysieke, mentale en morele weerbaarheid (Smit, Slagmolen & Brepoels, 2015). Daarnaast is in 2019 geestelijke verzorging geïmplementeerd met als doel dat politiemensen “professioneel [worden] ondersteund in de

---

⁴ Niet te verwarren met ‘gewone’ corruptie, dat wil zeggen: het illegitiem gebruik maken van bevoegdheden in het eigenbelang. In Nederlands onderzoek wordt *noble cause corruption* ook wel ‘taakgerelateerd ongeoorloofd handelen’ genoemd (zie Van Halderen & Van Gelderen, 2020).

⁵ Meerdere auteurs wijzen er ook op dat het dominante beeld van politiewerk, zoals bestendigd door film en media, geen recht doet aan hoe weinig ‘actie’ er bij veel politiewerk komt kijken en hoe ineffectief veel politiewerk is (zie e.g. Fassin, 2013, hoofdstuk 2; Fassin, 2018; Manning, 1997, pp. 97-101). Hamers et al. (2019) merken op dat agenten meer tijd aan verslaggeving besteden dan dat ze buiten actief zijn

⁶ *Moral injury* als concept is afkomstig uit onderzoek naar militair trauma, en wordt in toenemende mate toegepast op politiewerk (zie Smit, 2022; Smit, Slagmolen & Brepoels, 2015; Van den Brink et al., 2015; Zock & Hoog, 2014).

existentiële en ethische vragen die opkomen in en door politiewerk” (Politie, 2019, p. 2) en wordt het begrip morele weerbaarheid uitvoerig onderzocht (zie Brepoels, Slagmolen & Smit, 2015; Nap & Van Spijk, 2021; Moonen, 2011; Smit, Slagmolen & Brepoels, 2015; Smit, 2022; Van den Brink et al., 2015; Zock & Hoog, 2014).⁷

Politieagenten doen hun werk in uiteenlopende situaties, vaak onder hoge druk. Om hun taak in deze situationele diversiteit goed uit te kunnen voeren wordt het werk enerzijds door regels en procedures gestuurd en begrensd, en beschikken agenten anderzijds over discretie: de ruimte en flexibiliteit om zelfstandig beslissingen te kunnen nemen (Zacka, 2017). Deze discretie stelt hen in staat om beslissingen adequaat af te stemmen op de situatie, maar kan ook intuïtieve, ad hoc beslissingen opleveren die kunnen leiden tot individuele willekeur en een ongelijke, onrechtvaardige vervulling van politiediensten (Fassin, 2013; Freys, 2023; Zacka, 2017). Hoe kan het risico van discretie worden beheerd zonder afbreuk te doen aan de bevoegdheid van agenten om adequaat met de verscheidenheid aan situaties om te gaan?

De hierboven genoemde nadruk op politiewaarden en professionele verantwoordelijkheid, de stimuleringsstrategie, het aanspreken op het rolbewustzijn van agenten, en de aandacht voor de morele weerbaarheid van politieagenten zijn voorbeelden van hoe de politie met deze vraag om probeert te gaan (vgl. Van Halderen & Van Gelderen, 2020). Ook aangaande het opmaken van processen-verbaal speelt discretie een belangrijke rol. Voor we ingaan op de morele complexiteit van het verbaliseren, is het eerst nodig uit te werken hoe in discretie gemaakte beslissingen moreel zijn en hoe dergelijke beslissingen tot stand komen.

2.2. Morele disposities en rolopvattingen

Sinds Lipsky (2010) in 1969 het begrip *street-level bureaucracy* introduceerde wordt het gebruikt om in beleidsonderzoek te kijken naar diegenen die het beleid uiteindelijk daadwerkelijk implementeren, namelijk straatbureaucraten (mijn vertaling, C.B.). Het is zinvol kort bij dit begrip stil te staan, omdat het de professionele praktijk van politieagenten, als zijnde straatbureaucraten, inzichtelijk maakt. Zacka (2017) benoemt drie belangrijke overeenkomsten tussen verschillende soorten straatbureaucraten: ze zitten aan de onderkant van de hiërarchie

---

⁷ Morele weerbaarheid (*moral resilience*) als concept is afkomstig uit onderzoek uit het domein van kritische zorg (zie Rushton, 2016). We kunnen de formulering van Van Tankeren in de hierboven geciteerde tekst—*morele fitheid*—ook wel lezen als een preambule op morele weerbaarheid bij de politie.

van hun organisatie; ze hebben direct contact met burgers; en ze beschikken over een aanzienlijke mate van discretie.

Straatbureaucraten bemiddelen aldus tussen de twee werelden van de staat en van de samenleving, en staan daarmee tussen twee vuren: de behoeften van de samenleving lijken vaak onverenigbaar met de eisen van staat (Maynard-Moony & Mucheno, 2006). Ze zijn met andere woorden het ‘gezicht’ van de staat, en bepalen als zodanig in belangrijke mate hoe de burger de staat ervaart (Fassin, 2015a; Zacka, 2017). In deze bemiddeling zijn straatbureaucraten voortdurend bezig om ‘verhalen van mensen’ te vertalen naar ‘cases,’ en terug: het vertalen van bureaucratische rechtvaardigingen, procedures en beslissingen naar niet-bureaucratische taal.

In de context van het politiewerk speelt het proces-verbaal in deze bemiddeling een belangrijke rol. In de volgende paragraaf zal worden stilgestaan bij de relatie tussen morele complexiteit en discretie. Daarna volgt een nadere uitwerking van de theorie van morele disposities, die het analysekader verschaft waarmee rolopvattingen en morele oordelen in relatie tot elkaar kunnen worden begrepen. Ten slotte bespreken we verschillende politierollen.

Discretionaire ruimte in politiewerk

Discretie betreft volgens Zacka (2017) de bevoegdheid te mogen kiezen tussen verschillende alternatieven waar de wet of regels zich niet over uitlaat. Het veronderstelt een gelegitimeerde of geautoriseerde uitoefening van macht en het gebruik ervan is van buitenaf begrenst door wetten en regels, en van binnenuit door standaarden van redelijkheid. Zacka wijst bovendien op het onderscheid tussen formele en reële discretie, waarbij formele discretie officieel aan een straatbureaucraat is toegekend. Reële discretie verwijst naar de discretie die daadwerkelijk in de praktijk wordt gebruikt, doorgaans in collegiale verbanden wordt gedeeld en gehandhaafd, en zowel breder als enger dan formele discretie kan zijn (2017, pp. 33-34).

Straatbureaucraten moeten discreet genomen beslissingen dus kunnen uitleggen onder verwijzing naar deze interne (‘reële’) en externe (‘formele’) vormen van begrenzing, en op dergelijke beslissingen is vaak extra toezicht en controle. Wanneer discretie wordt gebruikt buiten de genoemde begrenzing om, is er sprake van misbruik van discretie (Zacka, 2017, pp. 33-34; vgl. Van Halderen & Van Genderen, 2020). Bij discretie komt het aan op het maken van een oordeel waarin bepaald moet worden wat de bedoeling is van de regels en waarin een gebeurtenis of situatie wordt verbonden met administratieve categorieën (van ‘verhalen’ naar ‘cases’). Ten slotte dient bepaald te worden welke ter beschikking staande middelen het meest bevorderlijk zijn voor het behalen van het beoogde doel.

Zoals gezegd is discretie nodig zodat agenten hun optreden adequaat kunnen afstemmen op de situationele pluraliteit die hun werk kenmerkt. In de bewegingsruimte die door bevoegdheden van discretie ontstaat moeten straatbureaucraten volgens Zacka met vier globale criteria rekening houden: efficiëntie (ze moeten zaken snel en economisch afhandelen), maatwerk (oplossingen moeten aansluiten op de specifieke eigenaardigheden van zaken), billijkheid (ze moeten iedereen eerlijk en onpartijdig behandelen), en respect (ze moeten mensen als mensen blijven zien en bejegenen) (2017, pp. 99-100). Deze discretionaire ruimte staat verder onder druk door ambiguïteiten en tegenstrijdigheden binnen taken en beleidsdoelen zitten, gebrekkige capaciteit en middelen, complexe situaties en gevallen die onvoorspelbaar zijn en niet aan strikte administratieve categorieën beantwoorden. Daarnaast er in omstandigheden van onzekerheid gewerkt wordt en er regelmatig gebrek aan doorslaggevend bewijs is (Zacka, 2017; vgl. Van Halderen & Van Gelderen, 2020). Het afwegen van dergelijke conflicterende en soms wederzijds uitsluitende normen, waarden, doelen, eisen en belangen maakt dat discretie een beroep doet op het morele oordeelsvermogen van agenten.

Daarmee is gezegd dat het morele oordeelsvorming dus ook een rol speelt in hoe politieagenten omgaan met de complexiteit van het opmaken van processen-verbaal. Om beter zicht te krijgen op hoe die oordeelsvorming is ingebed in rolopvattingen kijken we in wat volgt naar Zacka's theorie van morele disposities.

Morele disposities

In wat volgt staat Zacka's *When the state meets the street* (2017; i.h.b. pp. 85-101) centraal. De theorie van Zacka sluit goed aan bij de hierboven beschreven benadering van de politieorganisatie in het omgaan met het risico van discretionaire bevoegdheden. Hij beoogt met zijn theorie niet alleen te beschrijven *hoe* of in wat voor 'geest' straatbureaucraten beleid zouden moeten uitvoeren, maar ook "how we might be able to orchestrate an institutional environment that can support them in begin such agents" (Zacka, 2017, p. 10). Hiervoor ontwikkelde hij een theoretisch raamwerk van morele disposities, waarmee hij verwijst naar hoe straatbureaucraten "tend to perceive and interpret situations and cases, to how their moral sentiments are mobilized, and to how they understand their role and responsibilities. These dispositions act as filters that regulate how bureaucrats make use of their discretionary power" (Zacka, 2017, p.12). Door de blik op morele disposities te richten komt de ruimte in beeld die tussen morele deugden en overtuigingen aan de ene kant en morele oordelen aan de andere kant ligt.

Volgens Zacka (2017, pp. 134ff) zijn deugden en overtuigingen vaak stabiele, robuuste morele entiteiten die via oefening, training, gewoontevorming en levenservaring onderdeel van de identiteit zijn geworden. Ze doen een beroep op straatbureaucraten om, naast en onderwijl de vaak al veeleisende taken die hun werk omvat, zich deze deugden of overtuigingen eigen te maken. Deugden en overtuigingen zijn bovendien idealistisch en streng van aard, en vragen daardoor van de straatbureaucraat die ze moet nastreven de praktische wijsheid om ze adequaat in concrete situaties in de praktijk te brengen. Zacka verwijst vervolgens naar onderzoek waaruit blijkt dat zelfs kleine veranderingen, situationeel en moreel insignificant, van bepalende invloed zijn op gedrag in moreel geladen situaties. De situationele bepaling van (in)consistente belichamingen van deugden en overtuigingen suggereert dat het identificeren en organiseren van de “situational factors and environmental conditions that support the behavior or disposition” (Zacka, 2017, p. 135) die is gewenst, meer vruchten af kan werpen dan het aanmoedigen van agenten om zich bepaalde deugden eigen te maken.

Een dergelijk benadering stelt ons volgens Zacka bovendien in staat om een stap terug te nemen van singuliere morele oordelen en beslissingen, waardoor het proces dat eraan voorafgaat in beeld komt. Zo krijgen we meer inzicht in *hoe* morele oordelen tot stand komen en wat daarbij komt kijken, in plaats van slechts over de oordelen zelf en de resultaten ervan. Bij morele afwegingen gaat het namelijk om zaken die niet evident goed of fout zijn, maar waarbij er meerdere manieren van goed en fout zijn, waarbij het onderscheid tussen goed en fout vaag en ambigu kan zijn, en waarbij de bepaling van goed en fout afhankelijk is van het perspectief waar vanuit het wordt bekeken. Deze stap terug maakt het mogelijk om iets te zeggen over hoe persoonlijke, situationele, en organisatorische aspecten een *actor* tot specifieke morele oordelen doet *neigen*.

De morele ruimte tussen de duurzame, stabiele kernovertuigingen enerzijds, en de singuliere, specifieke oordelen anderzijds, duidt Zacka (2017) met zijn model van disposities (zie figuur 2). Een dispositie verwijst naar hoe morele actoren geneigd zijn om situaties te interpreteren, wat voor emotionele reacties er in een situatie worden opgeroepen, en hoe ze hun rol, verantwoordelijkheden en prioriteit begrijpen. Disposities zijn enerzijds met elkaar te vergelijken in termen van de mate van betrokkenheid met de situatie, en anderzijds in termen van de aard van de betrokkenheid bij de situatie. Een politieagent kan bijvoorbeeld neutraal en op een zakelijke manier afstandelijk (mate) betrokken zijn bij het opnemen van een aangifte (aard).

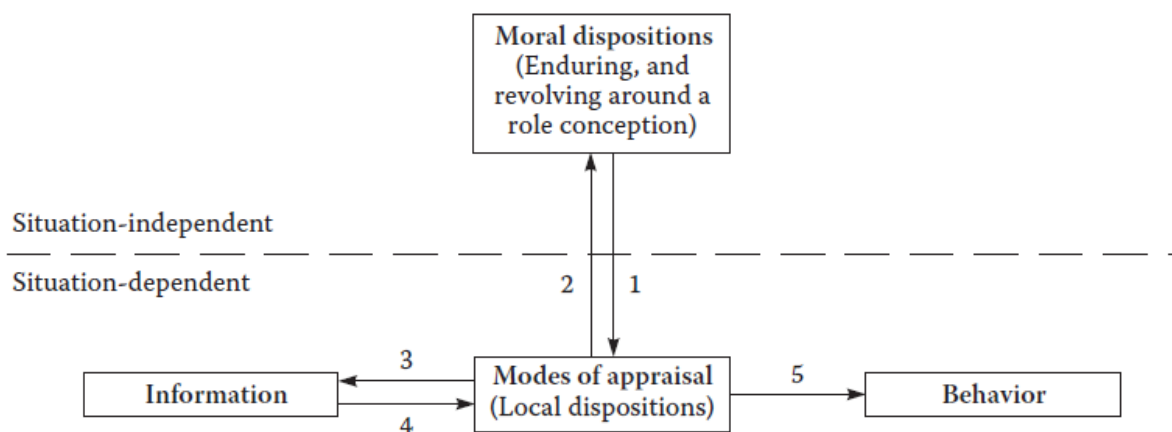
Morele disposities zijn situatie-overstijgend, ontstaan en veranderen langzamer, en ‘draaien’ om een rolopvatting, “a more explicit core of beliefs as to what it means to perform

one's role well" (Zacka, 2017, p. 90). Rolopvattingen vertonen bepaalde neigingen, preoccupaties, een bepaalde gerichtheid waar morele disposities over gaan. Rolopvattingen informeren, met andere woorden, actoren in specifieke interacties door sommige situatieafhankelijke beoordelingsmodi (*modes of appraisal*) te prefereren boven anderen. Beoordelingsmodi zijn disposities die juist situatieafhankelijk zijn. Je zou kunnen zeggen dat morele disposities met een 'standaardbeoordelingsmodus' komen. Zo kan een agent die zijn politierol ziet als het vangen van boeven—met als morele dispositie die van bijvoorbeeld de 'jager'—in een situatie waarbij het vangen van de boef het leven van een slachtoffer in gevaar brengt 'uit zijn rol' valt door een meer beschermende of reddende beoordelingsmodus aan te nemen.

Beoordelingsmodi zijn plaatselijke (lokale), situationele disposities. Het gaat hier niet zozeer om rollen die je min of meer bewust aanneemt, maar om minder duidelijke en definieerbare disposities die zich ontwikkelen in confrontatie met nieuwe (situationele) informatie, zoals het levensgevaar van een slachtoffer in het voorbeeld hierboven. Disposities bevatten volgens Zacka drie onderling verbonden, consonante elementen. Een dispositie is tegelijk (1) een *hermeneutisch schema*—een wijze waarop situaties worden waargenomen of geïnterpreteerd, (2) een modus van *affektieve afstemming*—sommige emotionele signalen komen sterker binnen dan andere, en (3) een *normatieve gevoeligheid*—een specifieke manier van het wegen van factoren, waarbij sommige overwegingen meer belang krijgen toegekend dan andere.⁸ Beoordelingsmodi veranderen dus in het licht van nieuwe informatie, maar bepalen ook de toegang die de actor heeft tot nieuwe informatie.

---

⁸ Mijn vertaling van respectievelijk *hermeneutic grid*, *affective attunement*, en *normative sensibility*.

The arrows indicate the direction of influence:

- 1) Moral dispositions channel bureaucrats toward a default mode of appraisal
- 2) By controlling their modes of appraisal, and taking themselves “out of character,” bureaucrats can gradually transform their moral dispositions
- 3) Modes of appraisal filter incoming information
- 4) Information can prompt changes in modes of appraisal
- 5) Modes of appraisal inform behavior

Figuur 2: “A two-tiered model of dispositions” (Zacka, 2017, p. 95)

Dat beoordelingsmodi de toegang van actoren tot informatie bepalen geeft aanleiding tot zorgen over vooroordelen (*bias*). Zacka erkent dan ook dat het risico van *bias* onoverkomelijk is. Dat risico wordt groter, zo betoogt Zacka, naarmate iemands morele dispositie meer ‘gespecialiseerd’ is, wat hij ook wel ‘reducerende disposities’ noemt (*reductive dispositions*; zie 2017, p. 101). Ondanks dat het onvermijdelijk is dat straatbureaucraten naar verloop van tijd een morele dispositie (standaardbeoordelingsmodus) ontwikkelen, vaak in het verlengde van hun morele karakter en levensovertuiging in bredere zin, moeten ze voor hun werk voortdurend in de gaten houden dat er andere interpretaties, ervaring van emotionele signalen, en weging van factoren en omstandigheden mogelijk zijn. Reducerende disposities slagen daar niet meer in—zulke disposities zijn dusdanig gespecialiseerd en geradicaliseerd dat andere beoordelingsmodi dan de standaardbeoordelingsmodus geen rol meer (kunnen) spelen. In dit geval is van is van *systemic bias* te spreken.

Het is onwenselijk, potentieel gevaarlijk, dat agenten hun werk vanuit dergelijke vooringenomenheid uitvoeren. Daarom is het volgens Zacka belangrijk om flexibiliteit te behouden ten aanzien van morele disposities. Flexibiliteit in morele disposities helpt straatbureaucraten om de pluraliteit van eisen, doelstellingen, beperkingen, en mensen te blijven zien (Zacka, 2017). ‘De’ politierol, zogezegd, bevat meerdere aspecten. Ondanks dat politiemedewerkers zich bij sommige aspecten meer ‘thuis kunnen voelen’ dan bij andere, is

het voor een goede uitoefening van de politierol belangrijk oog te blijven houden voor de minder ‘eigen’ aspecten.

Politierollen en de ideale straatbureaucraat

Hoe doel van het theoretische kader van Zacka (2017) kunnen we nu formuleren in de terminologie die bij dat kader hoort. Zacka wil iets kunnen zeggen over de morele disposities die straatbureaucraten zouden moeten hebben voor een goede uitoefening van hun taken, en over hoe hun institutionele omgeving is te organiseren zodat die straatbureaucraten ondersteunt, faciliteert en uitnodigt die morele disposities aan te nemen. Zoals zojuist al bleek gaat het volgens Zacka mis wanneer morele disposities reducerend of gespecialiseerd raken, waardoor de flexibiliteit om tussen beoordelingsmodi te kunnen schakelen in afstemming op specifieke, situationele bijzonderheden.

Zacka benadrukt overigens dat dergelijke reducerende disposities niet helemaal mis zitten:

they capture something essential about the role and pursue it with great dedication, but they do so by turning a blind eye to other, equally important, dimensions of value. They take what is a necessary component of performing the role well and treat it as if it were a sufficient one. (2017, p. 101)

In wat volgt kijken we eerst naar verschillende rollen die relevant zijn bij de politie, en sluiten we af met een bespreking van hoe rollen functioneren in organisaties.

Zacka (2017) onderscheid drie verschillende rollen die straatbureaucraten geneigd zijn aan te nemen: de onverschillige, de zorgverlener en de handhaver. De rollen zijn in lijn met eerder onderzoek naar rolopvattingen van straatbureaucraten in het algemeen, en politieagenten in het bijzonder, waarbij verschillende (op elkaar voortbouwende) taxonomieën zijn ontwikkeld (zie o.a. Brodtkin, E., 1997; Wilson, 1968; Van der Torre, 1999; Zacka, 2017, pp. 276-277n31; voor een overzicht, zie Van den Brink et al., 2015;). Ik beperk me hier tot de typologie van Van den Brink (2015), omdat die van Zacka daar inpast, gebaseerd is op uitvoerig en recent empirisch onderzoek, specifiek gaat over de Nederlandse context, en expliciet ingaat op de morele aspecten die erbij komen kijken.

Van den Brink et al. (2015, pp. 43-45; vgl. pp. 179-182) onderscheiden de handhaver, de vriend, de onverschillige en de professional. De *handhaver* kenmerkt zich door

misdaadbestrijding als rolopvatting. Hij staat vooraan wanneer moet worden ingegrepen, waarbij het doel (misdaadbestrijding) de middelen heiligt. Hij is sneller geneigd tot buitenproportioneel geweld of intimidatie, haalt eigenwaarde uit arrestaties en machismo. De *vriend*—ook wel hulpverlener, sociaal werker of ‘praatpolitie’—is eerder gericht op slachtoffers dan op daders, en heeft meer oog voor de hulpvraag. Geweld is voor hem een laatste redmiddel. Hij lost problemen liever pratend op en kan problemen hebben met overmatige betrokkenheid. De *onverschillige* is sceptisch of pessimistisch over zijn maatschappelijke bijdrage. Hij vermijdt moeilijke of vervelende situaties, staat veel toe door bijvoorbeeld de andere kant op te kijken. Hij is meer bezig met het managen van zijn *caseload*.

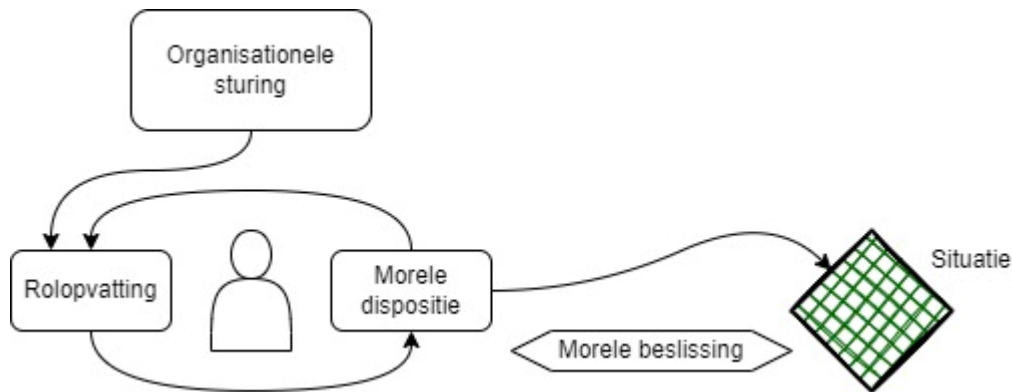
De professional, ten slotte, is “een moreel weerbare, krachtige diender” (p. 43). De beschrijving van de professional die Van den Brink et al. geven komt op een belangrijk punt overeen met de morele dispositie die volgens Zacka vereist is voor het adequaat uitoefenen van straatbureaucratisch werk:

Het zijn politiemensen die situaties in een ruimer verband weten te zien en oog hebben voor de belangen van alle betrokkenen. Ze delen mensen niet in beperkte categorieën in, maar zijn in staat om vele grijstinten waar te nemen en daarnaar te handelen. (Van den Brink et al., 2015, p.44).

Het gaat dus, zo benadrukken Van den Brink et al., om “een situationele benadering. In plaats van een houding die gericht is op duidelijk waarden [...], lijken [professionals] er op uit om hun handelen af te stemmen op datgene wat de situatie vraagt” (2015, p. 44). Dit komt dan ook terug in hun definitie van morele weerbaarheid, waarbij “politiemensen, in het besef dat hun optreden morele vragen oproept, in staat zijn tot het maken van een eigen keuze en tevens bereid zijn om die keuze uit te leggen en met anderen daarover in gesprek te gaan” (Van den Brink et al., 2015, p. 196).

Zoals gezegd wijst Zacka erop dat de verschillende rollen pas een probleem worden op het moment dat het werk wordt gereduceerd tot die rol. De professional zoals hierboven beschreven behoudt de flexibiliteit om zich dienstbaar (*vriend*), waakzaam (*handhaver*), en praktisch met betrekking tot *caseload*, capaciteit en belasting (*onverschillige*) op te stellen, zonder aan moreel bewustzijn en verantwoordelijkheid in te leveren. Zacka spreekt ook van een “spirit of moderation,” waarbij *moderation* gaat over “[...] being attuned to a plurality of considerations and being sensitive to the tradeoffs and costs associated with them. It stands opposed not so much to extremism as to a certain narrowness or specialization in moral

outlook” (2017, p. 96). De verschillende rollen stellen agenten in staat om te beantwoorden aan een complexe diversiteit aan verwachtingen door ze verschillende normatieve waarden en beweegredenen te bieden, zelfs binnen een enkele rolpositie (Zacka, 2017, p. 218).

Figuur 2: Van organisatie tot beslissing.

In 2.1 is uitgebreid stil gestaan bij de manier waarop normen en waarden binnen de politieorganisatie zijn vormgegeven en worden gedistribueerd. Volgens Zacka (2017) vormt de morele structuur van een organisatie de context waarbinnen mensen in dienst van die organisatie hun rolopvattingen opdoen en vormgeven. Daarnaast zijn ook de aard van het werk en de materiële organisatie van het werk van invloed op de rolopvattingen waartoe medewerkers zijn geneigd. Inzicht in hoe rolopvattingen van invloed zijn in hoe agenten omgaan met de morele complexiteit van het verbaliseren kan daarmee inzichtelijk vanuit organisatorisch opzicht (zie figuur 2). Om dat te onderzoeken moet nu nog geëxpliciteerd worden wat het verbaliseren nu in morele zin complex maakt.

2.3. De morele complexiteit van het verbaliseren

Ook in het opmaken van processen-verbaal beschikken verbalisanten over discretie. Het opmaken van processen-verbaal is uitvoerig gereguleerd en er gelden kwaliteitsmaatstaven waar die zwaar wegen. Tegen de achtergrond van regels en normen moet de verbalisant steeds bepalen wat hij wel en niet opschrijft, en hoe hij dat opschrijft. In wat volgt gaan we in op de relatie tussen de wettelijke kaders, de politieke procedures, en normen die aan het opmaken van processen-verbaal worden gesteld. Vervolgens bespreken we hoe die kaders, regels en normen bijdragen aan de complexiteit van het verbaliseren.

De juridische en politieke werkelijkheid van het proces-verbaal

Een proces-verbaal is een document waarin iemand, doorgaans een opsporingsambtenaar, verslag opmaakt van de in de aanwezigheid van de verbalisant geconstateerde gegevens, feiten, omstandigheden, en verrichtingen (zie Sackers, 2011, p. 95). Er zijn veel verschillende soorten proces-verbaal. Voor de strekking van dit onderzoek is het niet nodig alle verschillende soorten te benoemen en te onderscheiden, maar het is wel zinvol te vermelden dat er in principe per strafbaar feit en per ambtshandeling een afzonderlijk proces-verbaal dient te worden opgemaakt, dat van een strafbaar feit of ambtshandeling ook meerdere processen-verbaal kunnen worden opgemaakt, dat de bundeling van verschillende processen-verbaal in een dossier zelf ook een proces-verbaal is⁹, en dat ook opsporingsactiviteiten die geen resultaten opleveren geverbaliseerd moeten worden (Joosten & Van Roosendaal, 2014, p. 27; Van Dartel, 2023).

Het opmaken van een proces-verbaal dient ten minste drie belangrijke doelen. Ten eerste is het bedoeld als waarheidsvinding van een vermoedelijk gepleegd strafbaar feit, dat wil zeggen: in een proces-verbaal wordt waarheid vastgelegd aangaande een vermoedelijk strafbaar feit en de opsporing daaromtrent. Ten tweede stellen processen-verbaal het Openbaar Ministerie in staat om op toe te zien op de opsporing. Op basis van onder andere processen-verbaal beslist de officier van justitie over verdere opsporing dan wel afdoening. Als de officier van justitie besluit tot dagvaarding over te gaan, dan verschijnt het proces-verbaal (of onderdelen daaruit) als bewijs voor de rechter (Van Dartel, 2023, p. 20; zie ook art. 12 Politiewet 2012 en art. 148 lid 1-2 Sv). Huisman, Pranger & Steenwinkel (2020) voegen hieraan toe dat processen-verbaal naslag mogelijk maken, op basis waarvan opsporingsprocessen, individueel handelen, en het gebruik van discretionaire ruimte kan worden geanalyseerd en verantwoord.

Een proces-verbaal is een getuigenverklaring met uitzonderlijke bewijskracht in strafprocessen. Voor processen-verbaal geldt namelijk een uitzondering op de belangrijkste bewijsminimumregel—één getuige is geen getuige (*testis unus, testis nullus*)—zoals vastgelegd in art. 342 lid 2 Sv: “Het bewijs dat de verdachte het telastegelegde feit heeft begaan, kan door de rechter niet uitsluitend worden aangenomen op basis van één getuige” (zie voor de uitzondering art. 344 lid 2 lid 2 Sv).¹⁰ Het proces-verbaal is hiermee, zo benadrukken ook

---

⁹ Ook wel bekend als een loop-pv, stam-pv, journaal-pv, relaas-pv, en nul-pv (Van Dartel, 2023)

¹⁰ Dit geldt ook voor zogeheten de-auditverklaringen (verklaringen ‘van horen zeggen’), hetgeen veel voorkomt bij processen-verbaal van verhoren (waarbij de verbalisant opschrijft wat hij de verhoorde heeft horen zeggen). Dit mag, in tegenstelling tot veel andere landen, door de rechter worden gebruikt als bewijs (vgl. Malsch et al., 2015; Joosten & Van Roosendaal, 2014, pp. 99-100; HR 20 december 1926, *NJ* 1927, p. 85; art. 29 lid 3 Sv).

Malsch et al., “het enige bewijsmiddel dat in principe zonder steun van ander bewijs tot een bewezenverklaring kan en mag leiden.” Hierdoor is het, zo vervolgen ze, “in de praktijk [...] het belangrijkste bewijsmiddel binnen het Nederlandse strafproces (2015, p. 24).

Bewijsminimumregels zijn volgens Lubbers bedoeld om “de deugdelijkheid van de bewijsbeslissing en de gebruikte middelen te waarborgen. Ze beogen een garantie te bieden voor een goede waarheidsvinding en moeten voorkomen dat onschuldigen worden veroordeeld” (2014, p. 10). De Wilde (2008) noemt vier waarborgende redenen voor de verhoogde betrouwbaarheid van processen-verbaal. Ten eerste zouden opsporingsambtenaren minder snel geneigd zijn valse verklaringen af te leggen doordat ze de taak hebben om strafbare feiten op te sporen. Ten tweede zijn ze opgeleid en zodoende getraind in het waarnemen van strafbare feiten, hetgeen hen tot betere waarnemers maakt dan ‘gewone’ getuigen’. Ten derde wordt veel belang gehecht aan het feit dat het proces-verbaal wordt opgemaakt op ambtseed of ambtsgelofte. En ten slotte wordt aangevoerd dat de opsporingsambtenaar bij de wet, volgens art. 152 Sv, persoonlijk verplicht is zo snel mogelijk na constatering van het (strafbare) feit het proces-verbaal op te maken.

Een dergelijke legitimering is echter niet zonder meer overtuigend, zoals uit wat hier volgt zal blijken. Lubbers wijst bovendien op een traditie van kritiek uit met name juridische hoek op deze uitzondering die teruggaat tot eind negentiende eeuw (2014, pp. 32-5). Ons huidige Wetboek der Strafvordering is met de introductie van deze uitzondering op de bewijsminimumregel in werking getreden in 1926 (Lindenberg, 2002). Zowel Lubbers (2014) als Knoester (2015) wijzen er bovendien op dat de keuze voor deze uitzondering vooral gemotiveerd werd door de bevordering van de efficiëntie van strafprocessen en de kosten verlaging die het zou opleveren. Strafprocessen waarin geen getuigen gehoord te hoeven worden zijn nu eenmaal sneller en goedkoper (vgl. Den Breejen, 2013). De effectiviteit hiervan blijkt uit het feit dat het proces-verbaal het belangrijkste bewijsmiddel is in Nederlandse strafprocessen, hetgeen er ook voor zorgt dat Nederlandse strafprocessen in internationaal vergelijk bovengemiddeld schriftelijk worden afgehandeld, daar de uitzonderlijke status van het proces-verbaal in het buitenland doorgaans niet erkend wordt (Malsch et al., 2015).

Dit is echter evident geen inhoudelijk argument tegen de uitzondering op het bewijsminimum. Het inhoudelijke kernpunt van deze eeuwenlange discussie over de rechtvaardigheid van de uitzonderlijke bewijskracht van het proces-verbaal spitst zich toe op

---

Lubbers laat echter zien dat de uitzondering op de bewijsminimumregel bij de-audituverklaringen eigenlijk niet zou mogen opgaan, omdat het “de bedoeling [is] dat de opsporingsambtenaar het (strafbare) feit daadwerkelijk zelf heeft waargenomen” (2014, p.28)

de vraag of de getuigenis van een opsporingsambtenaar al dan niet *betrouwbaarder* is dan die van een ander, hetgeen vanuit strafrechtelijk perspectief dus stevig wordt betwist waarbij voor de afschaffing van deze uitzondering wordt gepleit (zie voor recente pleidooien: De Wilde, 2008; Franken & Van Kampen, 2021; Lubbers, 2014). Aangezien de wet is zoals die is, impliceert die dat agenten deze betrouwbaarheid zouden moeten waarmaken (vgl. Malsch et al., 2015, pp. 23-4). In de taak van het opmaken van processen-verbaal ligt, met andere woorden, een moreel appel tot betrouwbaarheid besloten: “Er is niet voor niets sprake van een directe relatie tussen het vertrouwen in de deskundigheid van de opsporingsambtenaar en de bijzondere bewijskracht die de wet aan het door hem opgemaakte pv toekent” (Van Dartel, 2023, p. 20; vgl. Kamerstukken 32468, 6, p. 8).

Er valt een hoop te zeggen over de betrouwbaarheid van de opsporingsambtenaar, die we eerder al als een van de kernwaarden van de politie benadrukt zagen. Laten we eerst kijken naar de wettelijke borging van die betrouwbaarheid—de vierde reden van De Wilde zoals hierboven genoemd—namelijk dat de wet de opsporingsambtenaar verplicht om “[...] ten spoedigste proces-verbaal op te maken van een opgespoord strafbaar feit of van hetgeen tot opsporing is verricht of bevonden” (art. 152 Sv.). Dit wordt ook wel de verbaliseringsplicht genoemd. Wat “ten spoedigste” betekent wordt verder niet gespecificeerd, en zoals is voor te stellen, komt het in de praktijk regelmatig voor dat er ruime tijd en andere bezigheden tussen de te beschrijven gebeurtenis en het schrijven zelf komt te zitten. Hiervoor is natuurlijk evenzeer begrip op te brengen gezien de aard van het politiewerk (zie Van Dartel, 2023, pp. 34-40), als dat er kritiek op is te leveren vanuit het perspectief van de rechtspraak (zie Lubbers, 2014, pp. 100-103).

Het niet-opmaken van een proces-verbaal kan ervoor zorgen dat de aanklacht van het OM niet-ontvankelijk wordt verklaard (Joosten & Van Rosendaal, 2014; Van Dartel, 2023). Aan het niet naleven van de verbaliseringsplicht, zij het door geen proces-verbaal op te maken dan wel dit niet ten spoedigste of gebrekkig te doen, zijn in de wet geen rechtsgevolgen verbonden. Dergelijke eventuele gevolgen zijn daarmee aan de beoordeling door de rechter (Van Dartel, 2023, pp. 36-7; vgl. Joosten & Van Rosendaal, 2014, p. 78). Naast dat de verbaliseringsplicht de betrouwbaarheid van het proces-verbaal moet borgen, stelt het de officier van justitie in staat om enerzijds het opsporingsonderzoek en de daarbij gehanteerde bevoegdheden te controleren, en anderzijds om verantwoorde vervolgingsbeslissingen ten aanzien van verdere opsporing dan wel afdoening te nemen (Van Dartel, 2023, p. 33).

Het is goed om direct al even in te gaan op de politiepraktijk, want, zoals Van Dartel expliciet benoemt, wijkt “de opsporingspraktijk [...] van dit wettelijk kader” af (2023, p. 34;

vgl. *Kamerstukken*, 32468, nr. 3, 2010). Hij wijst er in dat verband op dat de politie vaak niet in staat is alle strafbare feiten die agenten tegenkomen op te sporen en dat “de hectiek van het moment” tot bepaalde keuzes kan dwingen (2023, p. 34). Bovendien kan worden besloten geen proces-verbaal op te maken wanneer, bijvoorbeeld, de agent inschat dat een situatie niet ernstig genoeg is en een waarschuwing voldoende is. Van belang is ook dat “dikwijls niet geverbaliseerd [wordt] indien valt te voorzien dat het OM geen strafvervolgning zal instellen” (Van Dartel, 2023, p. 34).¹¹ Volgens Van Dartel is het uitgangspunt voor het afwijken van de wet “dat – tenzij sprake is van zaken die (onder regie en controle van het OM) geseponeerd worden of van onderzoek waaruit geen relevante informatie is gekomen – telkens pv wordt opgemaakt van alle onderzoeksresultaten (vastlegging bewijsmateriaal) en van de toepassing van strafvorderlijke dwangmiddelen en andere bevoegdheden” (2023, p. 35).

Op basis van bovenstaande is het goed voor te stellen dat politiewerk voor een aanzienlijk en belangrijk deel bestaat uit het schrijven, controleren en samenstellen van processen-verbaal. Hamers et al. (2019) merken op dat agenten meer tijd aan verslaglegging besteden dan dat ze buiten actief zijn. Vanwege de complexe coördinatie tussen agenten en het belang om altijd verantwoording te moeten kunnen afleggen “worden activiteiten en afspraken die niet in de processen-verbaal komen, toch zo veel mogelijk vastgelegd” (Kort & Terpstra, 2015, p. 40). Dat het opmaken van processen-verbaal een dergelijke centrale bezigheid is in het politiewerk wordt binnen de politie erkend: het is een “kerncompetentie van de politiefunctionaris” (Van Dartel, 2023, p. 20; vgl. Politie, 2007; 2010; 2013; 2016; 2020). Als zodanig worden agenten er ook in onderwezen (Politie, 2016; Van Dartel, 2023), en uit onderzoek van Kort & Terpstra blijkt dat veel politiemedewerkers zich “realiseren dat administratief werk er nu eenmaal bij hoort” (2015, p. 120).

Kort & Terpstra (2015) wijzen er in datzelfde onderzoek overigens wel op dat de spanning tussen het belang van administratief werk en ander politiewerk steeds aanwezig is, waarbij niet-administratief politiewerk steevast hoger wordt gewaardeerd. Als deze spanning oploopt is dit (administratieve) aspect van het werk ook bron van frustratie, bijvoorbeeld wanneer er bestuursmatig wordt gestuurd op processen-verbaal als output (Knoester, 2015), ICT-systemen slecht functioneren, werkwijzen als omslachtig en (onnodig of te) tijdrovend worden ervaren of niet op elkaar zijn afgestemd (Kort & Terpstra, 2015, p. 119), of in het contrast dat het vormt met de meer actievolle momenten van politiewerk, waarbij

---

¹¹ Specifieker beleid dat zegt wanneer er in ieder geval proces-verbaal moet worden opgemaakt is neergelegd in enkele aanwijzingen van Openbaar Ministerie. Bovendien wordt er lokaal verbaliseringsbeleid opgesteld door de driehoek van burgemeester, korpschef en officier van justitie (Van Dartel, 2023).

verslaglegging als straf kan worden ervaren voor het ‘gewoon doen van je werk’ (Maynard-Moony & Mucheno, 2009, p. 143; vgl. Fassin, 2013, hoofdstuk 2; Fassin, 2018; Manning, 1997;).

Het proces-verbaal: eisen, regels en richtlijnen

Zoals hierboven al duidelijk werd, gaat er van de juridische status van het proces-verbaal een moreel appel tot betrouwbaarheid uit. Niet alleen de betrouwbaarheid van de opsporingsambtenaar moet processen-verbaal betrouwbaar maken. Ook aan het proces-verbaal zelf zitten eisen die de betrouwbaarheid ervan moeten vergroten. Bewijsmateriaal, waaronder processen-verbaal, is betrouwbaar wanneer het “een zo accuraat mogelijke vaststelling van strafrechtelijk relevante gebeurtenissen in het verleden” weergeeft, waarbij “de reconstructie van de feiten ten behoeven van het nemen van strafrechtelijke beslissingen” wordt aangeduid als waarheidsvinding, “een waarde die tot uitdrukking is gebracht door inbedding daarvan in tal van procedurele regels” (Dubelaar, 2009, p. 93). Deze regels zijn volgens Dubelaar (2009) niet wettelijk vastgelegd, omdat het in veel gevallen niet mogelijk of erg lastig is om de inhoud van een proces-verbaal te toetsen (volgens Lubbers een “ietwat verontrustende gedachte,” 2014, p. 101). Deze ‘inbedding in tal van procedurele regels’ is dus, zo onderstreept Dubelaar, van groot belang ter bepaling van de toelaatbaarheid en bewijskracht van processen-verbaal.

Er is een aantal steeds terugkomende waarden die de betrouwbaarheid van processen-verbaal ondersteunen. Verreweg de meeste nadruk wordt gelegd op de feitelijkheid, objectiviteit, volledigheid, neutraliteit en juistheid van het proces-verbaal (zie Franken & Van Kampen, 2021; Huisman, Pranger & Steenwinkel, 2020; *Kamerstukken*, 32468, nr. 3, 2010; Lubbers, 2014; Politie, 2016; z.d.; Snackers, 2011; Van Dartel, 2023). Verbalisanten doen in een proces-verbaal verslag van de feiten en omstandigheden van een vermoedelijk gepleegd strafbaar feit. Het gaat er in dezen om, zo wordt steeds benadrukt, dat de verbalisant alleen opschrijft wat hij *zelf* heeft bevonden of gedaan (Huisman, Pranger & Steenwinkel, 2020; Politie, 2016; z.d.; Van Dartel, 2023).

De wet stelt voorts dat in processen-verbaal expliciet moet worden vermeld hoe agenten te weten zijn gekomen waarvan ze getuigen (e.g. zien, horen, voelen, ruiken, proeven, etc.), ook wel de *redenen van wetenschap* genoemd (art. 153 lid 2 Sv). Dubelaar (2009) wijst erop dat de regels hiervoor niet in juridisch bindende vorm zijn vastgelegd, maar dat het de betrouwbaarheid van het bewijsmateriaal bevordert en als zodanig de toelaatbaarheid en bewijskracht ervan sterk beïnvloedt. In het verlengde daarvan is het belangrijk dat uit een

proces-verbaal blijkt wat de rationale voor verdenking is, dat wil zeggen, wanneer de verdenking tot stand kwam en op basis van welke redenen. Verschillende auteurs merken op dat processen-verbaal op deze punten vaak laten afweten, hetgeen al vaak heeft geleid tot vrijspraak of sepot (Joosten & Van Roosendaal, 2014; Van Dartel, 2023)

In het geval van een delict is het belangrijk dat het strafbare feit ook nauwkeurig wordt omschreven. Hierbij wordt benadrukt dat een dergelijk delictomschrijving de aan- of afwezigheid van verschillende bestanddelen van de wetstekst die het strafbaar feit beschrijft worden behandeld. Deze zijn namelijk voorwaardelijk voor het kunnen spreken van het delict. Er wordt tevens aangeraden de terminologie van de wetstekst in het proces-verbaal over te nemen (Huisman, Pranger & Steenwinkel, 2020; Van Dartel, 2023). Ook de context van het feit kan volgens Van Dartel relevant zijn om in het proces-verbaal op te nemen, zoals “eerdere, soortgelijke incidenten/meldingen, de historie van het conflict, motieven [...] als dit een factor was bij het ontstaan van de verdenking of van belang kan zijn voor de afdoening van de zaak” waarbij het “ook relevant is als er in het verleden niets noemenswaardig is gebeurd” (2023, p. 78-79).

Ten slotte moeten ook de handelingen van de verbalist worden beschreven. Wanneer er gebruik is gemaakt van bijzondere bevoegdheden, dan moet er worden vermeld op basis van welke wettelijke bevoegdheid is gehandeld. De verrichtte handelingen dienen dan zodanig te worden beschreven dat eruit blijkt dat de bevoegdheid is gebruikt voor het in de wet genoemde doel, waarbij eventuele andere doelen die bij het gebruik van de bevoegdheid gepaard gingen niet onvermeld blijven (Van Dartel, 2023).

Zoals gezegd zijn de hier beschreven betrouwbaarheidsprocedures, ondanks cruciaal voor de bewijskracht en toelaatbaarheid van het proces-verbaal, niet juridisch vastgelegd. Dat is (in beginsel) wel zo voor het bepalen van de rechtmatigheid van het bewijsmateriaal. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het vermelden van of en hoe is voldaan aan de procedures en eisen die de inzet van bijzondere opsporingsmethoden vragen. De rechtmatigheid heeft ook betrekking op het eerdergenoemde doel van het opmaken van processen-verbaal, namelijk het toezien op de opsporing. De officier van justitie controleert de opsporingshandelingen en, indien er sprake is van onrechtmatige handelingen, kan dat leiden tot sepot, het verzoek om een aanvullen proces-verbaal en, in het ergste geval, een verzoek om een onderzoek naar de onrechtmatigheden in te stellen. Zodoende kunnen agenten dan ook kwetsbaar voor strafrechtelijke vervolging worden. Tijdens het strafproces zullen ook de rechter en de verdediging deze rechtmatigheid beoordelen. De verbaliseringsplicht maakt deze controle op het ambtelijk handelen mogelijk (Van Dartel, 2023, p. 22).

Dubelaar laat zien dat de waarden van betrouwbaarheid en rechtmatigheid kunnen wel eens botsen (Dubelaar, 2009, p. 94). In de zoektocht naar de waarheid over wat er precies gebeurd is kan het met de procedures van rechtmatigheid wel eens niet zo nauw worden genomen. Ofwel andersom, dat het rechtmatige verloop van de opsporing ervoor zorgt dat de waarheidsvinding sterk belemmerd wordt. Hieruit wordt duidelijk dat agenten, ook bij het schrijven van processen-verbaal, voortdurend waarden, belangen en motieven tegen elkaar afwegen en dat die afweging voortdurend gerechtvaardigd moet worden. Dit volgt uit de grote mate van complexiteit van het schrijven van processen-verbaal en de grote mate van discretie die bij politiewerk komt kijken. Ter afsluiting van onze bespiegeling op het politiewerk als moreel werk, met bijzondere aandacht voor het proces-verbaal als belangrijk onderdeel van dat werk, gaan we dieper in op die complexiteit van het opmaken van processen verbaal. Daarna, in het tweede deel van dit hoofdstuk, komen we te spreken over discretie en hoe het opmaken van een proces-verbaal nu te analyseren is als morele taak.

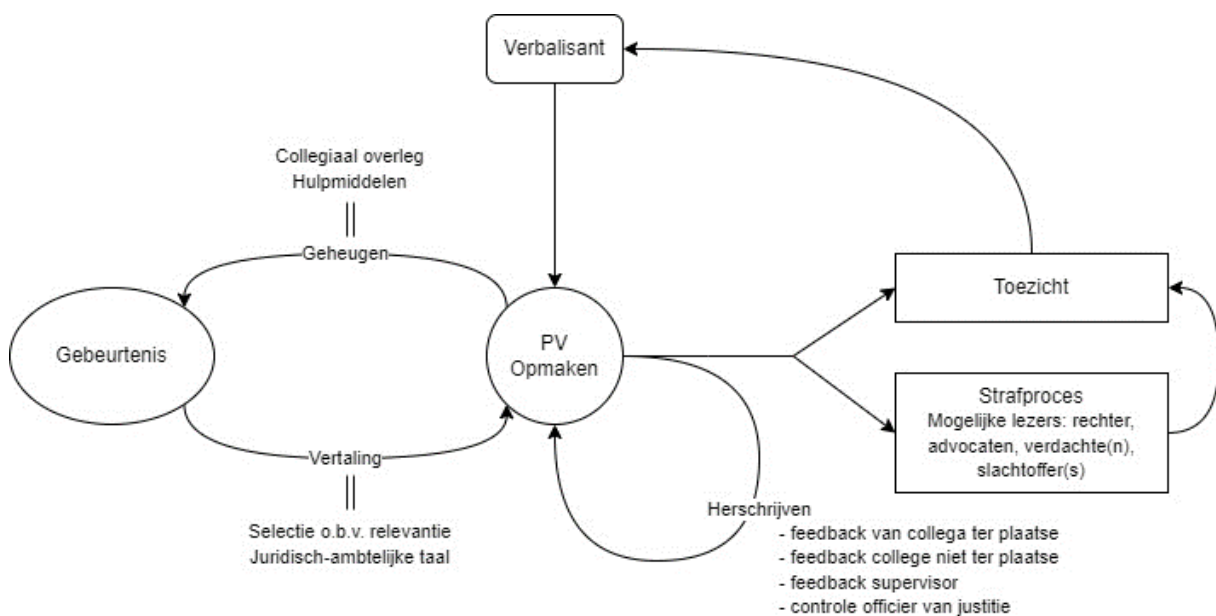
De complexiteit van het opmaken van processen-verbaal

Uit het voorgaande blijkt al deels hoe het opmaken van een proces-verbaal een complexe taak binnen het politiewerk is. Zo is politiewerk in het algemeen moreel en complex en vervult het proces-verbaal een zeer belangrijke rol binnen dat werk. Vervolgens bleek dat het proces-verbaal een uitzonderlijke juridische status heeft die de getuigenis van een opsporingsambtenaar als betrouwbaarder kwalificeert dan andere getuigenissen—een discutabele kwalificatie, waarvan het wettelijke kader bovendien onhaalbaar lijkt voor de politiepraktijk. Van verbalisanten wordt geëist dat ze zich aan normen van feitelijkheid, neutraliteit, objectiviteit, en volledigheid houden. In deze paragraaf zullen we zien dat die normen het verbaliseren zowel in morele als in algemene zin bijzonder complex maken.

De complexiteit van het opmaken van processen-verbaal wordt ten eerste veroorzaakt door de eisen die de hierboven beschreven regels en procedures, en normen en waarden eraan stellen. Ten tweede spelen de verschillende betrokken partijen een complicerende rol—die brengen verschillende perspectieven met zich mee die tijdens het verbaliseren soms een rol kunnen spelen, en dat soms ook moeten doen. Ook de drieledige doelstelling van het proces-verbaal (waarheidsvinding, opsporing, en verantwoording) kunnen met elkaar in conflict komen.

Ook de aard van de activiteit zelf maakt het complex (zie figuur 3). In het verbaliseren moet de verbalisant zich namelijk een gebeurtenis in het verleden herinneren en dat in juridisch-

ambtelijke taal vertalen op schrift. Dit noem ik het retrospectieve element van het verbaliseren. Het verbaliseren is ook prospectief, in de zin dat er tijdens het schrijven vooruit wordt gekeken naar wat er na ondertekening met het proces-verbaal zal gebeuren. Door de normen van feitelijkheid, neutraliteit en objectiviteit is het verbaliseren dan ook reflexief: de verbalisant moet zich enigszins bewust zijn van hoe de retrospectieve en prospectieve eigenschappen van het verbaliseren van invloed zijn op de feitelijkheid, neutraliteit en objectiviteit de verslaglegging die wordt gemaakt. Voor een goed beeld van de complexiteit van het opmaken van processen-verbaal, bespreken we in wat volgt hoe de retrospectieve, prospectieve en reflexieve aspecten van het verbaliseren de kunnen compliceren.

Figuur 3: De complexiteit van het opmaken van processen-verbaal

Over de normen van feitelijkheid en objectiviteit zeggen Malsch et al. in stevige bewoordingen dat “de fictie dat schriftelijke stukken (waaronder het proces-verbaal) ‘de werkelijkheid’ volledig en correct weergeven” niet hard te maken is (2015, p. 157). Ook volledigheid en correctheid zijn hoge eisen. Een proces-verbaal kan ‘de werkelijkheid’ nooit in al zijn gedetailleerdheid vatten, en al zou dat wel kunnen, dan zou dat vanuit pragmatisch oogpunt onwenselijk en ondoenlijk zijn. Daar komt bij dat een weergave van de werkelijkheid altijd al een interpretatie of reproductie ervan is. Dat betekent overigens niet dat het onzinnig is om van interpretaties te verlangen dat ze zo neutraal en feitelijk mogelijk zijn.

Uit (zowel algemeen als politiegerecht) onderzoek blijkt dat de overtuigingen en achtergrond van de waarnemer van invloed zijn op wat er precies wordt waargenomen, en hoe

dat wat is waargenomen wordt opgeschreven (Boivin et al., 2017; Corstens & Borgers, 2011; Kahan et al., 2009; Lubbers, 2014; Smit et al., 2015; Van den Brink et al., 2015; Vredeveldt, Knol & Van Koppen, 2017; Vredeveldt, Kesteloo & Hildebrandt, 2020). Ook meer psychologische effecten, zoals de verwachting van agenten en de stress die bij incidenten kan komen kijken zijn van invloed op hoe en wat wordt waargenomen (zie Vredeveldt, Kesteloo & Hildebrandt, 2020; vgl. Payne, 2001). Problemen met de waarneming vertalen zich ook naar moeilijkheden voor het herinneren. Van agenten wordt verwacht dat ze hun aandacht verdelen over de verschillende verantwoordelijkheden en taken die ze moeten vervullen. Uit onderzoek blijkt dat wanneer je je aandacht moet verdelen, de waargenomen informatie veel slechter in het geheugen wordt opgeslagen (Craik, Govoni, Naveh-Benjamin & Anderson, 1996).

Onderzoek van Vredeveldt, Knol & Van Knoppen (2017) suggereert dat training en ervaring een positieve invloed op het waarnemingsvermogen kan hebben. Daaruit bleek dat verslagen van agenten en rechercheurs significant completer waren dan die van burgers, in het bijzonder aangaande misdaadgerelateerde informatie. De onderzoekers noemen als mogelijk verklaring hiervoor de ervaring en training van rechercheurs. Dit ondersteunt de twee hierboven genoemde waarborgen voor de uitzonderlijke betrouwbaarheid van het proces-verbaal als getuigenis, namelijk dat opsporingsambtenaren zijn belast met de opsporingstaak en dat ze hiervoor zijn opgeleid. De training en taakgerichtheid van agenten kan echter ook leiden tot tunnelvisie, waarbij waarneming en geheugen selectief gericht zijn op het beoogde doel (Huisman, Pranger & Steenwinkel, 2020; Lubbers, 2014; Van Dartel, 2023).

Een van de belangrijkste aspecten waarover de verbalisant moet beslissen is over wat wel en niet relevant is om op te schrijven. In een handleiding nuanceren Joosten & Van Roosendaal (2014) de verbaliseringsplicht door te benadrukken dat de opsporingsambtenaar zich een voorlopig oordeel moet vormen van wat relevant is om in het proces-verbaal op te nemen, dat de irrelevant geachte stukken mogen worden weggelaten, maar dat, omdat de rechter hier uiteindelijk over gaat, er ten alle tijden een uitvoerigere verslaglegging onder het proces-verbaal moet liggen. Belangen van derden mogen echter nooit reden zijn om gehanteerde opsporingsmethoden niet te vermelden, al mag toch “door een bepaalde – op onderdelen meer summiere – wijze van vastlegging in het proces-verbaal wel tegemoet [...] worden gekomen aan het belang van derden of opsporing” (Joosten & Van Roosendaal, 2014, pp. 77-78).

Volgens Den Breejen (2013) is het, ten minste waar het processen-verbaal van verhoren aangaat, onduidelijk welke afwegingen agenten maken in het bepalen welke informatie wel en niet van belang is om op te schrijven. De juridische kwalificatie lijkt in het bepalen van wat relevante informatie is een belangrijke graadmeter te zijn. In een aantekening op de

verbaliseringsplicht staat dat de bestanddelen van het strafbare feit informatie relevant maken, maar dat uiteindelijk “vooral [het] gebruik van [het] gezonde verstand” richtinggevend moet zijn. “Steeds,” zo vervolgt de aantekening, “zal [de verbalisant] streven naar efficiëntie en overbodige details onvermeld laten. Maar steeds ook moet hij voor ogen houden dat wat onbeduidend lijkt, achteraf van het grootste gewicht kan blijken” (Art. 152 Sv, aant. 7.3, zoals geciteerd in Van Dartel, 2023, p. 83). In een handboek voor het schrijven van processen-verbaal verwijzen Huisman, Pranger & Steenwinkel ook naar de juridische kwalificatie:

Om te bepalen welke feiten je wel of niet opneemt in het pv, [...] moet [je] namelijk alleen die feiten opnemen die relevant zijn voor de conclusies die de lezer moet kunnen trekken. Een feit dat helemaal niets aan een van deze conclusies zal kunnen bijdragen, laat je weg (2020, p. 30, mijn cursivering).

Op het eerste gezicht lijkt dit een heldere instructie voor het bepalen van relevantie, en in veel gevallen zal het ook afdoende zijn, maar er wordt voorbijgegaan aan de kwestie dat de bepaling van relevantie, en de selectie van de feiten die een dergelijke bepaling oplevert, van grote invloed is op het beeld dat wordt geschetst. Zodoende stuurt het ook welke de conclusies op basis van het proces-verbaal kunnen worden getrokken—conclusies die de lezer dus *moet kunnen trekken*.

Verder blijkt uit de literatuur dat conclusies en interpretaties niet in processen-verbaal thuishoren. Ondanks dat het vooruitlopen op juridische kwalificatie een belangrijke pijler is op basis waarvan de relevantie van informatie moet worden afgewogen, is het niet de bedoeling dat er juridische kwalificaties in het proces-verbaal terecht komen (Huisman, Pranger & Steenwinkel, 2020; Lubbers, 2014; Sackers, 2011, Van Dartel, 2023). Een dergelijke “verklaring houdt een voor het bewijs ontoelaatbare conclusie in” (Joosten & Van Rosendaal, 2014, p. 99)—en dergelijke conclusies zijn aan de rechter. Ook suggesties en speculaties, en zaken die deskundigheid veronderstellen die je niet hebt horen niet in het proces-verbaal thuis (Lubbers, 2014; Huisman, Pranger & Steenwinkel, 2020).

Verschillende auteurs benadrukken dat politieverlagen in wisselende vorm en mate een co-creatie is tussen agenten, collega’s, verdachten en melders, en (hulp)officieren van justitie, waarbij gespreks- en schrijfactiviteiten met elkaar verweven zijn (Komter, 2006; Van Charldorp, 2012; 2013; Vredevelde et al., 2016). Het proces-verbaal is daarmee ook een sociale reconstructie, waarbij rekening moet worden gehouden met de invloed van sociale processen, zoals de ‘besmettelijkheid’ van gedrag, emoties en overtuigingen (ook wel *social contagion*,

zie e.g. Roediger, Meade & Bergman, 2001) en hoe afwijkende herinneringen in overeenstemming worden gebracht (ook wel *memory conformity*, zie e.g. Gabbert, Memon & Allan, 2003; vgl. Komter, 2006; Vredeveld, Kesteloo & Van Koppen, 2020). In verlengde daarvan kan worden aangenomen dat sociale interactie ook bij morele afwegingen een rol speelt.

In hun onderzoek naar de invloed van overleg tussen agenten bij het opstellen van het proces-verbaal stellen Vredeveldt, Kesteloo & Van Koppen (2016) dat processen-verbaal significant minder informatie bevatten wanneer verbalisten vooraf hadden overlegd (het zogeheten *collaborative inhibition*-effect)—waarbij het onduidelijk is of het gaat om relevante informatie—en blijkt dat er bij overleg niet meer of minder fouten worden gemaakt, en, tenslotte, dat als verbalisten eerst individueel hun herinneringen vastleggen en daarna gezamenlijk proces-verbaal opstellen, ze daarin significant minder fouten maken dan als ze dat niet doen. Agenten mogen er zelf voor kiezen individueel of gezamenlijk proces-verbaal op te maken, al moet in het laatste geval steeds duidelijk zijn welke verbalisant wat heeft waargenomen (Van Dartel, 2023).

Naast collega's zijn er de afgelopen decennia in toenemende mate hulpmiddelen tot de beschikking van agenten gekomen die het opmaken van processen-verbaal ondersteunen. Denk bijvoorbeeld aan videocamera's,¹² opnameapparatuur voor de video en audio van verhoren, en rapportagesoftware. Dat audiovisuele verslaglegging een zinvol hulpmiddel kan zijn voor het opmaken van processen-verbaal lijkt evident. Er is een pilot gestart waarin geëxperimenteerd wordt met combinaties van visuele en schriftelijke verslaglegging (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2020), agenten hebben steeds vaker camera's mee op dienst (Malsch et al., 2015; Vredeveldt, Kesteloo & Hildebrandt, 2020), en er is sprake van een algemene verwachting dat naarmate het technologisch gemakkelijker wordt om audiovisuele opnames automatisch te integreren met geschreven verslaggeving dit ook steeds meer onderdeel zal worden van het proces-verbaal (Hamer et al., 2019; Malsch et al., 2015; Van Charldorp, 2012; 2013; Vredeveldt, Kesteloo & Hildebrandt, 2020).¹³ Vredeveldt, Knol & Van Koppen (2017) zeggen op basis van

---

¹² Denk hierbij aan overheidscamera's in de publieke ruimte, *bodycams* en *dashcams* van de politie, commerciële beveiligingscamera's en camera's voor persoonlijk gebruik. Culhane, Boman & Schweitzer (2016) merken op dat er publiekelijk sinds ongeveer 2013 minder begrip is voor de afwezigheid van camerabeelden bij politieel gebruik van geweldsbevoegdheden.

¹³ Een van de participanten in dit onderzoek vertelde me dat ze vanaf volgende jaar (2024) in hun proces-verbaal direct mogen verwijzen naar het relevante video- of audiomateriaal. Nu is het nog zo dat als in een proces-verbaal naar videobeelden wordt verwezen, de agent ten eerste zijn waarnemingen van de camerabeelden in het proces-verbaal moet beschrijven, en, ten tweede, *videostills* van de cruciale beeldmomenten moet maken om die als foto's in het proces-verbaal op te nemen. Ik heb hier verder niets in jurisprudentie of in documenten van het Ministerie van Justitie kunnen terugvinden.

hun onderzoek dat processen-verbaal completer en rijker zijn als agenten eerst hun bevinden opschrijven en daarna pas camerabeelden terugkijken (vgl. Adams, Paterson & MacDoughall, 2020). Uit onderzoek van Young & Ready (2015) blijkt dat agenten over het algemeen positief tegenover het gebruik van camera's staan.

Er kleven echter ook problemen aan het gebruik van videomateriaal, zo wijzen meerdere auteurs erop dat we er niet zo maar vanuit kunnen gaan dat camerabeelden ons ondubbelzinnig en definitief vertellen wat er zich heeft afgespeeld (Malsch et al., 2015; Sommers, 2016; Vredeveldt, Kesteloo & Hildebrandt, 2020). Zo spelen de positie en stabiliteit van de camera en rol, evenals de kwaliteit, bewerking en het start- en stopmoment van de opname. Ook het soort gegevensdrager is van invloed op hoe mensen geneigd zijn om de gebeurtenis in kwestie te interpreteren (Culhane, Boman & Schweitzer, 2016; McCamman & Culhane, 2017; Boivin et al., 2017; Vredevelt, Kesteloo & Van Hildebrandt, 2020). Uit onderzoek van McCamman & Culhane (2017) blijkt bijvoorbeeld dat burgers dezelfde gebeurtenis (i.e. politieel gebruik van vuurwapen) sneller onrechtvaardig vinden als ze er videomateriaal van zien dan wanneer ze er auditief of tekstueel kennis van nemen.

In een proces-verbaal leggen agenten ook verantwoording af over hoe ze in de geverbaliseerde situatie hebben gehandeld. Dit zorgt voor een verdubbeling van discretie: agenten beschikken over discretie in hoe ze verslaglegging maken van situaties waarin ze gebruik hebben gemaakt van discretie. Verslaglegging kan ook grensoverschrijdend gedrag bij agenten uitnodigen wanneer het ze een manier biedt om ermee weg te komen (Caldero, 2010; Fassin, 2013; 2015; Maynard-Moony & Mucheno, 2006; Malsch, 2022). Het toezicht op politieoptreden en de opsporingspraktijk voornamelijk verloopt via verslaglegging afkomstig van de politie zelf, primair op basis van het proces-verbaal (Van den Brink et al., 2015), hetgeen vragen over integriteit en betrouwbaarheid oproept, die uiteindelijk in de praktijk van het verbaliseren komen te liggen (vgl. Caldero, 2010, p. 305; Devroe, 2020).

Dat je je (ook) aan het verantwoorden bent is ook een aspect van de morele complexiteit van het opmaken van processen-verbaal. Hier komt bij dat een proces-verbaal niet alleen inzichtelijk is voor de politie en het Openbaar Ministerie, maar ook opvraagbaar is voor alle betrokkenen (i.e. slachtoffers en verdachten) in de beschreven gebeurtenis (Joosten & Van Roosendaal, 2015; Van Dartel, 2023). In processen-verbaal komen dan ook deels de verhalen en overtuigingen terecht, die agenten gebruiken om hun handelen te rechtvaardigen (Maynard-Moony & Mucheno, 2006).

Resumerend hebben we in dit hoofdstuk eerst stilgestaan bij het morele karakter van het politiewerk en hoe dat wordt erkend, gecommuniceerd en georganiseerd binnen de politieorganisatie. Om de situationele pluraliteit van het politiewerk adequaat te kunnen beantwoorden beschikken agenten over discretie, wat een beroep doet op hun morele oordeelsvermogen. Dat wierp de vraag op hoe agenten het beste in staat kunnen worden gesteld om zo goed mogelijk door deze discretionaire ruimte te navigeren. De theorie van Zacka (2017) diende om deze discretionaire ruimte in morele zin te interpreteren en analyseren in termen van rolopvattingen en morele disposities, waarna werd ingegaan op Zacka's normatieve rolopvatting voor straatbureaucraten en enkele voor de politie relevante rolopvattingen. Ten slotte werkten we de complexiteit van het verbaliseren uit door ten eerste de juridische en politieke kaders in verband te brengen met de politiepraktijk, en ten tweede door te laten zien waar de regels, procedures en richtinggevende normen en waarden op hun grenzen lopen.

3. Methodologie

In dit hoofdstuk staat beschreven hoe het onderzoek is uitgevoerd en zal worden verantwoord welke methodologische keuzes zijn gemaakt.

Onderzoeksdesign

De onderzoeksvraag is beantwoord op basis van een kwalitatief-empirische data-analyse. Door middel van diepte-interviews is de geleefde ervaring van politieagenten in beeld gebracht in zoverre deze betrekking heeft op de invloed van hun rolopvattingen op hun omgang met de morele complexiteit van het opmaken van processen-verbaal. Om zoveel mogelijk recht te doen aan deze geleefde ervaring, is in de interviews aandacht besteed aan het in beeld brengen van de context van de beroepspraktijk van respondenten en de uitdagingen die zich hierin voordoen. Dit type onderzoek wordt besteed wordt ook wel interpretatief ervaringsonderzoek genoemd (Van Manen, 2014).

Om als onderzoeker voldoende zicht te krijgen op deze context en eventueel vakjargon te begrijpen, is voorbereidend onderzoek (veldwerk) gedaan door de politieacademie te bezoeken, middels een expertinterview en door een documentenstudie te doen naar de wijze waarop politieagenten onderwijs krijgen over het opmaken van processen-verbaal.

Selectie participanten

Het selectie criterium voor participanten (n=9) was dat ze werkzaam waren als politieagent bij de afdeling *Veelvoorkomende Criminaliteit* (VVC). Het opmaken van processen-verbaal diende onderdeel te zijn van hun werkzaamheden. Op deze VVC-afdeling schrijven agenten een grote hoeveelheid en verscheidenheid aan processen-verbaal, waardoor in redelijkheid kon worden aangenomen dat participanten beschikten over voldoende ervaringen en casussen. Onder VVC vallen bijvoorbeeld delicten als een inbraak in een huis of auto. Het volstaat dan om een eenvoudig proces-verbaal op te maken. Onder VVC vallen veelal incidentele, dan wel kleinschalige, projectmatig opgepakte onderzoeken (Joosten & Van Roosendaal, 2014, p. 85)

Werving participanten

Gezien de specifieke criteria van de onderzoekspopulatie en de beperkte mogelijkheden om deze te vinden en bereiken (bij sommige eenheden was autorisatie nodig, bij andere niet), zijn participanten geworven middels doelgerichte selectie (*purposive sampling*). Hieronder wordt

verstaan dat participanten worden geworven op basis van bepaalde specifieke kenmerken (Boeije, 2005).

De initiële werving van participanten verliep via een landelijk onderzoekcoördinator van de politie, die een bericht heeft uitgezet aan regionale onderzoekcoördinatoren met het verzoek participanten aan te dragen voor deelname aan het onderzoek. Langs deze weg zijn uiteindelijk vier participanten geworven. Omdat deze wervingsstrategie onvoldoende participanten opleverde, is vervolgens via het persoonlijke netwerk gezocht naar aanvullende participanten (oftewel via *convenience sampling*), alsmede via de netwerken van reeds geïnterviewde participanten (*snowball sampling*). Dit laatste leverde geen sneeuwbal op, maar gelukkig leidde het beroep op het eigen netwerk wel tot de aanvullende participanten. Zie voor een reflectie op deze wervingsstrategie bij de paragraaf betrouwbaarheid en validiteit.

Dataverzameling

De onderzoeksdata is verkregen met behulp van tien semigestructureerde interviews. Er is gekozen voor dit type onderzoeksdata omdat zodoende meer zicht kan worden verkregen op de innerlijke leefwereld en betekenisaders van de respondenten (Maso & Smaling, 1998).

De interviewvragen zijn vooraf opgesteld in de vorm van een semigestructureerde *interviewguide*. Deze interviewguide is ontworpen conform de twee deelvragen en het theoretisch kader. Voor ieder thema zijn aan het theoretisch kader ontleende subcategorieën van vragen en doorvragen opgesteld. Het semigestructureerde karakter maakte het mogelijk om van de vragen uit de interviewguide af te wijken, wat recht deed aan het exploratieve karakter van dit onderzoek. Het interview kreeg in die zin een volgend karakter, waarbij in het verhaal van de participant werd gezocht naar ‘haakjes’ om op de subcategorieën te kunnen doorvragen.

Onderzoeksverloop

Oorspronkelijk zou in het kader van dit onderzoek ook een focusgroep worden afgenomen, teneinde de data te trianguleren en verrijken. In de praktijk bleek echter dat het uitermate uitdagend was om voldoende respondenten te werven die aan de inclusiecriteria voldeden, laat staan om vier respondenten op hetzelfde tijdstip en dezelfde locatie bijeen te krijgen. Daarom is besloten om af te zien van de focusgroep en om deze te vervangen door vier aanvullende interviews.

Onderzoekssetting

De respondenten die zijn geworven waren werkzaam binnen diverse politiecorpsen uit verschillende regio's van het land. Deze diversiteit aan deelnemers heeft als voordeel dat het bijdraagt aan de representativiteit van het onderzoek en het potentiële risico op bias als gevolg van specifieke teamculturen kon worden geminimaliseerd. De keerzijde was echter dat het bij 3 interviews niet mogelijk was om het interview ter plaatse af te nemen. Deze interviews zijn daarom via MsTeams afgenomen. De overige 7 interviews hebben plaatsgevonden op de politiebureaus in Rotterdam en Amsterdam.

Verloop interviews

Participanten werden voorafgaand aan het onderzoek in ieder geval schriftelijk per email en doorgaans ook telefonisch geïnformeerd over de aard en het doel van het onderzoek. Dit onderzoeksdoel werd bij aanvang van het interview nog eens herhaald.

De online afgenomen interviews verliepen op een enkele keer na zonder onderbrekingen of verstoringen. Die ene onderbreking werd veroorzaakt door een verstoring van de verbinding en duurde niet langer dan een halve minuut. Voor de interviews die op locatie werden afgenomen was het mogelijk aldaar een ruimte te gebruiken. Dat leverde geen problemen op. Wel sprak ik de agenten onder hun werktijd. Dit had als gevolg dat agenten soms gestoord werden door een binnenkomende melding. In één situatie zorgde dit voor een wat gehaast interview omdat de respondent eigenlijk elders nodig was. Desalniettemin maakte de respondent het interview af.

Ethische verantwoording

Bij de start van het interview werden participanten gevraagd een toestemmingsverklaringsformulier te tekenen. Bij de op afstand afgenomen interviews is telkens ongeveer een week van tevoren hetzelfde formulier digitaal toegestuurd (via de e-Sign software van Acrobat Sign), hetgeen participanten telkens voorafgaand aan het interview ondertekend hadden.

Met het tekenen van dit formulier verklaarden participanten op de hoogte te zijn van de aard en methode van het onderzoek, kennis te hebben van hoe en hoe lang het onderzoeksmateriaal zal worden opgeslagen, op vrijwillige basis deel te nemen, op de hoogte te zijn van het recht om op ieder moment deelname te mogen stoppen zonder opgave van redenen, dat uitingen zullen worden geanonimiseerd, en dat persoonsgegevens niet met derden

zullen worden verstrekt zonder uitdrukkelijke toestemming van de participant. Verder werd voorafgaand aan het interview toestemming gevraagd om audio-opnames te maken. Bij een enkel interview is met pen op het toestemmingsverklaringsformulier, op verzoek van de participant, toegevoegd dat met de participant is overeengekomen dat de participant na uitwerking van het transcript, en voor publicatie van de onderzoeksresultaten, recht op de gelegenheid tot inzage van het transcript heeft (hier is conform naar gehandeld).

Data-analyse

De interviews werden door met toestemming van de respondenten opgenomen en letterlijk getranscribeerd. Deze transcripten werden vervolgens gecodeerd met behulp van de analyse-software Atlas.ti. Het doel van de analyse was om zicht te krijgen op onderliggende thema's en patronen in en tussen de verschillende interviews, hetgeen ook wel een thematische analyse wordt genoemd (Braun & Clarke, 2006; Kiger & Varpio, 2020).

Het codeerproces speelde een belangrijke rol in de data-analyse. Aan (deel)citaten van participanten werden codes toegekend die binnen een bepaald thema vielen die relevant was voor het beantwoorden van de deelvragen. Zodoende kon de veelheid aan data worden geselecteerd en gecategoriseerd. Dit proces bestond globaal uit twee fasen: een open en een axiale codeerfase.

In de open codeerfase werd de data geanalyseerd en gecategoriseerd aan de hand van inductieve codes. Deze inductieve codes werden zowel *in-vivo* opgesteld, dat wil zeggen, op basis van de letterlijke woorden van de persoon zelf, als op basis van overstijgende thema's, ook wel *pattern codes* genoemd (Boeije, 2014). Het kwam herhaaldelijk voor dat aan één citaat meerdere codes werd toegekend. Op basis van deze eerste codeerfase konden onderliggende patronen in thema's in grote lijnen worden geïdentificeerd.

Vervolgens werden deze codes in de tweede, axiale codeerfase geherstructureerd aan de hand van *sensitizing concepts*. Sensitizing concepts zijn richtinggevende concepten die voortkomen uit het theoretische kader die kunnen helpen om de data te structureren en te interpreteren (Bowen, 2006). Deze sensitizing concepts hielpen om de onderzoeksdata in verband te brengen met de literatuur uit het theoretisch kader en om thema's te identificeren die belangrijk waren voor de beantwoording van de onderzoeksvraag. Om de onderlinge relaties tussen bepaalde codes in kaart te brengen, is met behulp van de *co-occurrence* functie in Atlas.ti gekeken welke codes vaak samen voorkwamen. Ook dit gaf richting aan de analyse, doordat zo in beeld gebracht kon worden welke concepten met elkaar te maken hadden.

Tot slot zijn er zowel na de interviews, tijdens het transcriberen en in het bijzonder tijdens het coderen notities gemaakt, ook wel memo's genoemd (Boeije, 2014), met voorlopige bevindingen.

4. Analyse

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen van het onderzoek gepresenteerd. In het eerste deel staan de rolopvattingen die agenten zeggen te hebben bij het verbaliseren centraal, hetgeen correspondeert met de eerste deelvraag. In het tweede deel worden de manieren hoe agenten omgaan met de complexiteit van het opmaken van proces-verbaal gepresenteerd, hetgeen correspondeert met de tweede deelvraag. In beide gevallen worden eerst de onderzoeksresultaten gepresenteerd, waarna vervolgens de deelvraag wordt beantwoord.

Citaten uit interviews worden met dubbele aanhalingstekens gecursiveerd weergegeven, zodat ze goed te onderscheiden zijn van andere verwijzingen. Deze citaten zijn voor de leesbaarheid vertaald naar schrifttaal, waarbij geprobeerd is zo dicht bij mogelijk de uitgesproken woorden te blijven. De parafrases—woorden of uitdrukkingen die zijn ontleend aan de interviews—worden met enkele aanhalingstekens weergegeven. Deze parafrases kunnen meer afwijken van de daadwerkelijk door respondenten uitgesproken woorden. Leidraad hierbij was om niet de letterlijke woorden, maar de strekking ervan zo goed mogelijk weer te geven. In veel gevallen corresponderen deze parafrases met inductieve codes.

4.1. Rolopvattingen bij het verbaliseren

In wat volgt staat de manier centraal waarop respondenten hun rol zeggen op te vatten, in het bijzonder ten aanzien van de taak of activiteit van het verbaliseren. Daarbij zal eerst worden beschreven hoe de respondenten in het algemeen tegen het politiewerk aankijken. Vervolgens worden achtereenvolgens de belangrijkste rolopvattingen beschreven die uit de interviews naar voren zijn gekomen: de handhaver, de hulpverlener, de jager en de professional. De paragraaf sluit af met een antwoord op de deelvraag, die als volgt is geformuleerd:

Hoe definiëren politieagenten hun rolopvatting in de context van het opmaken van processen-verbaal?

Politiewerk en het opmaken van processen-verbaal

Alle respondenten benoemden de tweedelige politieke opdracht: waakzaamheid (i.e. de handhaving van de rechtsorde) en dienstbaarheid (i.e. het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven). Op één respondent na gaven alle respondenten aan over het algemeen positief te

staan tegenover het politiewerk dat ze doen ('trots,' 'voldoening,' 'leuk'). Een van de respondenten sloot het interview af met de woorden: *"Ja, 't is zo'n mooi vak. Ik kan er uren over praten."* Verschillende respondenten zijn soms kritisch op de politieorganisatie, maar voelen zich desalniettemin opgenomen en onderdeel van de politie, hetgeen blijkt uit hoe (en hoeveel) ze praten over collegialiteit, loyaliteit, en samenwerken.

Het opmaken van processen-verbaal werd door alle respondenten benadrukt als een intrinsiek onderdeel van hun politiewerk. Uitspraken als 'het hoort bij het werk', 'het moet gewoon gebeuren' illustreren dit. Meerdere participanten spreken over het politiewerk op straat ('blauw') als 'het echte politiewerk', hetgeen gebruikelijk is binnen de politie (zie Politie 2013; 2016; Brepoels, Slagmolen & Smit, 2015), maar ze corrigeren dat beeld ook: *"Ja, het echte politiewerk is op straat. Maar echt politiewerk is ook heel veel schrijven."*

Er zit verschil in hoe leuk agenten het verbaliseren zeggen te vinden, maar dat het belangrijk is, onderstrepen alle geïnterviewden. Afwijkende opvattingen over het belang van processen-verbaal in het politiewerk zeggen acht van de respondenten niet tegen te komen: *"Er zit wel diversiteit in de gedachten erover, maar over het algemeen deelt de overwegende meerderheid de mening [dat het erbij hoort en belangrijk is, C.B] die ik heb."* Twee respondenten twijfelen er soms aan of collega's het belang van het proces-verbaal begrijpen als ze klagen over 'feedback' op hun proces-verbaal of het zien als een 'vervelende taak'.

De respondenten benadrukken ook het belang van de kwaliteit van processen-verbaal. Ze spreken dan vooral over de juridische en talige kwaliteit van processen-verbaal, en over normen als neutraliteit, feitelijkheid, objectiviteit, volledigheid, accuraatheid, correctheid, helderheid en duidelijkheid. Alle respondenten verbinden het belang van de kwaliteit van processen-verbaal aan de kwaliteit van de opsporingspraktijk en de rechtspraak.

Hieronder volgt de uitwerking van de verschillende rolopvattingen die uit de interviews naar voren kwamen. Voor de rolopvattingen was het ten eerste relevant hoe respondenten die zelf omschreven. Om de rolopvattingen gedetailleerder en genuanceerder te kunnen begrijpen worden ze in samenhang met de bijbehorende morele disposities beschreven. Die beschrijvingen komen ook tot stand doordat onderzoeksresultaten zijn geselecteerd en georganiseerd volgens de drie elementen die Zacka (2017) aan morele disposities toekent: (1) het hermeneutische schema (met codes als 'interpretatie,' 'invulling,' en 'waarneming'); (2) affectieve afstemming (e.g. 'emotie,' 'intuïtie,' 'beleving'), en (3) normatieve gevoeligheid (e.g. 'verantwoordelijkheid,' 'kwaliteit,' 'prioriteit'). Omdat deze elementen volgens Zacka (2017)

nauw met elkaar samenhangen zijn ze hieronder niet los van elkaar maar in samenhang beschreven.

Voor de leesbaarheid van de tekst is over rolopvattingen als types of actoren gesproken—bijvoorbeeld ‘handhavers vinden...’, ‘voor jagers geldt...’—maar dat betekent niet dat er sprake is van eenduidige rolpatronen die samenvallen met een van de respondenten. Uit de interviews blijkt dat respondenten over een meerduidige, soms zelfs fluïde rolopvatting beschikken. Anders gezegd: iemand is geen rol, maar zegt soms deze en dan weer een andere rol aan te nemen. De beschrijvingen van rolopvattingen wijzen dus op morele disposities: een geneigdheid om op een bepaalde manier met informatie om te gaan, ze op te vatten en te waarderen. De rolbeschrijvingen zijn, ten slotte, ook een uitsnede uit en overdrijving van de interviews van de respondenten, en corresponderen als zodanig niet met de participanten als zodanig.

De handhaver

Vier respondenten gaven te kennen er voor het handhaven van de orde te zijn, waar twee van hen aangaven dat dit hun belangrijkste functie is. Thema’s als ‘veiligheid’ en ‘leefbaarheid’ worden vaker genoemd dan bij andere rollen. Het proces-verbaal wordt gezien als een intrinsiek onderdeel van politiewerk (‘het hoort er gewoon bij’, ‘gewoon je werk doen’).

Aangaande het opmaken van processen-verbaal toont de handhaver een nadruk op regels en normen (‘hoe het hoort’, ‘geen dingen weglaten’, ‘daar zijn juridische kaders voor’, ‘feitelijk en objectief’), waarbij vaak het belang van taalnormen wordt benoemd, zoals ‘grammaticale correctheid,’ ‘leesbaarheid,’ en ‘duidelijkheid.’ Een respondent benoemt dat hij ervoor probeert te zorgen dat anderen (‘het OM’, ‘collega’s van de recherche’) geen vragen of opmerkingen over zijn processen-verbaal hebben en dat hij ze zo snel mogelijk klaar heeft (‘*dan is het bakje weer leeg*’). Een andere respondent stelt zelfs dat hoe je het op papier zet belangrijker is dan hoe je hebt gehandeld in de situatie die je beschrijft: “*dat het wel gewoon goed op papier moet, wat eigenlijk belangrijker is dan de actie zelf.*”

Anderzijds geven respondenten aan dat orde, veiligheid en leefbaarheid soms belangrijker zijn dan de regels. Een respondent spreekt bijvoorbeeld over een fietsendief:

die is verantwoordelijk voor 60% van de fietsendieven hier in de wijk, denk ik. En als hij dan weer heengezonden [vrijgelaten, C.B.] wordt, dat frustrleert. Soms wil je wel gewoon dat hij langer vast blijft. Maar dat is niet omdat ik hem een langere straf toewens, hoor. Maar gewoon

omdat ik het die fietseigenaren gun om hun fiets gewoon veilig buiten te kunnen zetten.

Deze respondent gaf aan dat er wel mogelijkheden zijn om mensen voor *“een langere periode weg te krijgen ... dan hebben wij er in de wijk even geen last meer van.”* Verschillende respondenten geven aan soms in het proces-verbaal aan te sturen op een zwaarder juridisch oordeel, door bijvoorbeeld eerdere meldingen, aangiftes en veroordelingen mee te nemen. Zo noemt een respondent bijvoorbeeld een inbraak waarin hij een inbraakpatroon of *modus operandi* herkent van een bepaalde verdachte, dit te vermelden in een pv, zodat dit gekoppeld kan worden aan vergelijkbare meldingen en aangiftes. Het gaat er niet zozeer om dat overtreders gestraft worden, maar dat de orde (‘veiligheid’) hersteld en onderhouden wordt.

Soms kan het zijn dat het handhaven van de regels en procedures aangaande het opmaken van processen-verbaal op gespannen voet komt te staan met het handhaven van de orde. Deze interne spanning bij de handhaver lijkt ervoor te zorgen dat de affectieve afstemming een bepalende rol gaat spelen in het oplossen ervan. Een respondent spreekt bijvoorbeeld over een verschil van mening met een collega die een winkeldief wilde oppakken voor het stelen van een product *“van een paar euro. Dat was om het principe volgens hem, maar we mogen niet voor niets reprimandes geven.”* De respondent maakt duidelijk dat die reprimandes gewoon ‘volgens het boekje’ zijn, en zijn bedoeld om beperkte middelen en tijd beter te kunnen inzetten (‘efficiëntie’, ‘capaciteit’). De handhaver, waarover de respondent zich in het citaat hierboven beklagt, prioriteert ‘het principe’ dusdanig dat hij (in de ogen van zijn collega) buitenproportioneel met de situatie omgaat. De handhaver loopt zo het risico onprofessioneel en zelfs oncollegiaal gedrag te vertonen, juist door zich te beroepen op ‘de regels’ of ‘principes’.

De volgende casus laat ook goed zien hoe de rigiditeit ten aanzien van regels en procedures handhavers problemen kan opleveren. Een respondent spreekt over een incident waarin hij met iemand in een gevecht terecht was gekomen. Zoals destijds volgens hem gebruikelijk was, en zoals het hem ook geleerd was, meldde hij het geweld bij de officier van justitie en zette hij in het proces-verbaal alleen iets met de strekking van: *“verdachte verzette zich tijdens aanhouding, toen is geweld gebruikt.”* De agent wordt uiteindelijk veroordeeld en krijgt een disciplinaire straf en geldboete, omdat het gebruikte geweld buitenproportioneel zou zijn geweest. Hijzelf zegt een goede reden te hebben gehad voor de stevigheid van zijn ingrijpen: *“Ik denk inderdaad dat als je erin zet van ‘ik kwam ten val, en ik was bang dat ik out zou gaan en dat mijn wapen zou worden afgepakt,’ dat de officier dan denkt van ‘zo, da’s best heftig wat daar allemaal is gebeurd,’ Ik denk dat dat wel zin had gehad, ik denk het wel.”* Die

reden komt niet in het proces-verbaal terecht, omdat dat ‘niet hoort’, ‘je schrijft niet over gevoelens of beleving, je moet objectief zijn’.

De hulpverlener

De hulpverlener hecht veel waarde aan dienstbaarheid: “*Ja, als ik denk van ja, waarom doe ik dit werk? Ja, je wil mensen helpen.*” Dat levert een sterke gedrevenheid (‘motivatie’) op wanneer iemand kan worden geholpen. Dat kan enerzijds ‘voldoening’ en ‘trots’ geven als het lukt, maar anderzijds kan het ook voor ‘stress’ en ‘frustratie’ zorgen als het niet lukt: “*Ik neem het wel eens mee naar huis, die teleurstelling.*” De hulpverlener lijkt meer dan andere rolopvattingen oog te hebben voor de emotionele behoeften van slachtoffer, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de volgende casus.

Een van de respondenten vertelt van een casus waarbij hij proces-verbaal opmaakt in de wetenschap dat er niets mee gaat gebeuren, om ervoor te zorgen dat de ander zich gehoord voelt:

En dan vind ik het belangrijk dat je je stukken goed op papier zet. Met die verdachte bijvoorbeeld. Dan vind ik het wel van belang dat dat zijn uitlaatklep... dat hij het ook kan verwoorden zeg maar. En of ik ‘m daarmee help? Dat weet ik niet. Misschien help ik hem er niet mee om alles erin te zetten, maar dan denk ik wel dat hij zich gehoord voelt.

De respondent hoeft hier geen proces-verbaal van op te maken. Een registratie zou volstaan, zo geeft hij zelf aan. In de casus die hij voorlegt, zet hij echter de officiële status van het proces-verbaal in om ervoor te zorgen dat de ander zich gehoord voelt. De hulpverlener gaat voorbij aan zijn functieomschrijving, wat in de weg van ‘efficiëntie’ en daarmee ‘professionaliteit’ kan staan.

Het doel van het proces-verbaal kan ook een specifieke ‘hulpverlenerskleur’ krijgen: “*Nou, het uiteindelijk doel is de meest ideale uitkomst voor wie dan ook op dat moment. Daar ben ik mee bezig [als ik pv opmaak].*” Hieraan kleeft het risico, dat het vooruitkijken naar hoe een proces-verbaal een bepaald effect kan sorteren, de objectiviteit ervan in de weg kan komen te staan: “*Je kunt natuurlijk niet vertellen wat ze [rechters, C.B.] moeten doen. Maar je kunt ze wel, ongeveer een richting opsturen, zo van ‘dit zou misschien een betere oplossing zijn.’*” De richting in dit citaat betreft het aansturen op het krijgen van gepaste hulp in plaats van straf. Het

proces-verbaal wordt zo door de hulpverlener minder als product van waarheidsvinding gezien, en meer als instrument tot hulpverlening.

De individugerichte benadering van de hulpverlener maakt dat hij minder rigide met de stereotyperingen kan omgaan (zoals ‘blauw’, ‘grijs’, ‘zij van de academie’, ‘de burger’, ‘de verdachte’, ‘het slachtoffer’). Zo geeft een respondent aan dat het belangrijk is om ‘bij jezelf te blijven, mens te blijven’, *“en ook beseffen dat het mensen zijn die je tegenover je hebt staan en niet gewoon een nummertje”*.

Verskillende respondenten benoemen dat de verdachte ook hulp nodig kan hebben, waarbij een van hen opmerkt: *“Ja de verdachte is ook een burger, maar die gaat dan de schreef over.”* Deze respondent geeft vervolgens aan ook rekening te houden met de consequenties voor de verdachte van een overtreding, en op basis daarvan, in combinatie met de houding van de verdachte (zoals meteen bekennen en wel of geen grote mond opzetten) soms te kiezen voor een reprimande in plaats van het opmaken van een proces-verbaal:

Ik heb wel eens iemand gehad die wilde bijvoorbeeld op vakantie naar Amerika. Ik zei je gaat dan waarschijnlijk een strafblad krijgen, dat gaat dan voor een aantal jaar niet omdat je een strafblad hebt. Dat zijn dingen, daar denken mensen niet over na, de gevolgen ervan. Met een reprimande kunnen mensen dan denken van je hebt gelijk, ik had een groot deel van mijn toekomst weg kunnen gooien.

In de figuur van de hulpverlener komt het delicate evenwicht tussen professionele verantwoordelijkheid en menselijke verbinding tot uiting. Volgens een van de participanten stuurt de politie traditioneel te veel op strafvervolgning aan, ook als dat geen zin heeft doordat er onvoldoende ‘opsporingsindicatie’ en ‘bewijsmateriaal’ is om tot een rechterlijke uitspraak te komen. Hij probeert nu met collega’s een ‘trend’ neer te zetten waarbij bij aangiftes eerst met de aangever wordt gekeken of diens probleem ook daadwerkelijk wordt opgelost met verdere opsporing en vervolging, of dat een andere oplossing beter is. De politie is volgens deze participant wel gebaat bij een meer hulpverlenende insteek.

De jager

De jager is gericht op ‘boeven vangen’ en ‘bewijsvergaring’. Alle respondenten erkennen dit als hun rol en, op één respondent na, gaven alle respondenten aan dat dit een van de belangrijkste motivaties was om politieagent te worden.

De jacht stopt overigens niet bij het van straat halen van verdachten; het veroordelen van verdachten hoort er ook bij. Meerdere respondenten benoemen wel dat het opmaken van processen-verbaal minder leuk en spannend is dan de actie van het boeven van de straat halen. Volgens een van hen zorgt dit er bij sommige agenten voor dat ze het proces-verbaal niet serieus genoeg nemen, *“dat laten ze dan maar een beetje,”*. Dit is iets waar een andere respondent van zegt: *“Je snapt dan niet het belang van het pv, dat de pen machtiger is dan het zwaard.”* Maar van de agenten die zijn geïnterviewd, geven er vier aan dat het verbaliseren ‘belangrijk’ is en ‘gewoon goed’ moet gebeuren, en geven er vijf aan dat bovendien ‘leuk’ en ‘uitdagend’ te vinden.

Zo zegt een respondent zelfs: *“Dus dat is waarom ik bij de politie ben gegaan, ooit, om dat missende stukje te vinden. Dat de puzzel compleet wordt.”* Het opmaken van proces-verbaal verschijnt vanuit het perspectief van de jager vooral als ‘bewijsvergaring,’ er wordt gezocht naar bewijs voor de schuld van een verdachte aan een strafbaar feit:

Als je een boef aan wil pakken, om 't zo even te noemen, dan moet je zorgen dat het goed op papier staat. ... Want het stukje aanhouden en meenemen achter in de auto, ja, dat zal hem [i.e. de verdachte, C.B.] uiteindelijk een worst wezen. Want dat zal niet heel lang duren.

Dit citaat benadrukt opnieuw hoe het verbaliseren wordt gezien als een manier om ‘boeven te vangen.’ In veel gevallen zeggen respondenten ook al te weten dat iemand schuldig is, maar heeft de manier waarop ze dat weten in juridische zin geen bewijskracht. Respondenten geven dan ook in de context van de rolopvatting van de jager aan hoe belangrijk ‘nauwkeurigheid’, ‘professionaliteit’, ‘duidelijkheid’, ‘neutraliteit’ en ‘procedures’ zijn in een proces-verbaal. Het kan immers zo zijn dat een veroordeling valt of staat door een proces-verbaal.

Het hierboven genoemde citaat suggereert ook een rechtvaardigheidsgevoel: dat de verdachte iets betaald moet worden gezet (‘aanpakken’, ‘zorgen dat ‘ie wat krijgt’, ‘wat hij verdient’)—geïmpliceerd is immers dat het de verdacht *wel* ‘een worst moet wezen.’ Jagers zetten dan ook een stapje extra als het moet om de kans op vervolging of een hogere straf te vergroten. Zo zegt een respondent:

Ja, uiteraard, je schrijft het op zoals het is. Alleen soms verdient iemand ook wel extra aandacht. Bijvoorbeeld een veelpleger. Dan ben ik ook niet te beroerd om ook de oudere registraties op te sommen om te

verduidelijken van 'kijk, een veelpleger—hij mag wel een keertje aangepakt worden.

En:

Integer handelen hoort erbij. Daar hoort ook bij dat wat je op papier zet, dat het klopt. En weet je, als je weet dat iemand dat [i.e. diefstal met geweld] gedaan heeft en je weet dat het een verschrikkelijke vent is, dan ga je daar toch nog wat dingetjes aan toevoegen.

Het opmerkelijke aan deze citaten is dat eerst de normen en waarden worden bevestigd ('je schrijft het op zoals het is', 'integriteit,' 'wat je op papier zet moet kloppen'), waarna vervolgens de extra inzet wordt gerechtvaardigd met behulp van de transgressies van de verdachten. Doordat de jager zo op veroordeling is gericht, en die veroordeling afhankelijk is van de kwaliteit en inhoud van het proces-verbaal, lijkt het pv ook als instrument te worden gebruikt om die veroordeling te kunnen bewerkstelligen.

Door de gerichtheid op het 'boeven vangen' is de jager ook zeer geïnvesteerd in de afloop van een zaak. Respondenten geven aan dat wanneer veel is geïnvesteerd in een zaak ('stapje extra', 'grote zaak'), of wanneer er sprake is van geloof in de schuld van de verdachte ('ik weet het, maar kan ik het ook bewijzen?'), dan is de afloop van een zaak belangrijk. De uitspraak van de rechter kan dan 'voldoening' geven, maar ook 'frustratie' opleveren en 'onbegrijpelijk' gevonden worden.

Dat lijkt jagers ook gevoelig te maken voor de ervaring en interpretatie van de wereld in termen van 'wij-zij'. Uit verschillende interviews komt naar voren dat ze een goede samenwerking belangrijk vinden met diegenen die hun missie delen. Ze werken goed samen met diegenen die hun missie delen. Zo spreken respondenten die vooral recherchewerk doen over de nauwe samenwerking met collega's en officieren van justitie, en over de afhankelijkheid van de processen-verbaal die door 'blauw' worden gemaakt, dat je hen 'bij de hand moet nemen.' Daar staat tegenover dat ze een afstand ervaren tot verdachten ('er zijn genoeg gekken,' 'aanpakken'), maar meer nog ten aanzien van rechters en advocaten die over hun werk gaan oordelen ('onbegrijpelijk,' 'frustrerend,' 'die op je pv gaan schieten'). Zo zegt een respondent:

...advocaten die door de lettertjes door kijken en dan bedenken van 'ah, hier kan ik wat ruimte creëren,' of 'hier kan ik wat strafvermindering

*op gaan krijgen,’ of ‘oh, dit is fout gegaan,’ ‘dit is niet goed verwoord,
hier kan ik wel even over in conclaaf gaan met de officier, of de rechter.*

Een respondent betreurt dat het in de rechtspraak soms niet lijkt uit te maken ‘dat hij het gedaan heeft’ en ‘dat het een foute gast’ is, of dat de verdachte een veelpleger is, omdat strafbare feiten vaak afzonderlijk en opzichzelfstaand voor de rechter komen: “*vandaag zijn er feiten geprobeerd, volgende week is weer een feit geprobeerd, en dat staat niet in relatie met het vorige feit.*”

De professional

De professional lijkt zich vooral bewust te zijn van taken en verantwoordelijkheden. Voorbeelden van uitspraken van respondenten die dit illustreren zijn: ‘het is niet mijn taak om te oordelen,’ ‘je wordt aangenomen met de taak op te sporen,’ en ‘ik ben aangenomen om op te schrijven wat daar nou heeft plaatsgevonden.’ Deze taakbewustzijn komt ook met een zeker respect naar andere functies met andere taken. Zo noemt een respondent dat ieder zijn rol heeft in de scheiding der machten. Een ander benoemt dat als politieagenten hun werk goed doen (‘goede pv’s schrijven’) de officier van justitie ook beter zijn werk kan doen, en de rechter ook. De professional interpreteert en prioriteert dus conform de taakverdeling. Hij kan wel functieoverstijgend zien wat er nodig is binnen het hele rechtssysteem van melding tot veroordeling, maar houdt zich aan de (grenzen van) de taakomschrijving van de opsporingsambtenaar. Als wat nodig is bij de functie van een ander hoort, dan laat hij dat weten (‘daar ga ik niet over,’ ‘dan ga ik naar de officier van justitie,’ en ‘ik kan het zeggen, maar niet doen’).

De professional lijkt bovendien goed te kunnen uitzoomen en meerdere perspectieven te kunnen onderhouden, zonder het zicht op zijn of haar taak te verliezen:

Waarheidsvinding is altijd hetgeen waar het om draait. Of ’t nou in ’t voordeel of nadeel is van de persoon die betrokken is bij het incident dat gebeurt is. Ja, wat je doet... wij hoeven geen partij te kiezen. En ‘tuurlijk bijt het elkaar soms, want we willen wel boeven vangen—en die kunnen we zat vangen hoor; want er zijn genoeg mensen die ’t verkeerd doen.—Maar als blijkt uit je bevindingen dat iemand er niets mee te maken heeft, dan heb je ook als taak om dat goed op te schrijven.

... En alsnog is het niet aan ons of diegene wel of niet vervolgd wordt...

Daar beslist de officier van justitie over.

Dit citaat onderstreept het sterke taakbewustzijn en het helder onderscheiden van waar welke verantwoordelijkheden liggen. Deze respondent benadrukt iets verderop in het interview dat je het (opsporings)onderzoek moet uitvoeren. Als onderzoeker mag je wel aangeven wat je nodig hebt om iets te onderzoeken, maar of het gaat gebeuren en of de onderzoeksresultaten voldoende zijn voor vervolging, dat beslist de (hulp)officier van justitie.

Bovenstaand citaat benadrukt ook dat aangaande het proces-verbaal waarheidsvinding de *bottom line* is. Tegelijkertijd houdt de professional wel oog voor nuances in het opmaken van het proces-verbaal, zo benoemt een respondent dat het proces-verbaal ‘meerdere functies’ heeft, en een ander dat processen-verbaal gelezen worden door zeer verschillende mensen (‘verschil in opleiding,’ ‘achtergrond,’ ‘functie,’ ‘salaris’). Verschillende respondenten benadrukken ook dat kennis van de juridische kaders voor het verbaliseren belangrijk is. Ook is de professional zich bewust van de spanning tussen wat je hebt waargenomen (‘hoe het is gegaan’) en hoe je dat hebt waargenomen (‘beleving’), zoals blijkt uit dit citaat:

Dus ik vind het wel belangrijk dat daar [i.e. een proces-verbaal] waarheden in staan en dat er zo duidelijk mogelijk staat hoe ik iets beleefd heb. Dat kan natuurlijk wel verschillen met hoe het is gegaan, maar mijn belevenis staat er natuurlijk wel in. En ik wil het altijd zo eerlijk mogelijk. Ook als ik fouten maak zet ik dat er gewoon in. Want ja, zo hoort het, zo is het gegaan. En als ik dan op de vingers wordt getikt, dan is het maar zo.

De professional erkent dat het soms niet genoeg is om alleen de waarheid (‘de feiten’) op te schrijven, maar dat je ook eerlijk wil zijn. De opvatting dat het proces-verbaal ‘feitelijk,’ ‘neutraal’ en ‘objectief’ moet zijn, en dat er geen plaats is voor ‘gevoelens,’ ‘beleving,’ ‘beweegredenen,’ ‘sturing’ en ‘vermoedens,’ komt sterk terug in de interviews. Soms, zoals in het citaat hierboven, worden er in de interviews echter bewust uitzonderingen gemaakt of nuances aangemerkt. De professional is zich ervan bewust dat er binnen de kaders van feitelijkheid, neutraliteit en objectiviteit ook goede redenen kunnen zijn (e.g. ‘verantwoorden’, ‘duidelijkheid’, ‘inzicht in de situatie’, of ‘context geven’) die niet altijd even goed verenigbaar zijn met die kaders.

De professional lijkt verder gekenmerkt te kunnen worden door een houding van geëngageerde afstandelijkheid ten opzichte van collega's, waarbij ze het belang van goed samenwerken onderschrijven, zonder overmatig 'solidair' of 'loyaal' te zijn. Zo zeggen respondenten bijvoorbeeld 'uit te gaan van de professionaliteit van collega's' maar ook dat er 'duidelijke grenzen aan loyaliteit' zitten, bijvoorbeeld: "... met collega's. Ja, da's altijd lastig. ... Maar ja, ook dat is natuurlijk... als iemand iets flikt dat niet kan... Ja, dan heb je het risico dat je gecontroleerd wordt, ook door mij.". Een andere respondent geeft aan altijd de pv's na te willen lezen wanneer een collega deze ook namens hem opmaakt en er dus niet blindelings op te vertrouwen dat wat zijn schrijft wel goed zal zijn: "... Niet dat er dingen in staan waarvan ik denk zo is het niet gegaan, dan staat er toch mijn naam onder.". Tegelijkertijd geven verschillende respondenten aan onderlinge feedback ook te kunnen waarderen als kans om te leren en om betrokken en concentreert te blijven bij hoe ze hun werk uitvoeren, zelfs van stagiaires:

En soms staan dingen er niet in en hebben ze het wel meegemaakt. En dan zeg ik waarom heb je dit er niet ingezet. Dan zeggen ze oh ja dat is wel goed. En andersom zeg ik ook, kijk dat van mij ook eens na, misschien hebben jullie dingen wat jullie geleerd wat ik nog niet heb gehad. Want dat vind ik ook heel belangrijk. Ik wil ook blijven leren. En dat is in dit beroep wel heel belangrijk. En ook met pv's maken zijn er weer nieuwe dingen aangepast waar ik niks van heb gehoord. Van dit moet er tegenwoordig in, dan doe ik dat ook.

Tot slot lijkt de professional in staat om relatief flexibel van perspectief te kunnen wisselen tussen zijn concrete taken, waar het opmaken van pv's onder valt, en de taak en functie van de politie in het algemeen, zoals misdaad opsporen en veiligheid waarborgen. In de volgende quote is te zien hoe de agent een afweging maakt tussen het belang van een (kleine) winkeldiefstal, waar "geen persoon bij gemoeid is uiteindelijk", tegenover een mishandeling of een woninginbraak:

Ik vind het belangrijkste om de burger te beschermen [...] maar ook weer het stukje capaciteiten en het kosten/baten verhaaltje. Dan denk ik wel van we moeten wel onderscheid gaan maken in de casussen waar het een winkel [betreft, C.B.], die hebben er minder last van dan als er bij een burger wordt ingebroken. Dat vind ik in ieder geval persoonlijk

zo. Aan de andere kant, het is mijn persoonlijke opvatting. Als ze op het werk zeggen 'je moet daar toch een aangifte opnemen dan doe ik dat ook. Want uiteindelijk hebben ze er net zo veel recht op dan iedere andere burger.

Deze respondent lijkt hier dus waardengedreven te werken, maar wel binnen de kaders van zijn taakomschrijving.

Beantwoording van de eerste deelvraag: rollenspel en stoelendans

Wat volgt is een antwoord op deelvraag 1: Hoe definiëren politieagenten hun rolopvatting in de context van het opmaken van processen-verbaal?

Bij de beantwoording van deze deelvraag diende de theorie van Van den Brink et al. (2015) en Zacka (2017) als een belangrijke leidraad. Van den Brink et al. (2015) beschrijft vier rollen, die in de analyse van de interviews dienden als *sensitizing concepts*: namelijk die van de handhaver, de vriend, de onverschillige en de professional. Zoals eerder beschreven in het theoretisch kader, moeten deze rollen worden begrepen als morele disposities: als specifieke arrangementen voor het interpreteren van informatie (hermeneutisch schema), de emotionele reacties op die informatie (affectieve afstemming), en de principes, normen en waarden die worden gebruikt om de informatie te analyseren (normatieve gevoeligheid).

De rolopvattingen die Van den Brink et al. onderscheiden, konden in grote lijnen worden herkend in de verschillende morele disposities die respondenten lijken in te nemen met betrekking tot het schrijven van processen-verbaal. Er kwamen echter ook enkele belangrijke verschillen naar voren, wat heeft geleid tot de herdefiniëring van de rol van de vriend naar die van de hulpverlener, en de rol van de handhaver naar die van de hulpverlener. Hieronder zullen de rollen die uit de interviews zijn afgeleid kort worden vergeleken met de door Van den Brink et al. beschreven rollen. Voor we dit doen, is het belangrijk om te onderstrepen dat binnen de dezelfde interviews verschillende rolopvattingen te herkennen zijn, dus dat respondenten – in navolging van Zacka (2017) van rolopvatting veranderen naar gelang de casus daarom vroeg.

In vier van de tien interviews kwam de rol van de handhaver sterk naar voren. In deze rol lijken de politietaken van het handhaven en waarborgen van veiligheid en leefbaarheid een centrale rol te spelen. In tegenstelling tot de gelijknamig rol die Van den Brink et al. (2015)

beschrijven, komt de handhaver in dit onderzoek niet overeen met de “misdaadbestrijder” (p. 44).

Als rolopvatting met betrekking tot het opmaken van processen-verbaal lijkt de handhaver zich te beroepen op het volgen van de regels. Het proces-verbaal lijkt als een routinetaak te worden gezien, vergelijkbaar met hoe Zacka (2017) de onverschillige omschrijft. Maar anders dan deze rol van Zacka is de handhaver niet afstandelijk maar juist betrokken in zijn werk. Door een goed begrip van de regels kan de handhaver deze inzetten om zijn doel te bereiken. Zoals ook geïllustreerd door Maynard-Moony & Mucheno, kan naar de regels worden verwezen om handelen te rechtvaardigen (2006, p. 137). In het opstellen van processen-verbaal lijkt de handhaver meer waarde te hechten aan taalnormen zoals grammaticale correctheid en duidelijkheid, dan bij andere rollen het geval lijkt. De focus op regels kan soms leiden tot inflexibiliteit en kan dientengevolge conflicteren met het doel van ordehandhaving, waarbij soms zal moeten worden besloten om bij kleine delicten te volstaan met een reprimande zodat de tijd kan worden gebruikt om zwaardere misdrijven op te sporen.

De rolopvatting van de hulpverlener geeft blijk van betrokkenheid bij anderen, waarbij de behoeften van anderen een centrale plaats innemen. Soms gaat dit voorbij aan de efficiëntie van het werk, zoals het opnemen van een pv puur om iemand het gevoel te geven gehoord te worden, ook al weet de agent dat er niets mee zal worden gedaan. Zo houdt de agent echter minder tijd over om zaken op te pakken die wel meer kans hebben op succesvolle opvolging. In de afweging tussen de individuele behoefte van de persoon die op dat moment urgent is, tegenover een minder concrete doelstellingen zoals de veiligheid en leefbaarheid van de wijk (die voor de handhaver belangrijk zijn), kent de hulpverlener aan die eerste een groter belang. Hierdoor kan het zo zijn dat ook professionele normen, zoals de neutraliteit en objectiviteit van het proces-verbaal, minder in acht worden genomen door in het proces-verbaal op bepaalde juridische kwalificaties aan te sturen. De spanning tussen professionele verantwoordelijkheid en menselijke verbinding is voor de hulpverlener voortdurend aanwezig. Deze rolopvatting is nagenoeg gelijk aan de equivalenten die Van den Bring et al. (2015) en Zacka (2017) beschrijven, respectievelijk de vriend en de zorgverlener.

De rolopvatting van de jager wordt gekenmerkt doordat het opmaken van processen-verbaal in het teken staat van ‘boeven vangen’ en veroordeling. Alle respondenten erkennen dit als belangrijke taak van hun werk en van waar ze tijdens het verbaliseren mee bezig zeggen te zijn. Voor de veroordeling van verdachten zijn, naast belastend bewijsmateriaal, goede processen-verbaal nodig. Daarom zijn jagers ten aanzien van het proces-verbaal nauwkeurig en hechten ze veel belang aan kwalitatieve processen-verbaal. Op een vergelijkbare manier als de

hulpverlener kunnen jagers echter ook ‘een stapje extra’ rechtvaardigen, alleen dan niet op basis van de behoefte van de ander, maar op basis van de vermeende schuld van de verdachte. Hoewel jagers goed lijken te kunnen samenwerken met hun naaste collega’s, lijken ze zich minder goed te kunnen verplaatsen in de perspectieven van mensen die hun missie niet delen.

De professional, ten slotte, lijkt te kunnen worden gekenmerkt door een sterke taakbewustzijn. Uit de interviews komt naar voren dat hij een duidelijk onderscheid maakt tussen de eigen verantwoordelijkheid en die van anderen in het rechtssysteem. Hij kan goed zien wat er nodig is binnen het bredere werkveld, en kan dat vertalen naar de eigen functie. Waarheidsvinding is aangaande het proces-verbaal de *bottom line*, maar de professional is gevoelig voor de nuances en complexiteit daarvan. De professional streeft ernaar om te blijven leren en is in zijn werk op een afstandelijk maar geëngageerde manier betrokken bij collega’s, burgers, en andere betrokkenen. De professional is in staat om uit te zoomen, en verschillende belangen en perspectieven tegen elkaar af te wegen naar gelang de situatie dat vraagt.

Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat de rolopvattingen in hun betrekking op het opmaken van processen-verbaal verschillen laten zien ten opzichte van de rolconcepties die door Van den Brink et al. (2015) over politiewerk in het algemeen en door Zacka (2017) over straatbureaucraten in het algemeen zijn beschreven. Veel van die verschillen zijn te verklaren door de koppeling van rolopvattingen aan een specifieke taak zoals het opmaken van processen-verbaal. Zo is bijvoorbeeld opvallend dat de rol van de jager door het belang van het proces-verbaal voor de veroordeling van de verdachte juist nauwkeurig en ‘volgens het boekje’ te werk gaat, terwijl de handhaver die Van den Brink et al. (2015) beschrijven, en die van de jager het meeste wegheeft, juist sneller geneigd is regels te overtreden. Langs deze weg kunnen bovenstaande onderzoeksresultaten bestaand onderzoek naar rolconcepties van politieagenten goed aanvullen.

Zacka (2017) noemt de drie rolopvattingen die hij noemt ook wel pathologisch, omdat ze specialiseren en de mogelijke omgangsvormen met nieuwe situaties reduceren tot degene die de rol voorschrijft. Zo komt hij, *via negativo*, tot een normatief begrip van wat ik in hoofdstuk 2 de ‘ideale straatbureaucraat’ noemde. Op vergelijkbare manier valt op basis van de onderzoeksresultaten die antwoord geven op de vraag naar hoe agenten hun rol ten aanzien van het opmaken van processen-verbaal, de professional aan te merken als normatief rolconcept (zoals ook bij Van den Brink et al., 2015, het geval is). De professional verenigt de sterke kanten van de verschillende rollen, door rolflexibiliteit te kunnen inzetten om in uiteenlopende situaties aan de verschillende regels, normen, belangen en partijen te kunnen beantwoorden.

4.2. Omgaan met morele complexiteit

In wat volgt staat het beantwoorden van de tweede deelvraag centraal: hoe gaan politieagenten om met de morele complexiteit van het opmaken van processen-verbaal?

Het doel van een proces-verbaal

Zoals in het tweede hoofdstuk werd beschreven dient het proces-verbaal drie verschillende doelen. Het fungeert ten eerste als basis voor het Openbaar Ministerie om te beslissen over de voortgang of afdoening van de opsporing. Ten tweede geldt het proces-verbaal als bewijsmateriaal voor de rechter, in de vorm van de vastlegging van de waarheidsbevinding. Ten slotte dient het proces-verbaal als verslaglegging voor verantwoording van en toezicht op de opsporingspraktijk.

Wanneer naar het doel van het proces-verbaal gevraagd noemden alle respondenten ‘waarheidsvinding,’ waarbij enkelen het belang daarvan extra benadrukten: “*Waarheidsvinding is altijd hetgeen waar het om draait.*” Het proces-verbaal werd in dit verband wel benoemt als ‘product,’ “*kwaliteitsstuk*” of ‘onderzoeksverslag’ dat op een neutrale manier ‘de feiten en omstandigheden’ weergeeft.

Respondenten spraken echter veel vaker in termen van ‘bewijsvergaring’ als het doel van een proces-verbaal indirect ter sprake kwam in de interviews. Tussen waarheidsvinding en bewijsvergaring zit een subtiel verschil: de eerste is neutraler en de tweede wijst vooruit naar het strafproces. Een respondent corrigeert zichzelf op deze belangrijke nuance:

Ik merk ook dat een heleboel collega's niet weten wat er eigenlijk voor nodig is om de verdachte daadwerkelijk te kunnen veroordelen. Of juist, laten we het zo zeggen, om de waarheid aan de dag te brengen. Want je schrijft natuurlijk niet bewust om... je wilt gewoon zo objectief mogelijk schrijven wat er gebeurd is.

In de interviews spreken de respondenten vaak over het proces-verbaal met het oog op de veroordeling van de verdachte, wat blijkt uit uitspraken als “*ik maak gewoon op wat ik denk dat nodig is,*” “*het kan net dat ene zetje zijn die zorgt voor een veroordeling*” en “*dat geeft achteraf ook wel een stukje voldoening, als je dan achteraf hoort ... verdachte is veroordeeld tot....*” Een respondent zegt bovendien: “*Ja, dus het gaat natuurlijk uiteindelijk om waarheidsvinding. Maar heel vaak moeten we toch kijken naar wat we nodig hebben om deze*

verdachte schuldig bevonden te laten worden.” Vanuit het perspectief van de opsporing verschijnt het proces-verbaal zo minder als product, en meer als instrument voor het verkrijgen van opsporingsbevoegdheden, het vergaren van bewijs, en voor het veroordelen van de verdachte.

Afgaande op de interviews lijkt het erop dat de respondenten zich hier in min of meerdere mate bewust van zijn. Dat blijkt bijvoorbeeld wanneer de respondenten spreken van gevallen waarin waarheid in conflict komt met bijvoorbeeld de opsporing, bewijskracht of loyaliteit: *“Ik zou niet snel dingen weglaten als het m’n eigen onderzoek zou schaden,” en “Maar ik zal [collega’s, C.B.] altijd verdedigen totdat het oordeel komt dat ze niet goed zijn of dat ze fout zijn geweest.”* Uit wat de respondenten hebben gezegd in de interviews lijkt te volgen dat waarheid een waarde is die niet ter discussie kan worden gesteld.

Als het op waarheid aankomt verwijzen verschillende respondenten ook naar de ambtseed.¹⁴ Ieder proces-verbaal onderteken je op ambtseed, en een respondent zegt daarover: *“daar staat ‘ik vul dit nu naar waarheid in,’ dus dan moet het ook kloppen. Dat is wel je eigen ethiek die je op de weegschaal zet, mocht het niet kloppen.”* Een andere respondent benoemt ook dat je er daardoor vaak aan herinnerd wordt.

Sommige respondenten geven aan dat de ambtseed geen bijzondere betekenis voor ze heeft. Een van hen zegt bijvoorbeeld: *“ik heb ooit met m’n vingen omhoog gestaan bij de korpschef, dat ik naar m’n beste... naar mijn eer en geweten dat beroep uit ging oefenen.”* Deze respondent vervolgt met te zeggen dat je eigenlijk iets belooft en verklaart dat vanzelfsprekend is, *“waar je gewoon vanuit moet kunnen gaan.”* Een andere participant benoemt dat het voor de politieorganisatie wel ‘heel veel’ voorstelt. In de interviews brengen de respondenten de betekenis van de ambtseed vooral in verband met de waarheidsgetrouwheid van de processen-verbaal die ze opmaken: *“dat je alles naar waarheid en naar beste mogelijkheid op papier zet en verwoordt, want je ondertekent het natuurlijk wel.”* Verschillende respondenten wijzen er tot slot ook op dat er zwaardere straffen staan op vervalsing van onder ambtseed ondertekende documenten.

Hoe respondenten zeggen om te gaan met de verschillende doelen van het proces-verbaal is, zo zal verderop blijken, relevant voor de vraag hoe ze in morele zin omgaan met de complexiteit van het proces-verbaal. De multifunctionaliteit van proces-verbaal is op zich al een complicerende factor in het verbaliseren. Het verantwoord en toezicht houden op de opsporingspraktijk werd door respondenten niet als doel van het proces-verbaal genoemd, al

---

¹⁴ Alle respondenten in dit onderzoek hebben een eed afgelegd, en geen belofte. Daarom zal in het vervolg alleen naar de ambtseed worden verwezen.

zal wel blijken dat verantwoording voor respondenten regelmatig een belangrijke rol speelt in hoe ze omgaan met de complexiteit van het verbaliseren. In de volgende paragraaf wordt ingegaan op wat respondenten te zeggen hebben over hoe ze het verbaliseren hebben geleerd.

Opleiding en training

In de interviews komt de complexiteit van het verbaliseren vooral impliciet naar voren doordat regelmatig wordt genoemd dat bepaalde afwegingen en keuzes ‘situatieafhankelijk’ zijn. Dit blijkt uit uitspraken als ‘daar heb ik niet één standaard voor,’ en ‘dat verschilt,’ waarbij respondenten uitweiden over dat het afhankelijk is van ‘de situatie,’ ‘het soort pv,’ ‘welk strafbaar feit,’ ‘de verdere opsporing,’ en ‘om welke verdachte’ het gaat. Over hoe ze dan weten wat hen te doen staat bij het opmaken van processen-verbaal verwezen agenten naar ervaringskennis en intuïtie (‘dat weet ik gewoon,’ ‘op basis van ervaring,’ ‘dat pik je onderweg wel op,’ ‘dat is een gevoel’). Om hier verder een beeld van te geven wendden de gesproken agenten zich steeds tot praktijkvoorbeelden en hypothetische situaties, zoals bijvoorbeeld in dit citaat te zien is: *“Hoe ik dat bepaal? ... want je hebt zoveel verschillen natuurlijk. Als je bijvoorbeeld....”* Respondenten beschikken dus over meerdere ‘standaarden’ die ze toepassen in uiteenlopende situaties op basis van ervaringskennis over hoe om te gaan met de situatie die zich aandient.

De participanten in dit onderzoek lieten weten dat ze het schrijven van processen-verbaal niet op de opleiding maar vooral in de praktijk hebben geleerd. Ook de politiemedewerker die onderwijs in het opmaken van processen-verbaal verzorgt beaamde dit, maar voegde er wel aan toe: ‘als ik ze dan tegenkom, na een paar jaar praktijkervaring, dan geven ze me wel gelijk.’

Een van de belangrijkste elementen in het opdoen van deze praktijkervaring is ‘feedback.’ De respondenten getuigden van zowel informele als geïnstitutionaliseerde en georganiseerde praktijken van feedback. De informele feedback bleek uit uitspraken als ‘even checken bij een collega,’ ‘aan een collega vragen of alles helder en duidelijk is,’ ‘vragen of het vragen oproept’. Een respondent zeg:

Er zijn dan [als je niet weet hoe iets te verbaliseren, C.B.] altijd collega's. Die hebben dat vaker gedaan, en die vertellen dan 'denk hieraan, denk hieraan. Type het maar, dan controleer ik 't dadelijk even en dan kijken we er even naar.'

Verschillende geïnterviewden geven ook aan feedback te beschouwen als motivatie om goede processen-verbaal op te maken ('ik wil geen onderzoeksvragen terug', 'slechte pv's brengen meer werk') en een graadmeter van succes. Zo vertelt een respondent, die met name op noodmeldingen rijdt maar daarnaast ook verantwoordelijk is voor kleinere opsporingszaken, dat als zijn processen-verbaal de collega's van de recherche geen extra werk opleveren, dat die collega's hem dan eerder nieuwe zaken toevertrouwen—*"het is een vertrouwenskwestie."* Respondenten geven echter ook aan dat feedback als 'vervelend,' 'onnodig,' of zelfs als 'straf' kan worden ervaren.

Meer geïnstitutionaliseerde vormen van feedback blijkt uit hoe processen-verbaal door de organisatielagen heen reizen. Zo noemen meerdere respondenten dat rechercheurs veel met processen-verbaal werken die door 'blauw' zijn opgemaakt, hoe processen-verbaal langs het Openbaar Ministerie moeten, en hoe ook de rechter nog kan verzoeken om een 'aanvullend pv.' Een respondent zegt dat er bij grotere onderzoeken vaak ook een 'kwaliteitscontroleur' van het Openbaar Ministerie bij het team betrokken is, wiens taak het is om de processen-verbaal in orde te maken.

Een aspect van hoe respondenten het verbaliseren zeiden te hebben geleerd dat hierbij aansluit betreft het hebben of opdoen van ervaring met andere functies of partijen die bij het proces-verbaal betrokken zijn. Zo benoemden verschillende respondenten die rechercheur waren, dat ze door het researchewerk pas begrepen hoe en waarom sommige dingen belangrijk kunnen zijn. Ze gaven aan dat dit komt doordat ze in het opsporingswerk 'tegen vragen aanlopen' en zien 'waar een zaak op stukloopt'. Ook de nauwere samenwerking met (hulp)officieren van justitie maakt dat ze beter hebben leren begrijpen wat er in een pv moet staan vanuit het perspectief van het Openbaar Ministerie. Verschillende respondenten benadrukken dat nieuwe agenten daarom in verschillende functies van de politie zouden moeten meelopen. Een participant spreekt zich positief uit over het feit dat ook politieonderwijzers soms met de praktijk meelopen.

De geïnterviewde politieonderwijzer zei over de relatie tussen de politieacademie en de praktijk het volgende: *"Daar komt bij dat ze bij de politie standaard zeggen ... 'wat je op de politieacademie hebt geleerd, vergeet het ... We doen het in de praktijk anders."* Een respondent bevestigde dat hij dat ook tegenkwam toe hij begon met werken: *"Dan was het van 'alles wat je op school hebt geleerd, dat kan je nu vergeten. Ja, want we doen dat hier zo."* Andere respondenten, wanneer hiernaar gevraagd, zeiden dit te herkennen waarbij ze het genuanceerd onderschreven ('daar ben ik het ook wel deels mee eens', 'het heeft allebei z'n waarde, maar in

de praktijk kan je het niet volgens het boekje van de academie doen. Daar heb je geen tijd voor’).

Twee participanten zeiden dat er in de opleiding te weinig aandacht was voor de ‘juridische kennis’ en ‘taalvaardigheid,’ terwijl drie anderen juist benoemden dat daar juist alleen maar aandacht voor is. Eén deelnemer aan het onderzoek zegt dat je in de opleiding wordt geleerd om heel uitgebreid en nauwkeurig processen-verbaal op te maken, en dat er

in de opleiding helemaal geen rekening wordt gehouden met dat er zoveel dingen gebeuren op straat. En dat je om een goed beeld te krijgen eigenlijk alles op papier moet zetten, maar dat kan niet. Zoveel tijd heb je niet. Je moet altijd hoofdzaken van bijzaken onderscheiden.

‘Capaciteit’ en ‘tijd’ worden door de respondenten als belangrijkste elementen genoemd, die de praktijk van het opmaken van pv’s anders maakt dan hoe het in de opleiding wordt aangeleerd. In de praktijk leer je vervolgens om binnen de beperkte tijd bijvoorbeeld hoofd- en bijzaken te onderscheiden.

Een laatste aspect dat naar voren komt uit de interviews en te maken heeft met hoe agenten zeggen te hebben geleerd processen-verbaal te schrijven, betreft het schrijven van processen-verbaal zelf. Twee respondenten, die allebei vooral op noedmeldingen rijden, zeiden dat ze ‘beter weten waarop te letten’ in situaties waar ze al vaak proces-verbaal hadden opgemaakt. Een van hen vertelt dat hij door de vele processen-verbaal die hij heeft opgemaakt beter weet wat hij kan verwachten en waar hij op moet letten. Dat stelt hem in staat, zo laat hij weten, “*wat meer structuur en orde in de situatie te brengen,*” en dat helpt hem, zo vervolgt hij, om het “*goed op papier te zetten.*” Dergelijke uitspraken suggereren dat de respondenten door het schrijven van processen-verbaal hun waarnemings- en inschattingsvermogen trainen voor de situaties waar het in processen-verbaal om gaat.

Het ankerpunt van het verbaliseren

De regels en procedures in combinatie met de normen van feitelijkheid, objectiviteit, neutraliteit, en volledigheid zijn, zoals al bleek in hoofdstuk 2, de meest belangrijke en concrete richtlijnen voor het opstellen van processen-verbaal. Dat blijkt ook uit de interviews. Zoals eerder al bleek aangaande het doel van het proces-verbaal, geven alle respondenten aan dat het van groot belang is dat in een proces-verbaal de waarheid staat geschreven.

In de interviews werd voortdurend verwezen naar ‘de feiten,’ ‘de zeven w’s,’ ‘redenen van wetenschap,’ ‘redenen van verdenking,’ ‘de bestandsdelen van de wetstekst.’ Dit is vooral het geval wanneer het ging over wat een goed proces-verbaal maakt, over hoe je een proces-verbaal schrijft of over wat je erin hoort te schrijven. Meerdere respondenten noemen de formulering ‘op dag, datum, tijdstip, heb ik, naam, dienstnummer, afdeling, het volgende...’ *“en dan met de feiten aan de gang gaan.”*

De interviews laten zien dat de respondenten zich niet direct een beeld konden vormen van de complexiteit van het opmaken van processen-verbaal (‘eigenlijk is het best simpel,’ ‘gewoon opschrijven wat je ziet,’ ‘het is zoals het is’). Zo zegt een van de respondenten het volgende: *“Dus in principe blijft het hetzelfde. ... politiewerk is vrij makkelijk werk. Waarom? Omdat het procedurewerk is. Voor bijna elke zaak is er een procedure die je moet volgen.”* Desalniettemin hebben alle respondenten in meer of mindere mate gesproken over situaties en aspecten die het verbaliseren complex maken.

De simplificatie van het verbaliseren lijkt een belangrijke omgangsstrategie te zijn. In de interviews keerden respondenten steeds terug naar de ‘feiten en omstandigheden,’ of ‘zeven w’s,’ wanneer ze niet helemaal uit een complicerend aspect van het verbaliseren kwamen. Op een hypothetische casus, waarin een emotie een belangrijke rol heeft gespeeld in hoe en waarom degene met de emotie gehandeld heeft, reageert een van de respondenten bijvoorbeeld als volgt: *“Maar dat zal... je kan dat wel schrijven, maar de vraag is of het meerwaarde heeft. In principe is het de bedoeling dat je feiten en omstandigheden opschrijft.”* Uitspraken als ‘terug naar de feiten,’ of vragen als ‘wat zie, hoor, voel, je?’, ‘wat zeggen de feiten?’ komen in de interviews steeds terug op momenten dat het voor respondenten onduidelijk is hoe ergens mee om te gaan.

De normen van feitelijkheid, objectiviteit, neutraliteit en volledigheid fungeren voor respondenten als ankerpunt in het opmaken van processen-verbaal: het is het vertrekpunt en oriëntatiepunt van het verbaliseren. Sommige feiten zijn echter meer feitelijk dan andere. Feiten over bijvoorbeeld gevoelens, persoonlijke achtergrond, beweegredenen, en vermoedens worden geen feiten genoemd, zoals hieronder zal blijken. Een anker houdt een boot op zijn plaats, maar hoe gaan respondenten ermee om als het anker gaat zweven? Daarover gaat het in wat volgt.

Feiten, beweegredenen en beleving

In verschillende interviews lieten de agenten merken meer moeite te hebben met het verbaliseren wanneer beweegredenen en beleving een rol gingen spelen. Het volgende citaat geeft daarvan een voorbeeld:

Ik heb een paar maanden terug met de taser gewerkt. Dat moet op papier staan en dan krijg je achteraf de vraag: 'waarom heb je dan die taser gebruikt?' En dat moet je ook goed op papier zetten. En dan is het altijd even denken van 'ja, hoe verwoord ik nou goed dat het voor iemand anders duidelijk is dat de situatie voor mij zo dreigend was dat ik dat geweldsmiddel had ingezet... Om de sfeer te beschrijven als je iets hebt ingezet. De sfeer die jij voelt, en hoe de omgeving is, he, de gespannenheid misschien wel. Om jouw keuze te rechtvaardigen dat je dat geweldsmiddel hebt gebruikt. ... Ja, en dat is af en toe best lastig... Want hoe zet je dat goed op papier, terwijl het je eigen gevoel is als het ware?

De omgangsmoeite ('altijd even denken,' 'lastig') in dit citaat heeft te maken met hoe beweegredenen zoals emotionele beleving plaats krijgen in het proces-verbaal als legitimering van het gebruik van een geweldsmiddel. In deze paragraaf wordt uiteengezet hoe respondenten als verbalisant zeiden om te gaan met dergelijke situaties. Achtereenvolgens worden de volgende thema's besproken: emotionele beleving, afwijkingen tussen beleving en feiten, vermoedens, overwegingen en conclusies, en ten slotte verantwoording.

Emotionele beleving

Dat respondenten tijdens hun werk soms emoties ervaren en dat deze emoties invloed hebben op hun handelen, wordt door respondenten niet ontkend. Wel geven enkele respondenten aan dat ze 'eigenlijk geen rol mogen spelen,' terwijl anderen erkennen dat je 'nu eenmaal een mens met emoties' bent. In de uitspraken van respondenten over de plaats van emoties of gevoelens in het proces-verbaal zijn grofweg twee categorieën te onderscheiden: 'het heeft geen plaats', tegenover 'het heeft wel een plaats maar je moet er voorzichtig mee zijn'.

Bij de eerste categorie wordt er doorgaans naar het ankerpunt verwezen, zoals bijvoorbeeld blijkt uit het volgende citaat: "*Daar [i.e. voor geweldsgebruik, C.B.] moet een reden voor zijn. ... Dan komt jouw emotie er niet bij. We schrijven onze emoties niet, we schrijven alleen feiten.*" In dit citaat reageerde de respondent op de suggestie dat emoties mee kunnen spelen in of en hoe geweld is gebruikt. Vervolgens werd door de interviewer opgemerkt dat de uitspraak 'ik had op dat moment gevoel x, en mede daardoor handelde ik y,' ook een feitelijke uitspraak is. De respondent antwoordde: "*Je kan dat wel schrijven, maar de vraag is of het meerwaarde heeft. In principe is het de bedoeling dat je bij de feiten en omstandigheden*

blijft.” De respondent bevraagt hier de meerwaarde van de complicerende factor, en lost het op door naar het ankerpunt te verwijzen. Verschillende respondenten reageerden vergelijkbaar op het weerwoord dat emoties die zij hebben ervaren tijdens een incident ook feitelijke omstandigheden zijn: ‘gevoelens zijn geen feiten,’ ‘zo wordt daar niet tegenaan gekeken.’

In de tweede categorie vallen de uitspraken waarin respondenten zeggen dat er situaties zijn wanneer ze wel hun gevoelens of emoties op papier zetten: “*gevoelens mogen benoemd worden, als ze belangrijk zijn.*” Situaties waarin volgens respondenten duidelijk plaats is voor gevoelens in het proces-verbaal, zijn die waarin belediging voorkomt. Een van de respondenten redeneerde namelijk: “*Je kan alleen maar iemand beledigen als de persoon die het ontvangt zich ook daadwerkelijk beledigd voelt.*” Respondenten gaven aan wel voorzichtig en terughoudend te zijn met het benoemen van gevoelens en emoties in een pv, zoals af te leiden uit uitspraken als ‘liever niet’ en ‘als het anders kan, dan anders.’

Verschillende respondenten benoemen daarnaast dat het in sommige gevallen belangrijk kan zijn om de emotionele beleving in een proces-verbaal op te nemen wanneer dit een beter beeld kan geven van wat er is gebeurd. Dat blijkt uit uitspraken over de interpreteerbaarheid van de tekst en het vooruitlopen op de lezer, zoals ‘de situatie schetsen’, ‘de sfeer schetsen’, ‘duidelijk maken dat’ en ‘voor de officier van justitie’, of ‘voor de rechter.’ Een respondent benoemt dat een officier zich in de situatie moet kunnen “*inleven.*” De respondenten geven aan dat deze overweging belangrijker wordt wanneer er sprake is van het gebruik van geweld, waarbij respondenten onder meer de voorbeelden geven: “*ik voelde mij geïntimideerd,*” “*ik werd bang,*” en “*ik vreesde voor mijn leven*”. In de hierboven geciteerde casus was er bijvoorbeeld sprake van het inzetten van een *taser*. De emotionele beleving van de geweldsgebruiker wordt dan relevant om het geweldsgebruik te verantwoorden en rechtvaardigen. In de interviews geven de respondenten aan vooral twee soort processen-verbaal hiervoor te gebruiken: het proces-verbaal van bevindingen en het ‘sfeerverbaal.’

Afwijkingen tussen belevingen en feiten

Verschillende respondenten gaven ook aan dat de beleving kan afwijken van ‘de feiten,’ waarbij ze steeds de aanwezigheid van camerabeelden (zoals bodycams) noemden als middel waardoor dit aan het licht kwam. In de interviews werden regelmatig de hectiek en chaos van de situatie genoemd als oorzaken voor afwijkingen tussen beeldmateriaal en de beschreven beleving, wat bijvoorbeeld blijkt uit uitspraken als ‘omdat het heel snel gaat’, ‘er gebeurt heel veel tegelijk’ en ‘je moet ook handelen.’ Een respondent is positief over de mogelijkheid om je beleving te corrigeren op basis van camerabeelden:

En daarna kan je inderdaad die beelden terugkijken en dan kan je altijd nog zeggen van 'ik heb het zo ervaren, maar zo is het eigenlijk gegaan. Dat kan je er natuurlijk nog wel bijzetten: 'aan de hand van bodycams zag ik dat het zo ging.'

Verschillende respondenten gaven aan op basis van camerabeelden te corrigeren wat ze in hun proces-verbaal hadden opgeschreven ('achteraf checken met de camerabeelden'). Alleen in het hierboven geciteerde geval zei een respondent in het proces-verbaal te vermelden dat de camerabeelden iets anders lieten zien, waardoor de inconsistentie tussen de beleving van de verbalisant en wat er op de beelden is te zien in het proces-verbaal terechtkomt. In reactie op de vraag waarom respondenten dit niet toevoegden verwezen ze naar het ankerpunt: 'ik ben er voor de feiten. Als ik het fout heb, ben ik blij dat er camerabeelden zijn' of "*camera's liegen niet.*"

Vermoedens, overwegingen en conclusies

Andere beweegredenen die een rol kunnen spelen zijn vermoedens, overwegingen en conclusies. Respondenten zijn wat deze beweegredenen betreft over het algemeen strenger in vergelijking tot de beleving aangaande emotionele belevingsaspecten. Het ankerpunt speelt daarin weer een belangrijke rol. Zo wijzen twee respondenten erop dat 'je je vermoeden moet onderbouwen met feiten,' en dat als je dat doet 'je je vermoeden net zo goed kunt weglaten.' Respondenten spreken vergelijkbaar over conclusies: 'als je de feiten opschrijft en hoe je handelde, dan is toch al duidelijk dat jij op basis van de feiten concludeerde hoe je moest handelen.' 'De feiten' moeten dan voor zich spreken.

Een van de respondenten zegt: "*er is nog nooit iemand veroordeeld op basis van vermoedens.*" Beweegredenen en beleving kunnen belangrijk zijn voor het verklaren waarom er op een bepaalde manier gehandeld is of hoe het komt dat een situatie op een bepaalde manier is verlopen. Ze beantwoorden in die zin niet zozeer aan het doel van het proces-verbaal dat te maken heeft met waarheidsvinding en opsporing, zoals de zojuist geciteerde respondent benadrukt, maar kunnen wel belangrijk zijn voor de verantwoording van en toezicht op de opsporingspraktijk. In de casus die hierboven bij 'de handhaver' werd besproken was de respondent er zeker van dat het includeren van zijn persoonlijk beleving een gunstig effect zou hebben gehad op de beoordeling van de rechtmatigheid van zijn optreden. De respondenten lijken zich aangaande hun subjectieve, emotionele beleving meer bewust te zijn van het verantwoordende aspect van het proces-verbaal, dan aangaande beweegredenen van meer calculerende of redenerende aard.

Verantwoording

Het verantwoorden van je handelen door vermelding van beweegredenen en beleving kan, ten slotte, ook kwetsbaar maken zoals blijkt uit verschillende interviews. In het citaat waar deze paragraaf mee begon werd het rechtvaardigen van het gebruik van een geweldsmiddel genoemd. Dit is een voorbeeld van hoe respondenten zich bewust zijn van het verantwoordende karakter van het proces-verbaal. Uit de interviews blijkt echter ook dat ze zich er ook bewust van zijn dat het ‘ook tegen je kan worden gebruikt.’ Respondenten verwijzen er dan bijvoorbeeld op dat het hun ‘taak’ of ‘werk’ is om er ‘voor de feiten’ te zijn, of om ‘neutraal en objectief’ te zijn, en dat ze er dus op afgerekend kunnen worden als ze blijf geven van subjectiviteit of bevooroordeeldheid. Verschillende respondenten wijzen er bovendien op dat dit ‘voer voor advocaten’ kan zijn, en in de weg kan staan van de kwaliteit van het bewijsmateriaal. Verantwoording vraagt om een ander verhaal, een andere selectie van de feiten, dan bewijsmateriaal.

Het verbaliseren van ‘de feiten’ omvat zodoende dus het selecteren van welke feiten wel en niet relevant zijn om op te schrijven. Het bepalen van relevantie vraagt om het afwegen van verschillende belangen, normen, en afwegingen. In de volgende paragraaf staat centraal hoe de voor dit onderzoek gesproken agenten zeggen om te gaan met het bepalen van de relevantie voor het opmaken van processen-verbaal.

Hoe bepaal je relevantie?

Hoe zeggen agenten nu te bepalen welke feiten relevant zijn om in een proces-verbaal op te nemen, en welke niet? Het volgende citaat biedt een aantal aanknopingspunten om hier een antwoord op te formuleren:

Je begint eigenlijk met wat er is gebeurd, wat je hebt gezien. ... En soms kan je ook benoemen wat er op de achtergrond gebeurt, van ‘er stonden heel veel mensen omheen.’ Of waar het precies was is soms ook wel van belang. Ja, en dat is per situatie verschillend. Dat is eigenlijk een beetje door veel ervaring dat je dat misschien een beetje oppakt, he, wat je allemaal benoemt. En soms is het ook wel eens lastig, dan denk je van ‘moet ik dit er nou bij benoemen of niet?’ Ja, dus daar heb ik niet per se één standaard voor. Het kan wel per zaak verschillen en wat ik eigenlijk altijd doe is een pv even aan een ander laten lezen: ‘joh, is dit duidelijk voor jou? Begrijp je wat er is gebeurd als je dit leest?’

Het eerste dat opvalt is dat de agent in dit citaat zegt dat relevantie situatieafhankelijk is. De agent zegt vervolgens daar niet ‘één standaard’ voor te hebben, maar zich te laten gidsen door ervaringskennis. De respondent noemt verder het beschrijven van contextuele zaken die relevant kunnen zijn, en sluit af met een veelgebruikte strategie. In deze paragraaf zal achtereenvolgens worden ingegaan op de verschillende ‘gidsen,’ zaken en strategieën die in de interviews naar voren zijn gekomen om te helpen relevantie te bepalen. Tot slot zal worden besproken hoe respondenten zeggen relevantie te bepalen op basis van de rol die een procesverbaal in het strafproces en opsporingsonderzoek kan spelen.

Zoals hierboven in het kader van het leren verbaliseren al bleek, geven verschillende respondenten aan dat ervaringskennis of intuïtie een belangrijke gids is in hoe ze een pv opstellen. Een van hen noemt ‘intuïtie’ expliciet, maar bedenkt zich vervolgens omdat het niet te verenigen is met de normen objectiviteit en neutraliteit (‘nee, geen intuïtie, maar...’). Deze weerstand, die hierboven al aan bod kwam, is ook merkbaar in de interviews wanneer intuïtie anders wordt omschreven: *“Ja, dat voel je wel een beetje aan. Dat klinkt misschien raar, maar ... dat voel je wel een beetje aan dat iets heel belangrijk is.”*

In de interviews kwamen enkele zaken voortdurend terug als punten van aandacht die op complexiteit en daarmee extra oplettendheid attenderen. Ten eerste wezen meerdere respondenten erop dat signalementbeschrijvingen gedetailleerd moeten zijn zodat ze bruikbaar zijn om mensen te herkennen. Twee respondenten benadrukten dat dit belangrijker wordt wanneer er meerdere personen bij een situatie betrokken zijn, omdat de signalementbeschrijving dan gebruikt wordt om ze uit elkaar te houden. Bovendien gaven vier respondenten aan dat het signalement van de aangever vaak wordt vergeten.

Een aantal respondenten benoemt dat ook moet worden opgeschreven *“wat er niet gedaan is”* of *“wat je niet ziet.”* Bijvoorbeeld als niet is gecontroleerd of er ‘camera’s hingen,’ of gevraagd of ‘een getuige de mishandeling gezien heeft.’ In deze voorbeelden is het de context die relevant wordt, zo legt een van de respondenten uit:

Als jij twee gasten weg ziet rennen bij een auto-inbraak. Dan vermeld jij dat er verder om 3:30 's nachts, behalve die twee gasten, niemand op straat is. Dat zijn bijgeluiden waardoor je je pv veel sterker maakt. Als je die gasten namelijk even uit het oog verliest, en je ziet ze daarna weer, dan zijn dat dus diezelfde twee.

Een andere participant zegt dat het relevant kan zijn om te benoemen dat je het stopteken in de dienstauto hebt gecontroleerd, zodat als een advocaat zegt dat de verdachte geen stopteken heeft gezien dat daar in ieder geval niet aan kan liggen.

Naast signalementbeschrijvingen en context komt uit de interviews ook geweld tevoorschijn als teken dat specifieke zaken relevant zijn. Het geweld van de verdachte moet gedetailleerd worden beschreven, ‘de verdachte sloeg mij’ is niet genoeg: ‘met vlakke hand of vuist?’ ‘links of rechts?’ ‘hard of zacht?’ Het is belangrijk de ‘beweegredenen’ en ‘het oplopen van de geweldspiraal’ uitgebreid te beschrijven, “*want dat laat zien dat het ook rechtmatig is.*” Over het geweldgebruik van agenten wordt tegenstrijdig gesproken. Die tegenstrijdigheid is, afgaande op hoe de respondenten daarover spraken (‘vroeger,’ ‘toen ik het leerde’), te verklaren door veranderende normen hieromtrent. Verschillende respondenten, met een diensttijd langer dan 10 jaar, geven aan dat je geweld meldt bij de officier van justitie en het in het proces-verbaal alleen benoemd. Respondenten die recenter in dienst zijn getreden zeggen juist vrij uitgebreid hun geweldgebruik te beschrijven.

Uit voorgaande bleek al dat een strategie om te controleren of een proces-verbaal geen belangrijke dingen mist erin bestaat het te laten lezen door een collega. Alle respondenten gaven aan dit regelmatig te doen. De meeste respondenten gaven aan dat overleg ook een veelgebruikte strategie is om te bepalen wat relevant is en wat niet. Als respondenten niet in staat zijn om te bepalen of iets relevant is, kan je het altijd in ‘een mutatie¹⁵ zetten’ zodat je, indien nodig, later een aanvullend proces-verbaal kan opmaken.

Ten slotte kan de rol die een proces-verbaal speelt in het opsporingsonderzoek of strafproces invloed hebben op wat respondenten relevant achten om op te nemen in een proces-verbaal. Volgens een respondent kunnen “*de kleinste details, die voor een agent op straat niet relevant zijn, dat voor een onderzoek wel zijn.*” Een ander vult aan dat bewijs ‘sluitend’ moet zijn, en dat ‘alle tussenstapjes’ moeten worden geëxpliciteerd. Ook het strafproces kan voor relevantie zorgen (‘als de rechter het moet weten, dan is het belangrijk’). Zo zegt een respondent er bijvoorbeeld bij te vermelden dat hij ‘niet getraind of opgeleid is in het vergelijken van videomateriaal’ als hij een verdachte zegt te herkennen op videobeelden.

---

¹⁵ Zo worden registraties in het basisregistratiesysteem genoemd

Beantwoording van de tweede deelvraag: de complexiteit van het opmaken van processen-verbaal.

In de voorgaande paragrafen zijn de belangrijkste thema's besproken die uit de interviews naar voren kwamen en antwoord geven op de vraag: hoe gaan politieagenten om met de morele complexiteit van het opmaken van processen-verbaal?

In het theoretisch kader zagen we dat het proces drie verschillende doelen dient: het fungeert als basis voor het Openbaar Ministerie om te beslissen over de voortgang of afdoening van de opsporing. Ten tweede geldt het proces-verbaal als bewijsmateriaal voor de rechter, en ten derde dient het proces-verbaal als verslaglegging voor verantwoording voor de opsporingspraktijk (Van Dartel, 2023, p. 20; zie ook art. 12 Politiewet 2012 en art. 148 lid 1-2 Sv). In de interviews geven respondenten veelal expliciet aan waarheidsvinding als het belangrijkste doel te zien van processen-verbaal, waarbij ze geregeld verwijzen naar de ambtseed. Dit suggereert dat de ambtseed inderdaad een borgende rol speelt ten aanzien van de betrouwbaarheid van processen-verbaal, zoals De Wilde (2008) betoogt. Impliciet wordt in de interviews echter veel vaker gerefereerd naar het doel van een proces-verbaal binnen de kaders van de opsporingstaak van agenten, als 'bewijsvergaring', gericht op het veroordelen van de verdachte. Het doel van het proces-verbaal als middel tot verantwoording en toezicht op de politiepraktijk wordt in de interviews met name genoemd wanneer ze een fout hebben gemaakt of wanneer ze (eventueel buitenproportioneel) geweld hebben gebruikt. Dan lijkt er soms een spanning te kunnen ontstaan tussen het doel van waarheidsvinding (de feiten weergeven) en verantwoording en toezicht op de politiepraktijk (want dan volgen mogelijke repercussies voor de agent die de 'fout' is ingegaan).

In de interviews lieten respondenten weten dat ze, door de uiteenlopende situaties waar ze mee te maken krijgen, over verschillende standaarden beschikken om met de complexiteit van het verbaliseren om te gaan. De respondent zeiden dit op basis van ervaringskennis en intuïtie te bepalen, en gaven ook aan het verbaliseren vooral in de praktijk te hebben geleerd. Wat de respondenten zeiden over de verhouding tussen praktijk en opleiding suggereert dat die, tenminste vanuit het perspectief van de praktijk, niet goed op elkaar aansluiten. De belangrijkste leerbronnen in de praktijk waren voor de respondenten feedback van collega's en opgedane ervaring met verschillende functies binnen de politie. Enkele respondenten zeiden dat de ervaring met het schrijven van processen-verbaal een structurerende invloed had op hun vermogen een situatie in te schatten, waar te nemen, en het vervolgens op te schrijven.

Respondenten benadrukken het belang van regels, procedures, en bepaalde normen en waarden zoals feitelijkheid, objectiviteit, neutraliteit, en volledigheid. Terwijl regels en procedures dienen als methodische kaders, fungeren de normen en waarden als referentiepunt in het navigeren door de complexiteit van het verbaliseren. Dit referentiepunt lijken respondenten ook te gebruiken om het verbaliseren te simplificeren. Zacka (2017) wijst erop dat het simplificeren van taken waarbij discretie komt kijken door te verwijzen naar ‘objectieve’ criteria effectief is in de meeste alledaagse gevallen (e.g. beantwoord de zeven W’s), en ruimte laat voor discretie in buitengewone gevallen. Deze simplificatiestrategie lijkt ook door de respondenten te worden toegepast met betrekking tot regels en procedures.

Echter, normen en waarden zijn geen ‘objectieve’ maatstaven en zodoende niet om te zetten in concrete procedures, juist omdat principes zoals feitelijkheid en objectiviteit worden geconstrueerd vanuit onder andere dergelijke procedures. Dit kan risico’s met zich meebrengen, omdat zo een bepaalde selectiviteit onterecht kan worden ervaren als onbevooroordeeld of neutraal. Dit kwam bijvoorbeeld terug in de uitspraken van respondenten waarbij ze aangaven dat ‘gevoelens en emoties geen feiten zijn’, waarmee ook werd gesuggereerd dat feitelijke uitspraken over emoties in processen-verbaal vermeden moeten worden, ondanks dat ook werd erkend dat uitspraken die betrekking hebben op (emotionele) belevingen soms belangrijk zijn om op te nemen in een proces-verbaal. Voorbeelden die werden genoemd van zulke situaties waren wanneer respondenten geweld hadden gebruikt, beledigd werden, of om een sfeer van een incident te beschrijven zodat de rechter zich beter in dit situatie kan inleven.

De houding van respondenten ten opzichte van het opnemen van emoties in processen-verbaal lijkt te kunnen worden opgedeeld in twee categorieën: de ene groep vindt dat emoties geen plek hebben in het proces-verbaal, en een andere groep vindt dat ze wel mogen worden vermeld, mits dit met voorzichtigheid en terughoudendheid gebeurt.

Uit de interviews blijkt dat camerabeelden, bijvoorbeeld van bodycams, vaak naast de eigen beleving van het incident worden gelegd. Wanneer de eigen beleving van een incident afwijkt van wat er op de camerabeelden te zien is, zeggen verschillende respondenten liever af te gaan op de camerabeelden omdat deze de feiten beter zouden weergeven (*“camera’s liegen niet”*). Verschillende auteurs benadrukken echter dat camerabeelden ons niet ondubbelzinnig en definitief vertellen wat zich heeft afgespeeld (Malsch et al., 2015; Sommers, 2016; Vredevelde, Kesteloo & Hildebrandt, 2020). De houding die respondenten ten opzichte van camerabeelden lijken te hebben is daarmee een simplificatie. Ten aanzien van het omgaan met de complexiteit van het verbaliseren, die mede ontstaat door eisen van feitelijkheid en

objectiviteit, bieden dergelijke simplificaties een *shortcut* naar de eisen die aan het proces-verbaal worden gesteld.

Respondenten verklaarden inconsistentie tussen camerabeelden en beleving door te verwijzen naar de invloed van de hectiek en chaos van de situatie. Verschillende respondenten gaven expliciet aan dat beweegreden als ‘vermoedens’, ‘overwegingen’ en ‘conclusies’ geen plaats horen te hebben in een proces-verbaal. Een proces-verbaal zou gebaseerd moeten zijn op feiten en niet op vermoedens. Ook hier komen de 7 W’s aan de orde.

Agenten geven aan dat ze de bepaling van relevantie van feiten voor een proces-verbaal voornamelijk baseren op hun ervaring en intuïtie. De beslissing over welke details worden opgenomen varieert per situatie, en hiervan lijkt geen vastgestelde standaard te bestaan. Er wordt vaak een speciaal belang gehecht aan contextuele informatie zoals gebeurtenissen op de achtergrond, signalementbeschrijvingen, en gebruik van geweld. Om de kwaliteit en volledigheid van hun verslagen te waarborgen, consulteren agenten regelmatig collega’s en vragen ze feedback.

Ook in het verbaliseren speelt dus de spanning van discretie: om goede processen-verbaal te schrijven moeten verbalisanten kunnen beschikken over bewegingsruimte enerzijds, maar wel binnen de kaders en normen die aan een goed pv worden gesteld om te kunnen voldoen aan de drie doelen van processen-verbaal.

5. Slotbeschouwing

In deze slotbeschouwing staat in de conclusie het antwoord op de hoofdvraag: hoe verhoudt de rolopvatting van politieagenten zich tot hun omgang met de morele complexiteit bij het opmaken van processen-verbaal? Dit antwoord zal vervolgens in de discussie in breder wetenschappelijk kader worden besproken. Daarop volgen aanbevelingen voor vervolgonderzoek en voor de praktijk, een evaluatie van het onderzoeksproces, en een bespreking van de humanistische relevantie.

Conclusie

Het doel van dit onderzoek was om antwoord te vinden op de vraag hoe rolopvattingen van politieagenten zich verhouden tot hun omgang met de morele complexiteit van het opmaken van processen verbaal. In de beantwoording van deelvraag 1 hebben we gezien dat er vier centrale rolopvattingen getypeerd kunnen worden die politieagenten lijken aan te kunnen nemen bij het schrijven van processen-verbaal. Dit zijn de rol van de handhaver, de hulpverlener, de jager en de professional. Deze rolopvattingen weerspiegelen de verscheidenheid aan morele disposities. Net als bij de rolconcepties van Zacka (2017) en Van den Brink et al. (2015) onthullen de handhaver, de hulpverlener en de jager als rolopvattingen in het verbaliseren iets wat daarin belangrijk is, en blijkt tegelijkertijd dat het onwenselijk is als politieagenten zich zouden specialiseren in een enkele rol.

Zo onthult de handhaver dat politieagenten in het verbaliseren bezig lijken te zijn met veiligheid, leefbaarheid en het handhaven van de orde, maar dat rigiditeit ten aanzien van regels en procedures de doelstellingen van efficiëntie, maatwerk, billijkheid en respect kunnen hinderen. De hulpverlener maakt het delicate evenwicht tussen professionele verantwoordelijkheid en menselijke verbinding in het verbaliseren zichtbaar, door die laatste boven de eerste te verkiezen. En de jager onthult hoe de motivatie om ‘boeven te vangen’ kan leiden tot het hechten aan en zorgen voor de kwaliteit van processen-verbaal, maar anderzijds tot een te eenzijdige focus de opsporingstaak met als gevolg vervreemding van andere doelstellingen, andere functies, en andere mensen. In de rol van de professional worden de sterke kanten van de andere rollen verenigd. Kenmerkend voor de professional is dat deze flexibel kan bewegen tussen de verschillende disposities om tot een inschatting te komen welke het best geschikt is voor de situatie die zich aandient.

In de beantwoording van de tweede deelvraag zagen we dat de meervoudige doelstelling van het proces-verbaal van politieagenten vraagt om tegelijk met waarheidsvinding voor de rechtspraak, de opsporingspraktijk en verslaglegging ter verantwoording van het eigen optreden bezig te zijn. Over het algemeen gaan de respondenten hiermee om door waarheidsvinding expliciet te noemen als doel van het verbaliseren, terwijl ze impliciet meer gericht zijn op de opsporingspraktijk. Mogelijk speelt hierin ook de eigen motivatie voor het politiewerk een rol, waarbij het ‘boeven vangen’ vaak zowel impliciet als expliciet als drijfveer wordt genoemd en het opmaken van processen-verbaal als een taak lijkt te worden gezien die ‘er nu eenmaal bij hoort’. Dat neemt echter niet weg dat respondenten het opmaken van processen-verbaal niet als heel belangrijke onderdeel van hun werkzaamheden zien, ook of juist in het licht van het succesvol kunnen ‘boeven vangen’. Want, zoals een respondent noemt, ‘de pen is machtiger dan het zwaard’.

Het derde doel van het opstellen van processen-verbaal tot slot, het doel van het verantwoording afleggen voorbij het weergeven van ‘de feiten’, kwam in de interviews minder aan de orde. In de omgang met de complexiteit van het opstellen van processen-verbaal functioneren enerzijds de regels en procedures, en anderzijds normen en waarden als feitelijkheid en neutraliteit als een ankerpunt om naar terug te keren. In het verlengde daarvan is het simplificeren van het opmaken van proces-verbaal een belangrijke omgangsstrategie: ‘gewoon terug naar de feiten.’ De verschillende rolopvattingen zijn te herkennen in de verschillende manieren waarop agenten omgaan met de morele complexiteit van het opmaken van processen-verbaal. De rolopvatting van de professional kan richting geven aan hoe met de verschillende uitdagingen van het verbaliseren om te gaan.

Discussie

De nadruk op de juridische en talige kanten van de kwaliteit van processen-verbaal uit de onderzoeksresultaten komt overeen met de kritiek op de kwaliteit die vanuit rechtswetenschappelijke en vanuit rechtsstatelijke hoek komt (respectievelijk Malsch, 2022; Warries & Van de Grint, 2022; Van Malssen, 2022; Franken & Van Kampen, 2021 en Kamerstukken II, 29279, nr. 365, 2016; Ministerie van Justitie, 2015).

Op basis van de onderzoeksresultaten kan de kritiek op de kwaliteit van processen-verbaal iets worden genuanceerd. Het blijft natuurlijk onverminderd van kracht dat kwaliteitsproblemen door gebrekkige juridische kennis (Warrier & Van de Grint, 2022), slordigheden, nalatigheid en manipulatie (Malsch, 2022) niet acceptabel zijn. In een onderzoek

naar de kwaliteit van processen-verbaal van het Ministerie van Justitie en Veiligheid worden ook “gebrekkige feitenkwalificatie/ontbreken van onderbouwing [...] en veel onnodige informatie of juist veel herhalingen” (2015, p. 2) genoemd als tekortkomingen van processen-verbaal. De hier gepresenteerde onderzoeksresultaten suggereren dat de kwaliteit van feitenkwalificatie, onderbouwingen en de relevantie van informatie sterk bepaald wordt door de impliciete kennis van verbalisanten. Daaruit volgt dat kwaliteitsverbetering op dit punt zich zou moeten richten op het faciliteren van processen van *implicit learning* van agenten.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Het exploratieve karakter van dit onderzoek brengt – zoals verwacht – verschillende interessante thema’s naar voren die relevant zijn voor verdere wetenschappelijke verkenning en verdieping.

Een eerste aanbeveling voor vervolgonderzoek gaat over de verbreding van de onderzochte concepten van morele complexiteit en rolopvattingen van het opmaken van processen-verbaal naar het ‘politiewerk op straat’. Verwacht wordt dat vergelijkbare rolopvattingen kunnen worden herkend in de omgaan met de morele complexiteit van het politiewerk op straat, maar om dit te toetsen is verder wetenschappelijk onderzoek nodig.

Een tweede aanbeveling voor vervolgonderzoek heeft betrekking op de verdere verdieping van de verschillende rolopvattingen die agenten hebben. Het huidige onderzoek heeft de vier rollen van de handhaver, de hulpverlener, de jager, en de professional in het opmaken van processen-verbaal slechts in grote lijnen in kaart gebracht. Binnen de kaders van dit onderzoek was het niet mogelijk om al te diep in te gaan op nuances binnen en tussen de rolopvattingen. Deze nuances zijn echter relevant om deze rolopvattingen en de morele spanningen die daaruit voortkomen beter te begrijpen. Deze kennis kan de politieorganisatie helpen om haar medewerkers te ondersteunen in het op deskundige wijze invullen van hun professionele ruimte.

Een derde suggestie voor vervolgonderzoek is om dezelfde vraag te onderzoeken met behulp van een alternatieve onderzoeksmethode. Te denken valt aan etnografisch onderzoek, waarbij opsporingsambtenaren middels participerende observatie worden ‘geschaduw’d’ tijdens hun dagelijkse werkzaamheden. Door dit te combineren met een documentanalyse van de opgestelde processen-verbaal van de geobserveerde incidenten, kan een diepgaand inzicht worden verkregen in de relatie tussen contextuele factoren en de keuzes die worden gemaakt in het opstellen van processen-verbaal. Een potentieel voordeel van dit onderzoeksontwerp is dat

er minder risico bestaat op vertekening door sociale wenselijkheid in vergelijking met interviewmethoden. Een uitdaging voor dit onderzoeksontwerp is echter de praktische uitvoerbaarheid vanwege privacyoverwegingen.

Een laatste aanbeveling voor vervolgonderzoek is om meer inzicht te krijgen in de verschillen en overeenkomsten binnen de onderzoekspopulatie met betrekking tot hun omgang met discretionaire ruimte. Uit de interviews is naar voren gekomen dat ervaring (zowel in termen van dienstjaren als het hebben bekleed van verschillende functies binnen de politieorganisatie) van invloed is op hoe agenten discretie toepassen bij het opstellen van processen-verbaal. Resultaten uit verder verkennend onderzoek van deze variaties tussen agenten kan waardevolle inzichten opleveren die potentieel kunnen bijdragen aan de verbetering van training en scholing op gebied van het opstellen van processen-verbaal en normatieve professionaliteit. Dit onderzoek zou daarmee goed aansluiten bij het in de probleemstelling genoemde onderzoeksprogramma van de politie ‘Weerbaar verbaliseren’.

Praktische aanbevelingen

Op basis van de interviews blijkt dat politieagenten in veel situaties zelf invulling geven aan de discretionaire ruimte die het politiewerk met zich meebrengt ten aanzien van het schrijven van processen-verbaal. Hoewel ze aangeven soms bij collega's hulp vragen, lijken ze vanuit de politieorganisatie weinig te worden ondersteund in hoe ze kunnen omgaan met discretie. Een praktische aanbeveling voor de beroepspraktijk zou dan ook zijn om hier aandacht aan te besteden in de vorm van scholing en training. Omdat veel respondenten aangeven vooral en bij voorkeur te leren ‘in de praktijk’, zou dit bij voorbeeld in de vorm kunnen van *coaching on the job*. Deze training zou dan als doel hebben om politieagenten te helpen om zich te ontwikkelen tot normatieve professionals, die zich bewust zijn van hun morele kaders en waarden, en hoe deze hun professionele handelen mede bepalen (zie ook onder *Humanistische relevantie*).

Evaluatieve reflectie ten aanzien van onderzoeksaanpak

Reflectie ten aanzien van theoretische vooronderstellingen

Binnen het theoretisch kader van dit onderzoek is getracht om een zo volledig mogelijke weergave te geven van het wetenschappelijke debat omtrent de voor dit onderzoek belangrijkste concepten. Dit is bij sommige concepten beter gelukt dan bij anderen. Een aanzienlijk deel van de theoretische fundering van dit onderzoek op gebied van morele disposities is gebaseerd op de theoretische benadering van Zacka (2017). Hoewel er eveneens aandacht is besteed aan

alternatieve theoretische perspectieven, is dit in veel gevallen gedaan in navolging van Zacka zelf. Dit maakt dat de theoretische fundering van dit onderzoek mogelijk te veel afhangt van de theorie van Zacka en er meer aandacht besteed had mogen worden aan alternatieve perspectieven.

Een tweede kritische kanttekening die kan worden geplaatst bij de resultaten van het onderzoek, heeft betrekking op de definitie van Zacka (2017) van de ‘ideale straatbureaucraat’. Onbedoeld kan deze invloed hebben gehad op de analyse van de interviews met betrekking tot de te identificeren morele disposities. Deze definitie van de ‘ideale straatbureaucraat’ heeft ook mijn eigen normatieve kader beïnvloedt in wat ik zie als een te prefereren morele dispositie in het kader van politiewerk, namelijk een professional die afhankelijk van de context kan schakelen tussen verschillende rollen. Mogelijk heeft dit geleid tot enige mate van subjectieve interpretatie van de data in de vorm van bevestigingsbias.

Een derde kritische kanttekening tot slot, bestaat eruit dat de vier afzonderlijke rolopvattingen die zijn beschreven bij de beantwoording van de eerste deelvraag, mogelijk te weinig recht hebben gedaan aan de nuance die wel naar voren kon worden gebracht in de beantwoording van de tweede deelvraag. Ook hier is mogelijk sprake geweest van bevestigingsbias door de data te analyseren op basis van vooraf gedefinieerde theoretische concepten door Van den Brink et al. (2015) en Zacka (2017).

Reflectie ten aanzien van betrouwbaarheid en validiteit

In de opzet en uitvoering van dit onderzoek zijn verschillende stappen genomen ter bevordering van de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek. In wat volgt zullen de sterke en zwakke kanten van het onderzoek worden geëvalueerd op gebied van betrouwbaarheid en validiteit.

Om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te vergroten is gebruik gemaakt van een semigestructureerde interviewgide, gebaseerd op *sensitizing concepts* uit de wetenschappelijke literatuur. Deze interviewgide had als doel om in alle interviews dezelfde thema's en vragen aan bod te laten kwamen. In de praktijk is de structuur van deze interviewgide echter slechts losjes aangehouden, en werden respondenten gevolgd en werd op organische wijze gestuurd naar voor dit onderzoek relevante thema's. Dit maakt het goed mogelijk dat herhaling van het onderzoek bij dezelfde of andere respondenten tot andere resultaten zal leiden. Vanwege het exploratieve karakter van dit onderzoek wordt dit niet zozeer als een negatieve factor beschouwd, omdat het doel in de eerste plaats was om thema's en richtingwijzers te identificeren die relevant zijn voor vervolgonderzoek. Bovendien gaf deze

flexibele aanpak de gelegenheid om dieper in te gaan op de context waarbinnen politieagenten morele afwegingen maken. Bij een meer gestructureerde interviewbenadering was hier minder ruimte voor geweest.

Verdere stappen die zijn genomen om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te vergroten, waren het letterlijk uittypen van de interviews en door de transparantie ten aanzien van de codes en *sensitizing concepts*. Dit maakt het mogelijk om de analyse te herhalen op basis van de bestaande transcripten.

Het letterlijk uittypen van de interviews en het uitgebreid coderen (aan de hand van sensitizing concepts) heeft naast het vergroten van de betrouwbaarheid ook een positieve bijdrage geleverd aan de validiteit van dit onderzoek. Dit maakte het namelijk mogelijk om interpretaties af te leiden uit wat er daadwerkelijk werd gezegd. Een nadeel van het werken met dergelijke transcripten is dat non-verbale communicatie zoals intonatie of lichaamstaal niet kan worden meegenomen in je analyse, waardoor je bepaalde nuances mist in je interpretatie.

Een andere factor die de validiteit van het onderzoek heeft verhoogd is de diversiteit van de respondenten op gebied van geslacht, werkervaring en geografische werkregio's. Dit heeft bijgedragen aan een bredere representativiteit en de vermindering van mogelijke bias.

Daarnaast zijn er ook enkele beperkingen die de validiteit van dit onderzoek mogelijk negatief hebben beïnvloed. Een eerste beperking ligt in het feit dat er geen sprake was van een aselechte steekproef. Respondenten hebben daarentegen ofwel vrijwillig gereageerd op de oproep van een regionale onderzoekscoördinator, of hebben zich vrijwillig aangemeld nadat ze persoonlijk zijn benaderd via een kennis uit het persoonlijke netwerk van de onderzoeker. Hierdoor kan er sprake zijn van enige vertekening, vooral van deelnemers die al interesse hadden in het onderwerp en de relevantie ervan erkenden. Mogelijk heeft dit geresulteerd in de selectie van een steekproef die bestaat uit respondenten die bovengemiddeld reflectief zijn op hun eigen morele besluitvorming vergeleken met de bredere onderzoekspopulatie. Dit maakt het moeilijker om de onderzoeksresultaten te generaliseren naar de bredere onderzoekspopulatie. Omdat dit onderzoek exploratief van aard is en generalisatie geen onderzoeksdoel is, wordt dit niet gezien als een struikelblok. Bovendien is generalisatie überhaupt niet haalbaar op basis van de grootte van de steekproef.

Een tweede beperking voor de validiteit betreft het feit dat sommige interviews online hebben plaatsgevonden. Dit kan mogelijk hebben geleid tot een zekere terughoudendheid van respondenten om persoonlijke informatie te delen in vergelijking met wanneer het interview face-to-face zou hebben plaatsgevonden. Dit kan met name invloed hebben gehad op thema's

die betrekking hebben gehad op ‘immoreel handelen’, dus wanneer agenten keuzes hebben gemaakt die zij retrospectief moeilijk kunnen rechtvaardigen.

Humanistische relevantie

Een van de onderzoeksvelden binnen de Universiteit voor Humanistiek is ‘Normatieve professionalisering’. Normatieve professionalisering behelst de “kritische en reflexieve omgang met de normen en waarden die het professionele handelen mede bepalen” (UvH, z.d.) Op basis van de onderzoeksresultaten kan de kritiek op de kwaliteit van processen-verbaal iets worden genuanceerd. Het blijft natuurlijk onverminderd van kracht dat kwaliteitsproblemen door gebrekkige juridische kennis (Warrier & Van de Grint, 2022), slordigheden, nalatigheid en manipulatie (Malsch, 2022) niet acceptabel zijn. In een onderzoek naar de kwaliteit van processen-verbaal van het Ministerie van Justitie en Veiligheid worden ook “gebrekkige feitenkwalificatie/ontbreken van onderbouwing [...] en veel onnodige informatie of juist veel herhalingen” (2015, p. 2) genoemd als tekortkomingen van processen-verbaal. De hier gepresenteerde onderzoeksresultaten suggereren dat de kwaliteit van feitenkwalificatie, onderbouwingen en de relevantie van informatie sterk bepaald wordt door de impliciete kennis van verbalisanten. Daaruit volgt dat kwaliteitsverbetering op dit punt zich zou moeten richten op het faciliteren van processen van *implicit learning* van agenten.

De bevindingen van dit onderzoek kunnen helpen om meer inzicht te krijgen in hoe de kritische en reflexieve omgang met de normen en waarden binnen de context van het politiewerk vorm krijgt. Dit onderzoek heeft de interactie tussen individuele morele disposities, organisatiewaarden en professionele verantwoordelijkheid belicht, wat bijdraagt aan een vergroot begrip van (de omgang met) normen en waarden binnen specifieke beroepskaders. Duidelijk werd dat de ‘normatieve professional’ niet iemand is die opereert vanuit een vaststaand moreel kader, maar kan wisselen tussen verschillende morele rollen.

Daarnaast kunnen de resultaten van dit onderzoek bijdragen aan de (verdere) ontwikkeling van Humanistische Geestelijke Verzorging binnen de politiecontext. Vanaf 2019 worden deze professionals ook ingezet binnen politiekorpsen, met als doel om politieagenten te ondersteunen bij vraagstukken rondom zingeving en moraliteit, en hen te betrekken bij het spectrum van ethische overwegingen die inherent zijn aan het politiewerk (Politie, 2019). In dat verband kunnen de resultaten van dit onderzoek bijdragen aan een dieper begrip van de complexe morele besluitvorming die het politiewerk van de professionals vraagt, wat geestelijk verzorgers kan ondersteunen in hun begrip van het politiewerk en de morele dimensie ervan.

Literatuurlijst

- Adams, D., Paterson, H. & MacDoughall, H. (2020). 'Law and (rec)order: updating memory for criminal events with body-worn cameras'. *PLoS ONE* 15(12)
- Barker, T. (2011). *Police Ethics: Crisis in Law Enforcement* (3rd ed.). Charles C. Thomas.
- Bateson, G. (1987). *Steps to an ecology of mind. Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution and epistemology*. Jason Aronson inc.
- Bernard, R. (2006). *Research Methods in Anthropology*. (4th ed.). AltaMira Press.
- Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen*. Boom Amsterdam.
- Boivin, R., Gendron, A., Faubert, C. & Poulin, B. (2017). The body-worn camera perspective bias. *Journal of Experimental Criminology*, 13, 125-142
- Braga, A., Sousa, W., Coldren, J. & Rodriguez, D. (2018). 'The effects of body-worn cameras on police activity and police-citizen encounters: a randomized controlled trial,' *Journal of Criminal Law and Criminology*, 108(3), 511-538.
- Brepoels, M., Slagmolen, N. & Smit, A. (2015) *Veerkrachtige verhalen. Weerbaarheid in de politiepraktijk*. Boom Criminologie.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Bowen, G. (2006). Grounded theory and sensitizing concepts. *International journal of qualitative methodes*, 5(3), 12-23.
- Brodkin, E. (1997). 'Inside the welfare contract: discretion and accountability in state welfare administration.' *Social service review*, 71(1), pp. 1-33.
- Caldero, M. (2010). *Police Ethics: The Corruption of Noble Cause* (3rd ed.). Routledge.
- Corstens, G. & Borgers, M. (2011). *Het Nederlands Strafprocesrecht*. Deventer: Kluwer.
- Craik, F., Govoni, R., Naveh-Benjamin, M. & Anderson, N. (1996). 'The effects of divided attention on encoding and retrieval processes in human memory. *Journal of Experimental Psychology: General*, 125, pp. 159-180.
- Culhane, S., Boman, J. & Schweitzer, K. (2016). Public perceptions of the justifiability of police shootings: The rol of body cameras in a pre- and post-Ferguson experiment. *Police Quarterly*, 19, 251-274
- Danhof, L. & Boon, I. (Red.) (2015). Een goed pv, daar vang je boeven mee.
Kwaliteitsprogramma Politie-OM Den Haag
- Delrue, G. (2007). *Valsheid in geschriften*. Maklu, Antwerpen-Apeldoorn.

- Devroe, E. (2020). 'Wie bekijkt wie en wie bewaakt wie? Toezicht op politie in België en Nederland. *Cahiers Politiestudies*, 2(55), 23-47
- De Wilde, B. (2008). 'Bewijsminimumregels als waarborgen voor de waarheidsvinding in strafzaken?', in J. Crijns, P. Van der Weij & J. Ten Voorde (red.). *De waarde van waarheid. Opstellen over waarheid en waarheidsvinding in het strafrecht*. Den Haag: Boom juridische uitgevers, pp. 289-291.
- DiCicco-Bloom, B. & Crabtree, B. (2006). The qualitative research interview. *Medical Education*, 40, 314-321.
- Dreyfus, H., & Dreyfus, S. (2000). *Mind over machine*. Simon and Schuster.
- Dubelaar, M. (2009). 'Betrouwbaarheid versus rechtmatigheid in strafzaken'. *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 170(3), 93-105.
- Fassin, D. (2013). *Enforcing order: an ethnography of urban policing*. Polity.
- Fassin, D. (2015a). 'Introduction: governing precarity,' in: D. Fassin (ed.). *At the heart of the state*. Pluto Press.
- Fassin, D. (2015b). 'Maintaining order: the moral justifications for police practices,' in: D. Fassin (ed.). *At the heart of the state*. Pluto Press.
- Fassin, D. (2017). *Writing the world of policing: the difference ethnography makes*. University of Chicago Press.
- Franken, A. & Van Kampen, P. (2021). Half werk: over de bewijskracht van een proces-verbaal van een opsporingsambtenaar. In: J. Altena, J. Cnossen, J. Crijns, P. Schuyt & J. ten Voorde (Eds.). *In onderlinge samenhang: Liber Amicorum Tineke Cleiren*, pp. 707-717
- Feys, Y. (2023). *Worldwide views on police discretion: A scoping review regarding police decision-making*. Springer Nature.
- Gabbert, F., Memon, A. & Kevin, A. (2003). Memory Conformity: can eyewitnesses influence each other's memories for an event? *Adaptive Cognitive Psychology*, 17(5), 533-543
- Gieling, M., Van der Wal, R. & Stronks, S. (2021). 'Divers vakmanschap in het politieonderwijs. Een blijvende uitdaging, in: G. Meershoek, J. Nap & L. van Spijk. *In naam der wat? Reflecties op politie en politiewerk*. Boom criminologie.
- Gert, B. & Gert, J. (2020). *The definition of morality*. (E. Zalta, ed.). Stanford Encyclopedia of philosophy; Metaphysics research lab, Stanford University.
- Hoge Raad. (2021a). *ECLI:NL:PHR:2021:486*. Geraadpleegd op 18 februari 2023, van <https://uitspraken.rechtspraak.nl/#!/details?id=ECLI:NL:HR:2021:1125>

- Hoge Raad. (2021b). *ECLI:NL:RBMNE:2021:602*. Geraadpleegd op 18 februari 2023, van <https://uitspraken.rechtspraak.nl/#!/details?id=ECLI:NL:RBMNE:2021:602>
- Huisman, M., Pranger, J. & Steenwinkel, P. (2020). *Geef mij de feiten. Schrijfadvisen voor een effectief proces-verbaal*. Kluwer: Deventer.
- Joosten, R. & Van Rosendaal, C. (2014). *Handleiding dossiervorming*. (4^e herziene druk). Reed Business, Amsterdam.
- Kahan, D., Hoffman, D. & Braman, D. (2009). Whose eyes are you going to believe? Scott v. Harris and the perils of cognitive illiberalism. *Harvard Law Review*, 122, 837-906
- Kamerstukken, 32468, nr. 3. (2010, 9 september). Geraadpleegd op 26-5-2023, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32468-3.html>
- Kamerstukken II, 29279, nr. 365 (2016, 16 december). Geraadpleegd op 18 februari 2023, van https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2016Z24270&did=2016D49734
- Kanter, R. & Stein, B. (1979). *Life in organizations: workplaces as people experience them*. New York: Basic Books.
- Katz, C. & Huff, J. (2023). 'The Achilles heel of police body-worn cameras: understanding the factors that influence variation in body-worn camera activation,' *Justice Quarterly*, 40(3), 315-336
- Keijzer, L. & Van Wijk, E. (2011). *Omgaan met verschillen. Een overzicht van theorieën over het omgaan met diversiteit*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Kiger, M. & Varpio, L. (2020). Thematic analysis of qualitative data: armee guide no. 131. *Medical teacher*, 42(8).
- Knoester, J. (2015). 'Daarom geloof ik ook dat politiemensen echt goed willen doen...'. In: M. Brepoels, N. Slagmolen & A. Smit. *Veerkrachtige verhalen. Weerbaarheid in de politiepraktijk*. Boom Criminologie.
- Komter, M. (2006). From Talk to Tekst: The Interactional Construction of a Police Record. *Research on Language and Social Interaction*, 39(3), 201-228.
- Kort, J. & Terpstra, J. (2015). *'Onnodige' bureaucratie binnen het basispolitiewerk*. Reed Business, Amsterdam.
- Lanza, R. (2021). 'De schaduwzijde van loyaliteit,' in: G. Meershoek, J. Nap & L. van Spijk. *In naam der wat? Reflecties op politie en politiewerk*. Boom criminologie.
- Lindenberg, K. (2002). *Van ORT tot ORO. Een verzameling van de werken die hebben geleid tot het oorspronkelijke regeringsontwerp van een nieuw Wetboek van Strafvordering (1914)*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

- Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. Sage Foundation.
- Lubbers, M. (2014). 'De waarde van de ambtsedige waarheid. De betrouwbaarheid en de bewijskracht van het proces-verbaal van de opsporingsambtenaar.' Celsus juridische uitgeverij, Amersfoort.
- Manning, P. (1997). *Police work: the social organization of policing*. Long Grove: Waveland Press.
- Malsch, M., Haket, V. & Nijboer, J. (2008). 'De gevaren van het proces-verbaal.' *Nederlands Juristenblad*, 41.
- Malsch, M., Kranendonk, R., de Keijser, J., Elffers, H., de Gruijter, M., Komter, M. & De Boer, M. (2015). *Kijken, luisteren, lezen. De invloed van beeld, geluid en schrift op het oordeel over verdachtenverhoren*. Politie & Wetenschap.
- Malsch, M. (2022). Het verhullende proces-verbaal en ander ondeugdelijk gedrag van de politie. *Nederlands Juristenblad*, 2022(8), 556-561
- Mattingly, C. (2013). Moral Selves and Moral Scenes: Narrative Experiments in Everyday life. *Ethnos*, 78(3), 301-327
- Maynard-Moony, S. & Musheno, M. (2006). *Cops, teachers, Counselors. Stories from the front lines of public service*. The University of Michigan Press.
- McCamman, M. & Culhane, S. (2017). Police body cameras and us: Public perceptions of the justification of the police use of force in the body camera era. *Translational Issues in Psychological Science*, 3, 167-175
- Meershoek, G., Nap, J. & Van Spijk, L. (2021) *In naam der wat? Reflecties op politie en politiewerk*. Boom Criminologie.
- Ministerie van Justitie en Veiligheid. (2015, 20 februari). *Onderzoek Kwaliteit processen-verbaal*. Geraadpleegd op 22 februari 2023, van <https://www.inspectie-jenv.nl/Publicaties/plannen-van-aanpak/2015/02/20/onderzoek-kwaliteit-processen-verbaal>
- Ministerie van Justitie en Veiligheid. (2020, 24 augustus). *Plan van aanpak Pilot audiovisuele registratie (AVR) / Innovatiewet Sv*. Geraadpleegd op 22 februari 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/10/29/tk-bijlage-4-pva-pilot-avr-innovatiewet-strafvordering>
- Molendijk, T., Verkoren, W., Drogendijk, A., Elands, M., Kramer, E., Smit, A. & Verweij, D. (2022). Contextual Dimensions of Moral Injury: An Interdisciplinary Review. *Military Psychology*, 34(6), 742-753

- Nap, J. (2021). 'In naam der wat? Belangstellende reflecties van critical friends over functie- en identiteitsontwikkeling van de Nederlandse politie,' in: G. Meershoek, J. Nap & L. van Spijk. *In naam der wat? Reflecties op politie en politiewerk*. Boom criminologie.
- Neuman, L. (2014). *Social Research Methods. Qualitative and Quantitative Approaches*. Pearson Education Limited.
- Nietzsche, F. (2009). De genealogie van de moraal. Uitgeverij de arbeiderspers. Deel III §12, p. 115
- Polanyi, M. & Sen, A. (2009). *The tacit dimension*. University of Chicago Press.
- Politie (2007). *Code Blauw. Beroepscode Politie Nederland*. Geraadpleegd op 19-4-2023, van [CB_standaard \(politieacademie.nl\)](https://www.politie.nl/onderwerpen/beroepscode/beroepscode-politie-versie-2021.pdf)
- Politie (2010). *Beleidskader integriteit*. Geraadpleegd op 19-4-2023, van [80933.PDF \(politieacademie.nl\)](https://www.politie.nl/onderwerpen/beroepscode/beroepscode-politie-versie-2021.pdf)
- Politie (2013). *Beroepscode politie*. Geraadpleegd op 24-3-2023, van [beroepscode-politie-versie-2021.pdf](https://www.politie.nl/onderwerpen/beroepscode/beroepscode-politie-versie-2021.pdf)
- Politie (2016). *Een goed pv, daar vang je boeven mee*. Geraadpleegd op 24-3-2023, van [91730.PDF \(politieacademie.nl\)](https://www.politie.nl/onderwerpen/beroepscode/beroepscode-politie-versie-2021.pdf)
- Politie (2019). *Implementatieplan Geestelijke Verzorging*. Geraadpleegd op 1-4-2023, van [implementatieplan-geestelijke-verzorging-externe-communicatie.pdf \(politie.nl\)](https://www.politie.nl/onderwerpen/beroepscode/beroepscode-politie-versie-2021.pdf)
- Politie (2020). *Beroepscode politie*. Geraadpleegd op 1-4-2023, van <https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/onderwerpen/beroepscode/beroepscode-politie-versie-2021.pdf>
- Politie (z.d.). *Themabladen beroepscode*. Geraadpleegd op 1-4-2023, van <https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/nieuws/2018/00-km/themabladen-beroepscode-voor-politie.nl.pdf>
- Politie (2021). *Beroepscode politie*. Geraadpleegd op 19-3-2023, van <https://www.politie.nl/informatie/beroepscode-van-de-politie-en-integriteit.html>
- Raad van Hoofdcommissarissen (2005). *Politie in ontwikkeling. Visie op de politiefunctie*. Den Haag: NPI.
- Roediger, H., Maede, M. & Bergman, E. (2001). Social contagion of memory. *Psychonomic Bulletin & Review*, 8, 365-371.
- Sackers, J. (2011). 'Over de kwaliteit van het proces-verbaal.' In: L. Smets, J. De Kinder & L. Gunther Moor (eds.). *Proces-verbaal, aangifte en forensisch onderzoek*. Cahiers Politiestudies Jaargang 2011, 4, pp. 95-108.
- Sloterdijk, P. (2009). *Sferen. Band 1. Bellen. Globes*. Boom: Amsterdam.

- Smit, A., Slagmolen, N. & Brepoels, M. (2015). *Weerbaarheid onderzocht: over menselijke processen in het politiewerk*. Boom Criminologie.
- Smets, L., De Kinder, J. & Moor, L. (2011). Proces-verbaal, aangifte en forensisch onderzoek. *Cahiers Politiestudies*, 4(21)
- Van Charldorp, T. (2012). *From police interrogation to police record*. [Academisch proefschrift, Vrije Universiteit Amsterdam]. VU Research Portal. Geraadpleegd op 24 februari 2023, van <https://research.vu.nl/en/publications/from-police-interrogation-to-police-record>
- Van Charldorp, T. (2013). The intertwining of talk and technology: How talk and typing are combined in the various phases of the police interrogation. *Discourse & Communication*, 7(2), 221-240.
- Van den Brink, G., Hendriks, W., Van Hulst, M., Maalsté, M. & Mali, B. (2015). *Een onderzoek naar de morele weerbaarheid van Nederlandse politiefunctionarissen*. Boom Criminologie.
- Van der Torre, E. (1999). *Politiewerk: politiestijlen, community policing, professionalism*. Den Haag: Samon.
- Van der Veen, H. (2021). 'De politie als serviceprovider in de samenleving,' in: G. Meershoek, J. Nap & L. van Spijk. *In naam der wat? Reflecties op politie en politiewerk*. Boom criminologie.
- Van der Ven, L. (2022, 23 november). OM begint onderzoek naar Rotterdamse agent die zou hebben gelogen in proces-verbaal. NRC. Geraadpleegd op 18 februari 2023, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/11/23/om-begint-onderzoek-naar-rotterdamse-agent-die-zou-hebben-gelogen-in-proces-verbaal-a4149240?t=1676962526>
- Van Dijk, M. & Vertongen, P. (2021). *Het wonder van betekenis. Op zoek naar geluk en wijsheid met Paul van Tongeren*. Boom.
- Van Halderen, R. & Van Gelderen, B. (2020). 'Het spanningsveld tussen regels en ruimte: een onderzoek naar taakgerelateerd ongeoorloofd handelen binnen de Nederlandse politie', *Tijdschrift voor Veiligheid*, 4(19), pp.3-21.
- Van Malssen, T. (2022). Het proces-verbaal van de mondelinge behandeling in civiele zaken. Een kritische beschouwing. *Tijdschrift voor Civiele Rechtspleging*, 2, 31-42
- Van Tankeren, M. (2012). Integriteit in de politieorganisatie. In: Van den Heuvel, J., Huberts., L., & Muller, E. *Integriteit: Integriteit en integriteitsbeleid in Nederland*. Kluwer, Deventer, pp. 391-416.

- Van Wijk, A., Olfers, M., Van Vught, M. & Barends, A. (2023). *Moreel kompas. Een onderzoek naar determinanten van integer handelen van politiemedewerkers*. Politie & Wetenschap.
- Verschuren, P. (2011). *De probleemstelling voor een onderzoek*. Spectrum.
- Vredeveldt, A., Kesteloo, L. & Hildebrandt, A. (2020). *De rol van bodycambeelden in de opsporing en bewijsvoering*. Sdu Uitgevers.
- Vredeveldt, A., Kesteloo, L. & Van Koppen, P. (2016). *Samen of apart. De invloed van overkeg tussen agenten bij het opstellen van het proces-verbaal*. Politie & Wetenschap.
- Vredeveldt, A., Knol, J. & Van Koppen, P. (2017). Observing offenders: Incident reports by surveillance detectives, uniformed police, and civilians. *Legal and Criminological Psychology*, 22, 150-163
- Warries, R. & Van de Grint, M. (2022). Stevige juridische investering binnen de politie is noodzakelijk om het nieuwe wetboek tot zijn recht te laten komen: alleen een nieuw wetboek leidt niet tot verbeterde juridische prestaties in de opsporing. *Tijdschrift voor de Politie*, 84, 12-15
- Weber, M. (2010). *Politik als Beruf*. Duncker & humblot.
- Williams, B. (1982). *Moral Luck*. Cambridge University Press.+
- Wilson, J. (1968). *Varieties of police behavior: the management of law and order in eight communities*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Wu, Y., Sun, I. & Hu, R. (2021). ‘Cooperation with police in China: surveillance cameras, neighborhood efficacy and policing,’ *Social Science Quarterly*, 102(1), 433-453.
- Young, J. & Ready, J. (2015). ‘Diffusion of ideas and technology: the role of networks in influencing the endorsement and use of on-officer video cameras. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 31, 243-261.
- Zacka, B. (2017). *When the state meets the street. Public service and moral agency*. The Belknap Press of Harvard University Press.

Bijlagen

5.1. Interviewgide (agent)

Interviewgide voor interview met expert m.b.t. het proces-verbaal

Interview door Charly Bos

Introductie

- Voorstellen
- *Dit interview is onderdeel van mijn afstudeeronderzoek voor de master Humanistiek. Omdat er veel te doen is rondom de kwaliteit van processen-verbaal is er een onderzoeksproject gestart met de naam 'Verbale Weerbaarheid' om te onderzoeken wat de kwaliteit van pv's bemoeilijkt en waar de eventuele kwaliteitswinst zit. Binnen dit project onderzoek ik hoe agenten de taak van het opmaken van pv's zelf ervaren, in het bijzonder in termen van hun morele rolbewustzijn. Ik onderzoek, met andere woorden, hoe er door agenten wordt aangekeken tegen het opmaken van pv's als onderdeel van hun werk, en welke rol zij zeggen in te nemen in het uitvoeren van deze taak. Ik ben dus benieuwd, kortom, naar je opvattingen en houding tegenover het opmaken van pv's.*
- Vragen om toestemming om het gesprek op te nemen;
- Informeren over het anonimiseren van antwoorden;
- Laten lezen en ondertekenen van het *informed-consent* formulier;
- Aangeven: de geïnterviewde mag altijd aangeven of deze liever geen antwoord geeft;
- Zijn er nog vragen vooraf het interview?

Toevoegen vragen n.a.v. De Wilde (2008)

- Welke rol speelt het feit dat je bent belast met een opsporingstaak voor het opmaken van pv?
- Hoe heb je pv's leren schrijven?
- Wat betekent de ambtseed voor je?
- Zo snel mogelijk opmaken? (Dit kan bij vragen naar de juridische kaders)

Vraag: wat zou je nieuwe agenten meegeven over het schrijven van pv's?

Vaststellen autoriteitsbasis respondent

- Leeftijd
- Gender
- Duur loopbaan bij politie
- Kan je kort iets zeggen over je loopbaan bij de politie
  - o Heb je andere functies bij de politie uitgevoerd? (Indien ja, welke?)
  - o Heb je in dergelijke functies pv's opgesteld?
  - o Kan je je erin herkennen, dat er bij het opmaken van pv's morele kwesties spelen?
    - Dat je soms belangen moet afwegen?
    - Dat je soms waarden moet afwegen?
- Wat is je huidige functie bij de politie?
  - o Welke rol speelt het pv daarin?

Over het pv

- Het pv neemt een uitzonderlijke plaats in binnen de rechtspraak. Hoe kijk je aan tegen dit aspect van je werk?
  - o Welke rol speelt daarin de ambtseed?
    - Welke rol speelt de ambtseed in de verdere loopbaan van een agent?
  - o Welke rol speelt daarin opleiding?
    - Welke bevoegdheid is vereist voor een agent om pv's te mogen opstellen?
      - Wat voor training/vooropleiding gaat daaraan vooraf?
- Tot wat voor ondersteunende hulpmiddelen hebben opsporingsambtenaren tijdens hun werk toegang?
  - o Kunnen ze digitaal aantekeningen maken?
  - o Kunnen ze een pv opslaan om er later mee verder te gaan?
  - o Hebben ze op locatie toegang tot naslagwerken, zoals bijvoorbeeld het *Zakboek proces-verbaal en bewijsrecht*?
  - o Zijn er vaste sjablonen voor het opmaken van specifieke pv's?

Morele aspecten bij het opstellen van pv's

- Binnen de regels en procedures aangaande het opmaken van pv's is er zogenaamde discretionaire ruimte, waarin de verbalisant de vrijheid heeft beslissingen te maken. Kan je die vrijheid beschrijven?
  - o Heb je daar concrete voorbeelden bij?
  - o Hoe verhoudt zich deze ruimte tot waarden als...
    - Volledigheid en selectiviteit;
    - Neutraliteit en standplaatsgebondenheid;
    - Waarheid en doelgerichtheid;
    - Loyaliteit en zelfbescherming.
- Wat voor morele dilemma's kom je tegen bij het opstellen van pv's?
  - o Heb je daar concrete voorbeelden van?
- Hoe bereid je agenten voor om met dergelijke dilemma's om te gaan?

Rolbewustzijn bij het opstellen van pv's (vanuit politie)

- Welke status/wat voor rol heeft het opstellen van pv's vanuit de politie?
- Wat verwacht de politie van agenten, in hoe ze pv's opmaken?
- Hoe traint de politie agenten om aan een dergelijk rolpatroon te voldoen?

Rolbewustzijn bij het opstellen van pv's (vanuit agenten)?

- Wat voor opvattingen aangaande het opmaken van pv's kom je vooral tegen bij agenten?
  - o Wat voor 'types' agenten kom je tegen? En hoe werkt die typologie door in het opmaken van pv's?
- Hoe kijken nieuwe/aanstaande agenten aan tegen dit aspect van het politiewerk?
- Hoe verhoudt zich de motivatie van agenten voor het politiewerk tot het uitvoeren van de taak pv's op te stellen?

Afsluiting

- Dit waren de vragen die ik wilde stellen

- Wil je hier nog iets aan toevoegen?
- Is er een vraag die je hebt gemist?
- Bedanken en aanbieden de scriptie toe te sturen wanneer die af is

5.2. Codes & Sensitizing concepts

➤ Sensitizing concepts

- Kaders:

Ambtseed, tijd tot schrijven, training en ervaring, opsporingstaak, dienstbaarheid, waakzaamheid, veiligheid, betrouwbaarheid, integriteit, moed, verbindend, doel van proces-verbaal, relevantie

- Eisen:

Feitelijkheid, objectiviteit, neutraliteit, waarheidsvinding, redenen van wetenschap, redenen van verdenking, zeven w's, waarnemingen, taal, rechtmatigheid

- Complexiteit

Retrospectief (geheugen, interpretatie); prospectief (belangen, lezers, ets.); reflexief

- Rollen en disposities

Discretie, rolopvatting, morele dispositie, beoordelingsmodus (casusbeschrijvingen), hermeneutisch schema, affectieve afstemming, normatieve gevoeligheid; onverschillige, zorgverlener, handhaver, professional

➤ Codes

Hulpmiddel

Ambtseed

Belang van PV

Belangenafweging

Belediging

Beleving

Besluitvorming

Beweegredenen

Bewijsmateriaal

Boeven vangen
Burger heeft recht op pv
Capaciteit
Chronologie
Conclusie
Daderwetenschap
dingen weglaten
Doel van PV
druk/verantwoordelijkheid
Een goed pv
Efficiëntie
Emotie
feedback
Feitelijkheid
Formuleren
geheugen
Gevolgen van een pv
Geweldsgebruik
Houding t.o.v. politiewerk
inconsistentie
Integriteit
Interpretatie
Juridisch kader voor PV
Leesbaarheid
Legitimeren handelen
Loyaliteit
neutraliteit
Objectiviteit
Onderbuikgevoel
Opsporingsindicatie
Perspectief pv
Politiemens (type)
Politieorganisatie
Politiewerk

procedure pv
PV als opsporingsmiddel
PV als product
PV leren schrijven
PV letterlijke woorden
pv leuk
pv moeilijk
PV moet goed zijn
PV moet logisch zijn
PV na het inleveren
PV stuurt handelen
PV zeven w's
Redenen van wetenschap
Reflectie
Relevantie bepalen
Rol
Rolopvatting opleiding
Ruimte voor eigen inbreng
Samenwerken
School vs praktijk
Selectiviteit
Sfeer verbaal
Situationaliteit
Strafbaar feit
Sturing
Subjectiviteit
Taakbewustzijn
Taakverdeling
Taal
Tekortkomingen in het proces-verbaal
tijd tot opschrijven
Tijdsdruk
twijfel aan het nut ervan
Veiligheid

Verantwoordelijkheid
Verantwoording
Vermoeidheid
Verschillende soorten processen-verbaal
Voor veroordeling
waarheid
Waarheidsvinding
Waarneming